

**ქართული ფსიქოლოგიური
ჟურნალი**

2019, № 1

Ivane Javakishvili Tbilisi State University

Faculty of Psychology & Educational Sciences

International Scientific Journal

**Georgian Psychological
Journal**

2019, № 1

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ფსიქოლოგიისა და განათლების მეცნიერებათა ფაკულტეტი

საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი

ქართული ფსიქოლოგიური ჟურნალი

2019, № 1

უნივერსიტეტის
გამომცემლობა

„ქართული ფსიქოლოგიური ჟურნალი“ ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფსიქოლოგიისა და განათლების მეცნიერებათა ფაკულტეტის ოფიციალური, საერთაშორისო, რეფერირებადი, ბილინგვური ჟურნალია, რომელიც ეძღვნება ფსიქოლოგიის სხვადასხვა სფეროს აქტუალურ სამეცნიერო პრობლემებს. ჟურნალი აქვეყნებს როგორც თეორიულ და მეთოდოლოგიურ პრობლემებთან დაკავშირებულ, ისე რაოდენობრივ, თვისებრივ და შერეულ მეთოდოლოგიაზე დაფუძნებულ ემპირიულ-კვლევით ნაშრომებს, აგრეთვე სამეცნიერო მიმოხილვებს.

მთავარი რედაქტორი: ლალი სურმანიძე

პასუხისმგებელი მდივანი: დიმიტრი ჩუბინიძე

წარმომადგენლობითი საბჭო: დავით ჩარკვიანი (საქართველო), ირაკლი იმედაძე (საქართველო), ალიოშა ნოიბაუერი (ავსტრია), ლია ყვავილაშვილი (დიდი ბრიტანეთი), ქეთევან ჭანტურია (დიდი ბრიტანეთი)

სარედაქციო კოლეგია: ნათელა იმედაძე (საქართველო), დალი ფარჯანაძე (საქართველო), თამარ გაგოშიძე (საქართველო), მარინე ჩიტაშვილი (საქართველო), ბოჟიდარ კაცზმარეკი (პოლონეთი), იამზე კუტალაძე (საქართველო), ტარა მერფი (დიდი ბრიტანეთი), ნანა სუმბაძე (საქართველო), მზია წერეთელი (საქართველო), დანიელ სტარკი (დიდი ბრიტანეთი), მედეა დესპოტაშვილი (საქართველო), ლუიზა არუთინოვი (საქართველო), მაია რობაქიძე (საქართველო)

The **Georgian Psychological Journal** is the official international bilingual peer reviewed journal of the TSU Faculty of Psychology and Educational Sciences, and is dedicated to urgent problems within Psychological disciplines.

The journal publishes empirical, theoretical, methodological, and practice-oriented articles covering topics relevant to time sensitive problems of psychology and interdisciplinary studies. Particular consideration is given to empirical articles using quantitative, qualitative, and mixed methodology. The journal welcomes manuscripts from scholars throughout the world, including research from multi-site international projects and work that has the potential to be adapted and implemented worldwide to address the needs of diverse populations, cultures, and communities.

Editor: Lali Surmanidze

Executive Secretary: Dimitri Chubinidze

Representative Board: Davit Charkviani (Georgia), Irakli Imedadze (Georgia), Aljoscha Neubauer (Austria), Lia Kvavilashvili (UK), Ketevan Tchanturia (UK)

Editorial Board Members: Tamar Gagoshidze (Georgia), Marine Chitashvili (Georgia), Božydar Kaczmarek (Poland), Iamze Kutaladze (Georgia), Tara Murphy (UK), Nana Sumbadze (Georgia), Daniel Stark (UK), Natela Imedadze (Georgia), Dali Parjanadze (Georgia), Mzia Tsereteli (Georgia), Medea Despotashvili (Georgia), Luiza Arutinovi (Georgia), Maia Robaqidze (Georgia)

© ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2019

ISSN 2667-9027

შინაარსი

დავით ჩარკვიანი. ალბათური მსჯელობა და განწყობის ეფექტები	7
David Charkviani. Probability judgment and effects of the set	15
N. Sumbadze, B. Mitchenek, J. Regulska, A. Kitiashvili, E. Pirtskalava, T. Makharadze, M. Maisuradze. Anxiety in the Narratives of the Displaced by the War Population	16
ნათია სორდია, ხათუნა მარწყვიშვილი. ზღურბლის ეფექტი: ემოციური ინტელექტის, როგორც პიროვნული ნიშნის მიმართება ემოციურ შემოქმედებითობასთან	26
Natia Sordia, Khatuna Martskvishvili. Threshold hypothesis: the relationship between emotional intelligence and emotional creativity	37
მარიამ კვიციანი, მაია მესტვირიშვილი. რა აყალიბებს მაღალ მიმღებლობას – მორალური ორიენტაციის წყარო და ფსიქოლოგიური მოქნილობა	38
Mariam Kvitsiani, Maia Mestvirishvili. What shapes high acceptance – moral orientation and psychological flexibility	56
ეკა ნადირაძე, თეონა ლოდია. ფსიქოლოგიური მოუქნელობის კავშირი დეპრესიისა და აგრესიის მახასიათებლებთან	59
Eka Nadiradze, Teona Lodia. Relationship between psychological inflexibility, depression and aggression	71
Maia Machavariani-Tsereteli, Lali Surmanidze, Tamar Gagoshidze. Stigma and Self-Stigma in Adolescents with Epilepsy psycho-seantic approach	72
თამარ გველესიანი. სოციალური იდენტობისა და სოციალური მხარდაჭერის როლი აკადემიურ სტრესთან გამკლავებაში – პირველკურსელი სტუდენტების გამოცდილება	80
Tamar Gvelesiani. The Role of Social Identity and Social Support in Overcoming Academic Stress – First Year Students’ Experience	88
ნოდარ ბარამიძე. ზოგიერთი მოსაზრება ნებისყოფის ფსიქოლოგიური ბუნების შესახებ	89
Nodar Baramidze. Some Opinions about the Psychological Nature of Willpower	94
Marine Chitashvili. Book review: Thoma H. Kachele H. Psychoanalytic Therapy: Basics. Vol.1. 2017. Publishing House “Nekeri”. (Georgian Translation)	96

ალბათური მსჯელობა და განწყობის ეფექტები

დავით ჩარკვიანი

გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი

მოცემულ სტატიაში ალბათურ მსჯელობათა მოქმედების მექანიზმი განწყობის ფსიქოლოგიაში შემუშავებული თეორიული პრინციპებისა და ემპირიული კვლევით მოპოვებული მონაცემების გათვალისწინებით არის განხილული. ნაჩვენებია ალბათურ (სარისკო) და რაოდენობრივ (სტატიკურ) მსჯელობებთან ობიექტური და სუბიექტური შეფასებითი ეტალონების მიზეზობრივი კავშირის თავისებურება. პირველი სახის ეტალონში, შინაარსეულად, არსებული ვითარების თვალსაჩინო თვისებებია ასახული, ხოლო მეორეში, ამოცანაზე მიმართული განწყობის აღნაგობრივი მახასიათებლებია მოცემული. გაანალიზებულია ემპირიული მონაცემები, რომლებიც ალბათურ მსჯელობაზე პროსპექტული (გრძელვადიან შედეგზე მიმართული) და სიტუაციური (მოკლევადიან შედეგზე მიმართული) განწყობების განსხვავებულ მადეტერმინირებელ გავლენას ეხებიან. გარდა ამისა, ემპირიულ კვლევაში გათვალისწინებულია აგრეთვე მსჯელობაზე გავლენის მომხდენი ორი შემდეგი ფაქტორი: მაკორეგირებელი ინფორმაცია (მსჯელობათა ლოგიკური და სტატისტიკური საბუთიანობის სხვადასხვა ნიშნები) და ალბათურ მსჯელობათა სიზუსტის შესახებ უკუკავშირი (განხორციელებულ მსჯელობათა ხარისხის შემფასებელი ობიექტური ინფორმაცია). ივარაუდებოდა, რომ ალბათურ მსჯელობაზე ამ ფაქტორთა გავლენის ეფექტი განწყობის რომელობამ უნდა განსაზღვროს. გარდა ამისა, ამჟამად არსებული ემპირიული მონაცემების გათვალისწინებით, ალბათურ მსჯელობათა კორექციის საშუალებებია გამოყოფილი და მათი ქმედითობის ხარისხია მითითებული.

საკვანძო სიტყვები: ალბათური მსჯელობა, პროსპექტული განწყობა, სიტუაციური განწყობა, შეფასებითი ეტალონი, კოგნიტური შეცდომა

შესავალი

აზროვნების კანონზომიერებათა შესწავლის მიმართულებით მნიშვნელოვანი გამოკვლევები განწყობის ფსიქოლოგიის წარმომადგენლებმა განახორციელეს. მათი კვლევის საგანი აზროვნების არსებითი მახასიათებელი, კერძოდ, განზოგადების პროცესი და, შესაბამისად, სიტყვების განცდისეული მნიშვნელობა გახლდათ. ანალიტიკური და ექსპერიმენტული კვლევით მოპოვებული ზოგადი შედეგი ფრიად მნიშვნელოვანია იმ ფსიქიკური მექანიზმების გამოსავლენად, რომლებიც სხვადასხვა სახის ყოველდღიურ ცნებათა ჩამოყალიბებასა და მოქმედებას განაპირობებენ (ნადირაშვილი, 2013; რამიშვილი, 1968). მოპოვებულმა თეორიულმა და ცდისეულმა მონაცემებმა ინდუქციურ მსჯელობათა ფსიქო-ლოგიკური თავისებურების დადგენაში საგულისხმო წვლილი შეიტანეს. ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ დროის გარკვეულ მონაკვეთში აზროვნების ემპირიული კვლევა სათანადო ყურადღების გარეშე დარჩა.

შემდგომში ვითარება სასიკეთო მიმართულებით შეიცვალა, კერძოდ, განხორციელდა გამოკვლევები, რომლებშიც შესწავლილია ფორმალურ-ლოგიკურ დასკვნებზე ემოციურ მდგომარეობათა გავლენა, რაოდენობრივი მასალის ინტუიციური წვდომა, მსგავსება-განსხვავების შეფასებებში ასიმეტრიის ეფექტი, ეგზემპლარული და პროტოტიპული მოდელების თავისებურება (აბაშიძე, 2001; ვახანია, 2005; კენჭაძე, 2006). ამავე დროს, უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ აზროვნების მიმდინარე კვლევაში ალბათური მსჯელობის თავისებურება ნაკლებადაა გათვალისწინებული. სწორედ აღნიშნული „დანაკლისის“ ნაწილობრივი ანაზღაურების მცდელობად შეგვიძლია ჩავთვალოთ მოცემულ სტატიაში განხილული კონცეფტური საკითხები და სათანადო ემპირიული მონაცემები.

მიგვაჩნია, რომ ალბათური აზროვნების თავისებურებათა ცდისეული შესწავლა შემდეგს უნდა ითვალისწინებდეს: სუბიექტის მსჯელობა, გადანყვეტილებათა მიღება, სათანადო დასკვნების გამოტანა, განწყობის ფორმირება და ქცევის განხორციელება გარკვეული ხარისხის მქონე განუსაზღვრელობის პირობებში მიმდინარეობს. განუსაზღვრელობის ვითარებაში ადამიანის მიერ მასზე მოქმედი მრავალმხრივი ინფორმაციის გადამუშავებისა და სათანადო გადანყვეტილებათა მიღების მნიშვნელოვან საშუალებას ევრისტიკული სტრატეგიები წარმოადგენენ. ევრისტიკული სტრატეგიების გამოყენების შემთხვევაში ისეთ შემეცნებით აქტივობასთან და რეალურ ქცევასთან გვაქვს საქმე, რომლებიც სუბიექტის მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებას და მისივე მიზანთა მიღწევას უზრუნველყოფს. ამისგან განსხვავებით, ჭეშმარიტი რაციონალობა ისეთი შემეცნებითი მოქმედების და ქცევის რეალიზაციას გულისხმობს, რომლებიც ფორმალურ ლოგიკაში და ალბათობის თეორიაში არსებულ მოთხოვნებს შეესაბამებიან. ამის გამოა, რომ ევრისტიკულ პრინციპებზე დაფუძნებული ალბათური აზროვნება „შეზღუდული რაციონალობის“ გამოვლენად არის მიჩნეული. ნიშანდობლივია, რომ ემპირიული შედეგების თანახმად, ადამიანები განწყენებულ პრობლემათა გადანყვეტის შემთხვევაში მნიშვნელოვან სირთულეს აწყდებიან. ამავე დროს, მონაცემები იმაზეც ნათლად მეტყველებენ, რომ ამგვარად ნაკლებად ხდება მათთვის ჩვეულ სიტუაციებში, რომლებშიც ისინი აზროვნების კონკრეტულ (პრაქტიკულ) ოპერაციებს საკმაოდ კარგად ეუფლებიან, რაც მათ შემდგომ იმავე ყოველდღიურ-ცხოვრებისეული საკითხების საკმაოდ ქმედითი გადანყვეტის საშუალებას აძლევს. სწორედ ამიტომ არის „შეზღუდული რაციონალობის“ განმსაზღვრელი ფსიქო-ლოგიკის შესწავლა ძალზე ღირებული.

შეფასებითი მსჯელობის ეტალონები

ადამიანის პერცეფტული აქტივობის თვისებრივი და რაოდენობრივი მახასიათებლების თეორიულ-მეთოდოლოგიური და ექსპერიმენტული შესწავლა მკვლევართა განსაკუთრებული ინტერესის საგანი იყო და მომავალშიც იქნება, რადგან თვით აღქმის პროცესი მრავალგანზომილებიანი ზოგადი შემეცნებითი მოქმედების საფუძვლად გვევლინება (Schwarz & Bless, 1992; Stapel & Winkielman, 1998) განწყობის ფსიქოლოგიაში ამ მიმართულებით, სათანადო თეორიული პრინციპების

გათვალისწინებით, ფრიად ნაყოფიერი შესწავლა მიმდინარეობდა. მრავალმხრივი ცდისეული კვლევა-ძიება შემდეგ ძირითად თეორიულ პრინციპზეა დამყარებული: ალქმა გარემოს ზემოქმედებაზე არა პასიური, არამედ ადამიანის მიერ საგნებისა და მოვლენების როგორც ფსიქოფიზიოლოგიური, ასევე ფსიქოსოციალური ასახვის აქტიური პროცესია. განსაკუთრებით საყურადღებოა ალქმის შინაარსეული მხარისა და მისი ინტენსივობის განმაპირობებელ ფაქტორთა ანალიზის საფუძველზე გამოყოფილი კონცეფტური პრინციპები, რომლებმაც განწყობის ფსიქოლოგიაში მომუშავე მკვლევართა ექსპერიმენტული საქმიანობა, საკითხთა აქტუალობის გათვალისწინებით, კვლევის სათანადო მეთოდური ხერხების უზრუნველყოფისკენ წარმართეს. კვლევითი მუშაობა ადამიანის აქტივობის სხვადასხვა ფორმას მოიცავს, კერძოდ, სენსომოტორული მოქმედებით დაწყებული, სოციალური ქცევით დამთავრებული. ამგვარი კვლევა პერცეფტული ეტალონების, ალქმისეული ადაპტაციის, კონტრასტ-ასიმილაციური სახის შეფასებებთან და სათანადო ქცევით ეფექტებთან არის დაკავშირებული. პერცეფტული ეტალონების მოქმედების მექანიზმთან და ალქმისეული ადაპტაციის პროცესთან დაკავშირებით შოთა ნადირაშვილი აღნიშნავდა: „ორგანიზმში არსებული მგრძნობელობითი შინაარსის ინტენსივობა გამლიზიანებელთა აბსოლუტურ ინტენსივობაზე არაა დამოკიდებული. ადაპტაციის ყოველი მოცემული დონე, ამავე დროს, გარემოსადმი სუბიექტის გარკვეული პოზიციის არსებობას გულისხმობს, ადაპტაციის ცალკეულ დონეზე ყოველ სუბიექტს საკუთარი სპეციფიკური ათვისების წერტილი გააჩნია. ამიტომ, ერთი და იგივე სიძლიერის მქონე გამლიზიანებლებს განსხვავებული ხარისხის მგრძნობელობითი შინაარსები შეესაბამებოდა“ (ნადირაშვილი, 1976). ამდენად, სუბიექტის პოზიცია, როგორც შეფასებითი ათვისების წერტილი, სათანადო პერცეფტული ეტალონია. ალქმისეული ეტალონი სუბიექტური კრიტერიუმია, რომელიც მოსულ ინფორმაციაზე მისი რეაგირების თავისებურებათა როგორც შინაარსეულ, ასევე რაოდენობრივ მხარეს განსაზღვრავს. პერცეფტული ეტალონები, როგორც ერთობლივი სისტემა, ადამიანის მრავალმხრივი შემეცნებითი მოქმედების განმსაზღვრელ განწყობათა თვისებრივ და სტრუქტურულ მხარეს გამოხატავენ. ნეიტრალური გამლიზიანებულები (ობიექტები, მოვლენები) ალქმისა და მათ შესახებ მსჯელობის სათანადო კონტექსტს ქმნიან, რომელსაც არსებითი წვლილი შეაქვს როგორც ასიმილაციური და კონტრასტული შეფასებების, ასევე შესაბამისი ქცევის დეტერმინაციაში. აღსანიშნავია ისიც, რომ კონტრასტისა და ასიმილაციის ეფექტები არსებული ობიექტური პირობებისადმი სათანადო ადაპტაციური მექანიზმებს გამოხატავენ. კერძოდ, იგულისხმება, რომ ასიმილაციური შეფასების შემდეგობით შემეცნების სუბიექტი მოცემული გარემოს მახასიათებლებს „იმსგავსებს,“ ხოლო კონტრასტული შეფასების საშუალებით თვითონ იცვლება და არსებული გარემოს მახასიათებლებს „ემსგავსება.“ აღსანიშნავია, რომ, ჩვენთან, ობიექტური (რეალური ვითარების თვისებათა ამსახველი) და სუბიექტური (ამოცანაზე მიმართული განწყობის თვისებათა გამომხატველი) ეტალონების ექსპერიმენტული შესწავლა, ძირითადად, ადამიანის სენსომოტორული აქტივობის სფეროშია განხორციელებული.

ნიშანდობლივია, რომ პერცეფტული ეტალონების კვლევა ალბათურ და რაოდენობრივ შეფასებათა თავისებურების გათვალისწინებით, ფაქტობრივად, არ წარმოებდა. საგულისხმოა ისიც, რომ ამგვარ კვლევაში განუსაზღვრელობა, როგორც შეფასებათა უმნიშვნელოვანესი განმაპირობებელი ფაქტორი, ფსიქიკაში სუბიექტური ალბათობის სახით არის წარმოდგენილი, ეს იმაზე მიგვანიშნებს, რომ მას არა მხოლოდ რისკის შემცველი მოვლენების, არამედ შედარებით სტატისტიკური ობიექტების შეფასებაშიც მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვს. ჩვენ მიერ ჩატარებულ ერთ-ერთ გამოკვლევაში დამოუკიდებელ ცვლადებს კონკრეტულ ქვეყნებში მოსახლეობის ნამდვილი რაოდენობრივი მონაცემები და სხვადასხვა მიზეზით გამონეული სიკვდილიანობის რეალურად სანდო ალბათური მაჩვენებლები წარმოადგენდნენ, ხოლო დამოკიდებული ცვლადების როლში ცდისპირთა მიერ იმავე ობიექტების რაოდენობრივი და ალბათური შეფასებები გამოდიოდნენ. კვლევა ჩატარდა ცდისპირთა ორჯერადი გამოკითხვის გამოყენებით, ანუ ჯერ დადგენილ იქნა მათი საწყისი შეფასებები, ხოლო ობიექტური ეტალონების ცალკეულ ნიმუშთა მინოდების შემდგომ იმავე მასალის მეორადი შეფასებები გაიზომა. მიღებული შედეგის თანახმად, ობიექტური ეტალონის ნიმუშთა შემოტანამ ალბათურ შეფასებებთან (სიკვდილიანობის მიზეზების დამდგენი) შედარებით, რაოდენობრივ შეფასებებზე (მოსახლეობის რაოდენობის დამდგენი) უფრო მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა. ამავე დროს, ორივე სახის შეფასებებში მომხდარი ცვლილებები შემოტანილი ეტალონის სიდიდის მიმართულებით წარიმართა, ანუ ზემოქმედება შინაარსობრივად „ასიმეტრიული“ გახლდათ. ნიშანდობლივია, რომ ქვეყნის მოსახლეობის რაოდენობასა და მისი ტერიტორიის შეფასებებს შორის მნიშვნელოვანი დადებითი კორელაცია გამოვლინდა, რაც იმაზე მეტყველებს, რომ მოსახლეობის რაოდენობა, ფაქტობრივად, მისი ტერიტორიის სიდიდის მიხედვით ფასდებოდა, ანუ ის სუბიექტური ეტალონის ფუნქციას ასრულებდა (ჩარკვიანი, 2014).

სიტუაციური და პროსპექტული განწყობები

ემპირიული კვლევის ზოგადი მონაცემების თანახმად, რაც უფრო ნათელი, კონკრეტული და, ხშირად, რთულია ადამიანის ან ჯგუფის მიერ დასახული მიზანი, მით უფრო დიდია სათანადო ქცევის განხორციელების მიმართულებით გამოვლენილი ძალისხმევა, ხოლო საკუთრივ რეალიზებული ქცევაც მით უფრო ქმედითია (ჩარკვიანი, 2014). მიზანდასახული ქცევის განხორციელებაში გამოვლენილი ძალისხმევის ხარისხი, თავის მხრივ, ამა თუ იმ ვითარებაში ფორმირებული განწყობის შინაარსით (რომელობით) განისაზღვრება. დროის პარამეტრის გათვალისწინებით, პროსპექტული და სიტუაციური განწყობები გამოვყავით, პირველი მიმართულია მომავალ შედეგზე, ხოლო მეორე – ამჟამინდელზე. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, დასახული მიზნის მიღწევის თვალსაზრისით, პირველს სტრატეგიული, ხოლო მეორეს ტაქტიკური მნიშვნელობა გააჩნია. იგულისხმება ისიც, რომ მიზანდასახული ქცევის ფსიქიკური შინაარსის თავისებურებიდან გამომდინარე, ორივე სახის განწყობათა ფუნქციონირება ცნობიერების ფარგლებში სპეციფიკური კანონზომიერებით მიმდინარეობს. აქვე აღვნიშნავთ იმას, რომ გადაწყვეტილებათა მიღების ნორმატიული (ფორმალური) მო-

დელის მიხედვით, ქცევაში გამოვლენილი ძალისხმევის (და არა საკუთრივ ქცევის ეფექტურობის) დეტერმინაცია შემდეგნაირად არის გამოსახული: $W = E (IV)$, სადაც W -სუბიექტის მიერ დახარჯულ ძალისხმევას ნიშნავს, E – სუბიექტის მოლოდინს იმის შესახებ, რომ მისი ქცევის ეფექტურობას მისივე ძალისხმევა განაპირობებს, I გამოხატავს ინსტრუმენტულობას, ანუ სუბიექტის იმის შესახებ ვარაუდს, რომ მისთვის სასურველი შედეგის მიღება მის მიერ განხორციელებული ქცევის ხარისხით განისაზღვრება, V – ქცევიდან გამომდინარე შედეგის სუბიექტური ღირებულების გამომხატველია. რამდენად შეესაბამება ნორმატიულ მოთხოვნებს განწყობისეული მსჯელობა, რასაკვირველია, ექსპერიმენტულმა კვლევამ უნდა გვიჩვენოს.

მიმართოთ ჩვენს გამოკვლევას, რომელშიც ალბათურ მსჯელობებსა (შესაფასებლად მიცემულ ალტერნატიულ დებულებათა შორის არჩევანი) და შემდეგ ფაქტორებს შორის ურთიერთკავშირი იყო შესწავლილი: სიტუაციური განწყობა (ანუ მოქმედების მიღებაზე სუბიექტის მცირე ძალისხმევითი მომართულობა, ანუ ცდისპირი, არსებული ვითარების გათვალისწინებით, მიცემულ დავალებას მხოლოდ კონკრეტული სააზროვნო უნარის გასავარჯიშებლად ასრულებს), პროსპექტული განწყობა (მომავალში შედეგის მიღებაზე სუბიექტის საკმაო ძალისხმევითი მომართულობა, ანუ ცდისპირი, მომავალი ვითარების გათვალისწინებით, იმავე დავალებას საგამოცდო საგანში სასურველი შეფასების მისაღწევად ახორციელებს), კოგნიტური შეცდომის გამასწორებელი ინფორმაცია (შეიცავს ალბათურ მსჯელობათა ფორმალური და ნორმატიული საბუთიანობის სხვადასხვა პრინციპებს, მაგალითად, ორი გაერთიანებული მოვლენის ალბათობა, ცალკეული მოვლენის ალბათობას არ აღემატება), უკუკავშირი (განხორციელებულ მსჯელობათა ხარისხის შესახებ ობიექტური ინფორმაცია) და სუბიექტის საკუთარი პასუხების სისწორეში დარწმუნებულობა. გამოკვლევა მრავალჯერადი გამოკითხვის გამოყენებით ჩატარდა და გაიზომა ალბათურ მსჯელობებზე მაკორეგირებელი ინფორმაციისა და უკუკავშირის ზემოქმედების ხარისხი. გამოკვლევაში ცდისპირთა ალბათური მსჯელობების შესაფასებლად გამოყენებულია შემდეგი სახის მასალა: რეპრეზენტატულობის ევრისტიკა (სუბიექტის მიერ კატეგორიის, ანუ მთლიანი პოპულაციის და მასში შემავალი მოვლენების, ანუ მცირე ამონაკრების გაიგივების ტენდენცია), ხელმისაწვდომობის ევრისტიკა (სუბიექტი ეყრდნობა პრინციპს, რომლის თანახმად, რაიმე მოვლენის განხორციელება მით უფრო მოსალოდნელია, რაც უფრო ადვილია ამ მოვლენის დამახსოვრება) და დებულებათა ფორმულირების ეფექტი (შინაარსეულად იგივეობრივი, მაგრამ წინადადებათა გამოხატვის თვალსაზრისით დილემური ვითარების აღწერა).

მიღებული ზოგადი შედეგის თანახმად, ალბათურ მსჯელობაზე, დადებითი ეფექტის თვალსაზრისით, სიტუაციურ განწყობასთან შედარებით, მნიშვნელოვნად უფრო დიდი გავლენა პროსპექტულმა განწყობამ მოახდინა. ეს შედეგი, თავისთავად, იმაზე მიგვანიშნებს, რომ მაკორეგირებელი ინფორმაციის და უკუკავშირის ეფექტურობა, ძირითადად, სწორედ პროსპექტულმა განწყობამ განაპირობა. კერძოდ, აღნიშნულ ცვლადებს შორის შემდეგი შინაარსეული სახის მიმართება გამომჟღავნდა: ალბათური მსჯელობის სისწორეში დარწმუნებულობის საშუალო ხარისხი პროსპექტული განწყობის მოქმედების შემთხვევაშია მიღებული, ხოლო სიტუაციურმა განწყობის

ყობამ მსჯელობის სისწორეში თვითდაჯერების ფაქტის გამოვლენა განაპირობა; უკუკავშირის გავლენის შედეგად პროსპექტული განწყობის მქონე ჯგუფში მცდარი მსჯელობების რიცხვი მნიშვნელოვნად შემცირდა, რასაც ვერ ვიტყვით სიტუციური განწყობის მქონე ჯგუფის შესახებ. ეს მონაცემი იმაზე მიგვანიშნებს, რომ უკუკავშირის გავლენა ალბათური მსჯელობის ქმედითობაზე, არსებითად, პროსპექტული განწყობით იყო გაშუალებული: მისი ეფექტი მაშინ ვლინდება, როდესაც სუბიექტი აცნობიერებს იმას, რომ მის რეალურ ქცევას ზოგადი და ღირებული მიზნის მიღწევაში ინსტრუმენტული ღირებულება გააჩნია (Lock, Shaw, Saari & Lathem, 1981).

მიღებული მონაცემები, ნათლად გვიჩვენებენ, რომ გამოკვლევაში მონაწილე პირების ალბათური მსჯელობა გადანყვეტილებათა მიღების ნორმატიული მოთხოვნების მიხედვით არ მიმდინარეობს. მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ამის განხორციელება შეუძლებელია, რადგან სათანადო წინაპირობათა შექმნამ დადებითი შედეგი უნდა მოგვცეს (ამაზე მოკლედ ქვემოთ შევჩერდებით). აქ მხოლოდ იმას აღვნიშნავთ, რომ განუსაზღვრელობის პირობებში თვისებრივი ბუნების მქონე მოვლენებს შორის არსებულ მიმართებათა სუბიექტური შეფასების გარდა რაიმე ალტერნატიული საშუალებები არ გაგვაჩნია. მაგალითად, მყარ, სტაციონარულ ვითარებებში სიხშირეთა განაწილების საფუძველზე მოვლენათა ხდომილების ობიექტურ ალბათობას ვითვლით. ამისგან განსხვავებით, ისეთი პიროვნული და სოციალური შინაარსით დატვირთული მოვლენების, ვთქვათ, განსასჯელის მიერ საკუთარი საქციელის მონანიების ან რაიმე საქმეში ჩადებულ ინვესტიციათა გამართლების შესახებ ალბათობის დადგენის ობიექტური კრიტერიუმი, ფაქტობრივად, არ არსებობს. ამავე დროს, ისიც ეჭვგარეშეა, რომ ალბათური აზროვნება, ევრისტიკული მსჯელობის გათვალისწინებით, გადანყვეტილებათა მიღებისა და მიზანდასახული ქცევის მნიშვნელოვანი განმსაზღვრელი მოვლენა გახლავთ და მისი კვლევა მომავალშიც აქტუალურ პრობლემად დარჩება.

კოგნიტური შეცდომები

ამჟამად, ალბათურ მსჯელობათა კვლევის პროცესში კოგნიტურ შეცდომათა კორექციის სათანადო საშუალებების გამოყოფა ნამდვილად მნიშვნელოვან საკითხად გვევლინება. მკვლევართა მიერ კოგნიტურ შეცდომათა გასწორების შემდეგი ხერხების დახვეწაზეა ყურადღება გამახვილებული: ცალკეულ ვითარებებში ახალი სავარაუდო „შენაძენისა“ და „დანაკარგის“ ექსპერიმენტულ პირობებში მანიპულირება, მოცემულ დებულებათა ფორმულირებაში და მათი მიწოდების თანამიმდევრობაში სათანადო ცვლილების შეტანა, უშუალო გამასწორებელი ინსტრუქტირება, ირიბი მიწინების მეშვეობით ინფორმაციის მიწოდება (გამოყენებულია ჩვენს გამოკვლევაში) და ა.შ. მიღებული განზოგადებული შედეგის თანახმად, აღქმისეული შეცდომები არსებითად გამოწვეულია იმით, რომ გამლიზიანებლებსა და პერცეფტულ (განცდისეულ) შეფასებებს შორის პირდაპირი ერთმნიშველოვანი კავშირი არ დადასტურდა, ამდენად კოგნიტური შეცდომების კორექცია აღნიშნული კავშირის გამომხატველ მრუდზე შემფასებელი სუბიექტის ისეთ გადანაცვლებას საჭიროებს, რომელიც მოვლენათა

შესახებ მის შეფასებით მსჯელობას მეტი გარჩევითობის (დისკრიმინაციის) საშუალებას მისცემს. მაგალითად, კოგნიტური შეცდომების მნიშვნელოვანი შემცირება იმ შემთხვევაში ხდება, როდესაც შინაარსეულად იდენტური, მაგრამ სიტყვიერად სხვადასხვაგვარად ფორმულირებული ორი დილემა შესაფასებლად არა ორს (მონაცემთა შედარების საჭიროება), არამედ ერთდროულად გარკვეული თანამიმდევრობით ერთ ცალკეულ ჯგუფს მიენოდება.

მსჯელობის შინაარსეული მხარე, შესაბამისად შეცდომებიც, შესაფასებელი ობიექტის სტრუქტურული თავისებურებით განისაზღვრება, რაზეც შემდეგი მარტივი მაგალითი მიგვითითებს. ცდისპირთათვის მიწოდებული ჰიპოთეზური ინფორმაციის თანახმად, ვინმე X-მა ლატარიის ორ გათამაშებაში, შესაბამისად, \$75 და \$75 მოიგო, ხოლო Y-ს \$75 ერთ ცალკეულ გათამაშებაში ერგო. ცდისპირებს დაუსვეს კითხვა იმის შესახებ, თუ რომელი მათგანი იქნებოდა უფრო კმაყოფილი მოგებით. შედეგის თანახმად, გამოკითხულთა დიდმა უმრავლესობამ ჩათვალა, რომ X-ი Y-თან შედარებით უფრო კმაყოფილი დარჩებოდა, რადგან მას ორი დამოუკიდებელი მოგება ხვდა წილად. სავარაუდოა, რომ ამგვარი პასუხი იმით იყო განპირობებული, რომ შენაძენის და დანაკარგის მრუდზე მოცემული ალტერნატიული ვითარების შეფასება მოგებათა არეს მიეკუთვნებოდა. ცდისპირთა მსჯელობის თანახმად, ორი დამოუკიდებელი შესაფასებელი მონაცემი ერთ „მარტივ“ მონაცემთან შედარებით, უფრო ღირებულია, ანუ $V(25)+V(50) > V(25+50)$. ამდენად, არსებობს ისეთი ვითარება, რომელშიც რაოდენობრივად ერთნაირი შედეგის განმსაზღვრელი მოგების დანაწევრება, მათ გამთლიანებასთან შედარებით, არჩევანის მნიშვნელოვანი განმაპირობებელი ფაქტორი ხდება, რომლის გათვალისწინებაც მცდარი ალბათური შეფასების კორექციის შესაძლებლობას იძლევა. დაბოლოს, უნდა აღინიშნოს მცდარი შეფასების შემდეგი ფაქტორიც, კერძოდ, სემანტიკური მეხსიერება მოვლენათა შორის მიმართებათა ავტომატურ და სწრაფ გახსენებას განაპირობებს. ამავე დროს, მოცემული ვითარებისთვის შეუსაბამო ასოციაციების ამოქმედებამ შეიძლება მსჯელობა ისეთი მიმართულებით წარმართოს, რომელიც კოგნიტურ შეცდომებს გამოიწვევს. ამგვარი შეცდომების გასწორება არსებული ვითარებისთვის შესაბამისი სემანტიკური კავშირების აღმძვრელი რეალურ მოქმედებათა განხორციელებით შეიძლება (Gilovich, Griffin & Khaneman, 2002).

დასკვნა

ემპირიულ კვლევაში გათვალისწინებული გვექონდა მოსაზრება, რომლის თანახმად, მსჯელობათა ფსიქო-ლოგიკის თავისებურებიდან გამომდინარე, საგანთა და მოვლენათა ალბათური შეფასების არსებით მხარეს მათ სისწორეში სუბიექტის დარწმუნებულობა წარმოადგენს. არჩევანის ვითარებაში რაიმე მოვლენის უპირატესობის მიმნიჭებელი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფსიქიკური ცვლადი სწორედ აღნიშნული ფაქტორი გახლავთ. ალბათურ შეფასებებსა და განწყობის ეფექტებს შორის მიზეზობრივი მიმართების ცდისეული შესწავლა პერცეფტული აქტივობის და მიზანდასახული ქცევის სფეროში განვახორციელებთ. აღქმისეული აქტივობის შესწავლის შედეგად მიღებულ მონაცემებთან დაკავშირებით საყურადღებო შემდეგია:

ექსპერიმენტულ ვითარებაში თავდაპირველად როგორც რაოდენობრივ, ასევე ალბათურ შეფასებებში სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი კოგნიტური შეცდომები გამოვლინდა (უვარგისი შეფასებების ნათელი შედეგი), შემდგომ კი რაოდენობრივ შეფასებათა თვალსაჩინო შემცირება (დადებითი შედეგი) ობიექტური ეტალონის შემოტანამ განაპირობა, რაც ალბათურ შეფასებებში არ დადასტურდა. მიზანშეწონილი ქცევის შესწავლის შედეგთან მიმართებაში ნიშანდობლივი შემდეგია: სავარაუდო კოგნიტურ შეცდომათა მაკორეგირებელი ინფორმაციის მინოდების შემთხვევაში პროსპექტულმა განწყობამ, სიტუაციურთან შედარებით, ალბათური მსჯელობის შეცდომები მნიშვნელოვნად შეამცირა, ხოლო უკუკავშირის ზემოქმედებამ მისი დადებითი ეფექტი გააძლიერა. საგულისხმოა, რომ მსჯელობაში (უმეტესად მცდარში) თვითდაჯერების ეფექტი სიტუაციური განწყობის ამოქმედების შემთხვევაშია მიღებული, რაც კოგნიტური ილუზიის ტოლფასად შეიძლება ჩავთვალოთ. დაბოლოს, იმასაც აღვნიშნავთ, რომ მინოდებული ინფორმაცია და უკუკავშირი, როგორც კოგნიტურ შეცდომათა შემცირების საშუალება, უფრო ეფექტური პროსპექტული და სიტუაციური განწყობის თავისებურებათა სათანადო გათვალისწინების შემთხვევაში იქნება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- აბაშიძე, თ. სააზროვნო ამოცანის გადაჭრა, როგორც განწყობის დიფერენციაციის პროცესი. „თანამედროვე ფსიქოლოგიის აქტუალური პრობლემები“. თბილისი, 2001.
- ვახანია, ზ. რაოდენობის ინტუიციური წვდომა. თბილისი, მაცნე, 2005, 2, 58-73.
- კენჭაძე, ნ. განზოგადების პრობლემა ცნების თანამედროვე თეორიებში. თბილისი მაცნე, 2006, 73-78.
- ნადირაშვილი, შ. განზოგადების განვითარება სასკოლო ასაკის ბავშვებში. თბილისი, 1963.
- ნადირაშვილი, შ. აღქმის ფსიქოლოგიური ბუნება. თბილისი, 1976.
- რამიშვილი, დ. მეტყველების განსხვავებულ სახეთა ფსიქოლოგიური ბუნებისათვის. თბილისი, 1968.
- ჩარკვიანი, დ. შეფასებითი მსჯელობა და ასიმილაციის ეფექტები. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, 3, 162-167, 2014.
- ჩარკვიანი, დ. განწყობის დროის პარამეტრი და ალბათური მსჯელობა. საქართველის მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, 3, 162-167, 2015.
- Gilovich, D., Griffin, W., Khaneman, D. Heuristics and biases. N.Y.: Cambridge University Press, 2002.
- Lock, E., Shaw, K., Saari., Lathem, G. Goal setting and task performance. Psychological Bulletin, 1981, 90, 125-152
- Schwarz, N., Bless, H. Constructing reality and its alternatives: An inclusion/exclusion model of assimilation and contrast effects in social judgments. In L. Martin, A. Tesser (Eds.). The construction of social judgments (pp, 217-245). N.Y.: Guilford Press, 1992.
- Stapel, D., Winkielman, P. Assimilation and contrast as a function contest-target similarity and dimensional relevance. Personality and Social Psychology Bulletin, 24, 634-646, 1998.

PROBABILITY JUDGMENT AND EFFECTS OF THE SET

David Charkviani

Grigol Robakidze University

Summary

This article examines functional peculiarities of probability judgments from the perspective of set psychology. We studied the impact perceptual standards on quantitative and probability evaluations (the level of human perceptual activity). Yielded following results: the introduction objective standards values (number of countries population and correct examples of mortality reasons) had a bigger impact on qualitative evaluations, then on probabilistic estimations. In these forms estimations of the degree of confidence and the knowledge revealed to the objects under evaluation showed high level of correlation. Relationship between those factors to be higher in the case of quantitative evaluations. Moreover, we investigated the influence prospective (orientation on the result of future event) and situational (orientation on result current event) sets on functioning probability judgments (the level of human purposive activity). Obtained data showed: prospective set, compared with situational set, made significant impact on the correction of erroneous probabilistic judgments. At the same time, it revealed, in the process of prospective sets functioning, stimulating impact of feedback (mark of the fulfilled task) on probabilistic judgment. It indicates the importance of cognitive fixation by subject of instrumental dependence between primary and secondary expected results.

Key words: *probability judgment, prospective set, situational set, evaluative standard, cognitive error*

ANXIETY IN THE NARRATIVES OF THE DISPLACED BY THE WAR POPULATION

Nana Sumbadze

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Beth Mitchenek

Arizona State University

Joanna Regulska

Rutgers University

Ani Kitiashvili, Ekaterine Pirtskalava, Tamar Makharadze

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Maia Maisuradze

Institute for Policy Studies

Abstract:

1908 August war was short but claimed many lives. Thousands have been displaced due to combat and bombing. Separation from the native places had a long lasting and severe effect on the well-being of population. Qualitative study was carried out to describe and measure the emotional reaction to war and displacement. Analysis of 5 minutes length narratives of the displaced population registered after 10 and 15 months from displacement by Gottshalk-Gleser method revealed high level of six types of anxiety measured by scales. The comparison of anxiety scores over time points at the persistence of negative emotional state induced by the war and at the importance of displacement, reflected both in number of references to displacement and separation anxiety scale scores.

Key words: **Displacement:** *war, anxiety, separation anxiety, place attachment, well-being*

1. Introduction

Last decade witnessed dramatic increase of displaced population over the world, turning it into one of the top concerns of international politics. In 2017 the number of forced migrants in the world amounted to 65.6 million, among them more than half, 36.627 were internally displaced, these are people who stayed within official borders of their countries (UNCHR,2017). Displacement can be forced or volunteer. While voluntary relocation is often accompanied by positive changes (e.g.

upward mobility, economic gains) and can be planned, forced relocation is mostly sudden and is associated with worsened living conditions and well-being.

A forced migration is defined as “a migratory movement in which element of coercion exists, including threats to life and livelihood, whether arising from natural or man-made causes” (International Organization for Migration, 2011, p.39).

The Russian-Georgian war of August 2008, was a little war, lasting only 5 days but “nevertheless a little war that shook the world” (Asmus, 2010. p.4). It caused serious destruction and loss of human lives: Around 850 persons died and more than 100,000 fled their homes (IIFFMCG, 2009).

Flight, exposure to conflict related violence, witnessing death, mutilation and destruction induces stress reaction and triggers anxiety that consequently affects health outcomes (Teerawichitchainan & Korinek, 2012)). The impact of war related events on both mental and somatic health among affected by ethnic wars Georgian population is well documented through self-report assessments of health by standard measures (Report, 2012; Saxon, et al, 2017; Comellas, et al, 2015). Much less described or measured is affective-emotional reaction of population on events caused by the war.

Displacement was the experience that was shared by the majority of population. It is linked with disruption to place attachment. Place attachment involves positively experienced bonds between individuals and their socio-physical environment. Importance of place attachment is determined by its contribution to the formation, maintenance and preservation of the identity of a person, group, or culture (Riley, 1992). Hence individual, group and collective self-definition and integrity in a considerable degree rests on embeddings in the environment (Low., & Altman, 1992). Places are often experienced as extensions of self and are only fully realized when they have been disrupted (Brown., & Perkins, 1992).

Relocation is linked with depression and other forms of psychological distress (e.g. Alexopoulos, 2005). Craving to return to homeland, grieving on what was lost, displacement, were most often named complaints of displaced by war persons in Georgia (Report, 2012).

Exposure to combat and displacement are considered as severe traumatic life events, which generally are accompanied by high levels of anxiety (Palmer et al, 2016).

Cambridge dictionary defines anxiety as “uncomfortable feeling of nervousness or worry about something that is happening or might happen in future”.

2. Aim of the study

Events causing disruption and relocation of whole communities happen rarely in the context of one country, although are not seldom worldwide. War causes drastic changes to whole communities, disrupting and jeopardizing the lives of hundreds and thousands of its members. Effect of war is multiple and complex. It invariably changes affective-emotional states of the individuals involved in it (Palmer et al, 2016) , especially of those who experience bombing, witness atrocities, are exposed to the threat to life, see dead and wounded, loose the members of the family and loved ones. Impact of war is aggravated by displacement, that entails losing houses, farm animals, small businesses, plots and gardens, but also objects, photos, graves, views and water springs, all that connects persons with their past (Cutchin, 2001). Due to its magnitude, unique character and effect on well-being, any such event demands special attention, description and analyses.

The analysis reported in the article is a part of the study: "Forced Migrants Living in Post-Conflict Situations: Social Networks and Livelihood strategies" supported by National Science Foundation, USA. Article presents description of affective-emotional state of the individuals who experienced the war and displacement in 2008 war, analyses the content of verbal communication on respondents' interesting or dramatic life event and measures magnitude and stability of different types of anxiety manifested in the stories of displaced population. Death, mutilation, separation, shame, guilt, diffuse scores and aggregated score of overall anxiety are registered twice; Stability of anxiety and its scope in regard to the exposure to different war-related experiences are measured. The effect of background characteristics, such as age and sex of the respondents, exposure to death, wounding and combat are also examined.

3. Method and procedure

Article describes the results of the qualitative part of the study based on Gottschalk-Gleser method (Gottschalk and Gleser, 1969) and analyzes the verbal samples obtained from the displaced population.

Gottschalk and Gleser instrument makes possible to measure magnitude of a mental or emotional state by content analysis of verbal material elicited in the least obtrusive way?, as interviewer before taking the speech sample informs respondents, that would not neither put a question or respond to any until completion of 5 minutes.

Displaced as a result of the 2008 August War 60 persons, residing in four settlements specially built for them were recruited and visited twice, after 10 and 15 months from displacement.

Respondents received a standard instruction to talk 5 minutes about interesting or dramatic event of their lives. The instruction is supposed to elicit speech approximating free association and minimizing the influence of interviewer's behavior in determining speech content. Videotaped speech samples were transcribed.

Five researchers content-analyzed the transcribed texts, identified the topics of the narratives and subjected the text to analysis according to Gottschalk-Gleser scales.

Strictly following the manual (Gottschalk-Gleser, 1969) scores were standardized on 100 words and constant .50 was added to all scores to make different length of samples comparable. Thus standardization of scores permits the comparison of results between the respondents as well as between the samples obtained from the same respondents over time. The scales has been tested on Georgian population (Hentschel, et al. 1996).

Anxiety scale taps subjective awareness of the anxiety and classifies anxiety into six types: death, mutilation, separation, guilt, shame and diffuse or non-specific anxiety. Grammatical clause serves as the unit of content analysis. Scoring of narratives on affective scales rests on the following assumptions: Everyday language besides deliberately intended messages also contains indicators of affective state of the speaker; Statements reflect an equivalent amount of current anxiety whether they pertain to the past, present or future; The more anxiety person feels, more is the probability that he/she will speak about it directly, referring to him/herself, rather than indirectly, referring to others or even inanimate things. Therefore more weight is ascribed to the direct indications of anxiety;

Denials of anxiety are also scored as they serve as manifestations of existing anxiety; subtypes of anxiety are of equivalent importance to the magnitude of overall anxiety, therefore the mean scores of all six types are summed up to obtain measure of total anxiety (Gottshalk and Gleser, 1969).

Five researchers independently scored the same verbal samples. The group discussion determined the final scores when interscorer reliability reached 0.80 as is considered a standard (Viney, 1983).

Verbal samples were taken from 60 persons, but only 43 respondents, 44.2 percent male and 55.8 percent female satisfied the requirement of minimum 100 words of narrative for scoring speech samples in both rounds. So that 86 samples were scored. Half of interviews were taken at the first, i.e. June, 2009 and the second half at the second, i.e. November, 2009 round of enquiry.

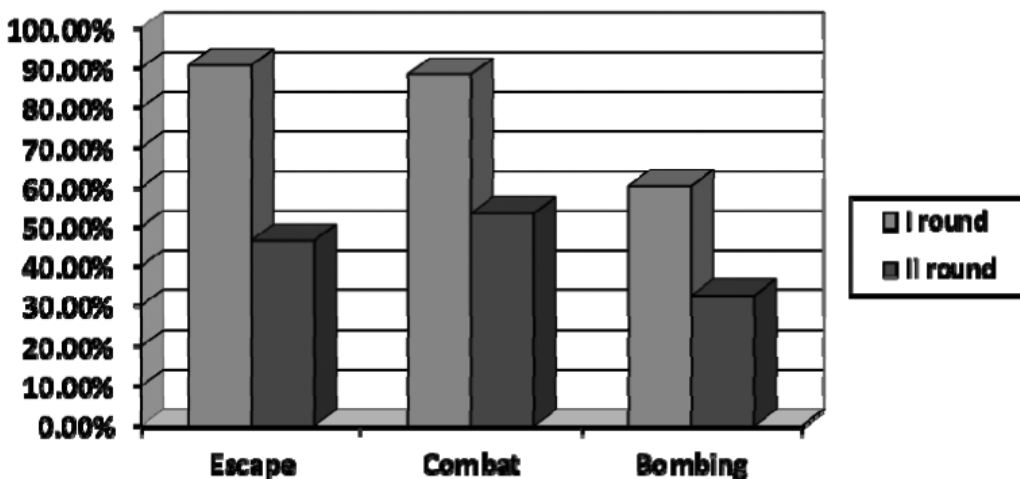
4. Results

4.1. Topics

Given the freedom to talk about any dramatic or interesting event of their lives respondents mostly choose to talk about the war, although narratives often referred to more than one topic and covered four time periods: time before the beginning of ethnic tension, i.e. before nineties of XX century, period of tensions, 5 days of war and period after the displacement. The topics changed over time, majority (60.5 percent) recalled the different, 32.6 percent somewhat different and 7.0 percent exactly similar episodes in the two rounds.

War related experiences were rather similar for all the respondents. All had to escape, though threats and difficulties associated with leaving native places were different. 88.1 percent experienced bombing, 66.7 percent was exposed to direct combat and 47.6 percent saw the dead and wounded

If in the first round of the field work all the narratives to some degree covered war – escape, combat or bombing, in the second round the share of those who talked about the war decreased to 67.4 percent. At the same time narratives faded, became less laden with emotions.

Gr. 1

War related topics in narratives of the first and the second rounds

N. Sumbadze, B. Mitchenek, J. Regulska, A. Kitiashvili, E. Pirtskalava, T. Makharadze, M. Maisuradze

Exposure to war was linked with narrative topics. Escape seems to be the most dramatic and experienced by everyone event, as 90.7 percent of respondents talked about it after 10 and 46.5 percent after 15 months.

Respondents were accustomed to tensions and shootings, but did not expect war and displacement.

We did not have a slightest idea about probability of war. Ossetian villages were warned, people were leaving, taking their furniture, all the possessions, and we were only laughing at them.- they are mad, what they are doing? We had no idea what was to happen (51 years old male).

Almost entire Georgian population had to flee, even those whose villages were not affected by bombing or battle. Villagers did not have much time, they had to escape quickly and to use any means for it. They were confused, not knowing what to take and what to do with the cattle, domestic and farm animals. Abandonment of animals haunted them for months.

Two days would not pass if I do not recall this, regret and cry. I remember my house, everything I had, my fingerprints on everything. I remember how the bullets were showering, how airplanes flew in...My neighbors were looking for me, but I was collecting hens, cows and did not know what to do with them, to leave the door open or lock them. I was looking for my dog and was saying that would not leave the place, that I prefer to die here.(48 years old female).

I did not want to leave. But all the villages were empty and the neighbors did not let me to stay, I was crying, bagging them to leave me, was in hysterics, rushed in and out. I wanted to collect my husband's and son's cloths and to find the documents, but was so agitated that could not manage to do anything (48 years old female).

People are lamenting of not only loosing houses and animals, but also leaving gardens, water springs and landscapes.

I am thinking all the time about our valley, our churches, nature, woods and water springs... In my dreams I am always there (28 years old male).

Despite to the risk to the life many villagers were refusing to leave their houses and left only due to the insistence of other villagers.

Escape was difficult, more so for those having disabled or wounded family members.

I filled my car with the women, the road was all bombed, all the neighborhood was under fire, the electricity poles were burning, on the road the bomb has been exploded, the big tree was uprooted and nearby the car was standing with dead people inside (50 years old male).

Those who later managed to return to see what has happened to their village were shocked.

I went to the village. Everything is burned, the houses are burned, all the wooden materials are taken, the roof timber and bricks are taken. The farm animals are taken, what else can I say? Everything is destroyed; there are neither gardens nor houses left. Everything people were building during all their lives is lost. I do not know how we are still sane. When I saw all these I was not crying, I was howling (43 years old male).

Combat was described in 92.9 percent of narratives in the first and in 53.6 percent in the second round. Population of war affected region during the years of ethnic strife was exposed to shooting, shelling, saw wounded and dead, lost the loved ones.

There has never been a calm life in Tamarasheni for the last 20 years. We always were expecting death, even when we went out in the yard there were shootings. (47 years old female).

If population was accustomed to the combat, the bombing was a novel and the most frightening experience. Among those who experienced bombing 64.9 percent talked about it in the first and 35.1 percent in the second round. Bombing had a devastating effect, claiming the lives and injuring the population.

The windows were cracking from shootings. We were sitting in the kitchen and my son said that he would go and have a look how many windows were broken. He made three steps and the bomb exploded. I saw him on the floor with sand and earth on him....I rushed and dragged him in and saw that all his back was open and bleeding, the bullet entered from one side and went out from the other side...I became confused, I did not know what to do, could not find water, bandage, spirit. I was just repeating "don't be afraid, don't be afraid"...the emergency took us to Kurta, where he was operated, they took bullet out from his back. The boy was in the ward, and with each bombing I was bagging the personnel to take him down, in a bunker. When bombings stopped we took him up, when resumed took him down, this was tormenting (60 years old female).

4.2. Anxiety

Analyses of narratives by the Gottshalk-Glesser Anxiety Scale revealed high level of anxiety, mean of total scores of two rounds being 4.41 (SD 0.79). Total Anxiety score is the mean of the sums of the following six subscales constituting Anxiety Scale (Gottshalk-Gleser, 1969).

1. Death anxiety measures reference to death, dying, threats of death or anxiety to death by or occurring to: self, animate others, inanimate objects destroyed or to denial of death anxiety (M 2.46; SD .73).

I looked up and saw the airplane on fire. It was falling down and I thought to turn off the road, as the airplane could explode and fell down on me. I stopped the car and my wife and I got out of the it. In a less than 5 minutes, we looked up and saw that the pilot was ejected from the airplane (35 years old female).

2. Mutilation anxiety measures reference to injury, physical damage, or anxiety about injury or threat of such experience by occurring to: self, animate others, inanimate objects or denial of such anxiety (M 1.49; SD .68).

3. Separation anxiety measures references to desertion, abandonment, loneliness, ostracism, loss of support, loss of love or love object, or threat of such experience occurring to self, animate others, inanimate objects, or denial of such threat (M 2.57; SD .88).

I did not want to leave. But all the villages were empty and the neighbors did not let me to stay, I was crying, bagging them to leave me, was in hysterics, rushed in and out. I wanted to collect my

husband's and son's cloths and to find the documents, but was so agitated that could not manage to do anything (48 years old female).

4. Guilt anxiety measures references to adverse criticism, abuse, condemnation, moral disapproval, guilt or threat of such experience by self, animate others and denial of such a treat ($M 0.98; SD .37$).

5. Shame anxiety measures references to ridicule, inadequacy, shame, embarrassment, humiliation, over-exposure of deficiencies or private details, or threat of such experiences by self, animate others and denial of such threats ($M 1.60; SD .58$).

6. Diffuse or nonspecific anxiety references to anxiety or fear without distinguishing type or source of anxiety by self, animate others and denial of such anxiety ($M 2.19; SD .98$).

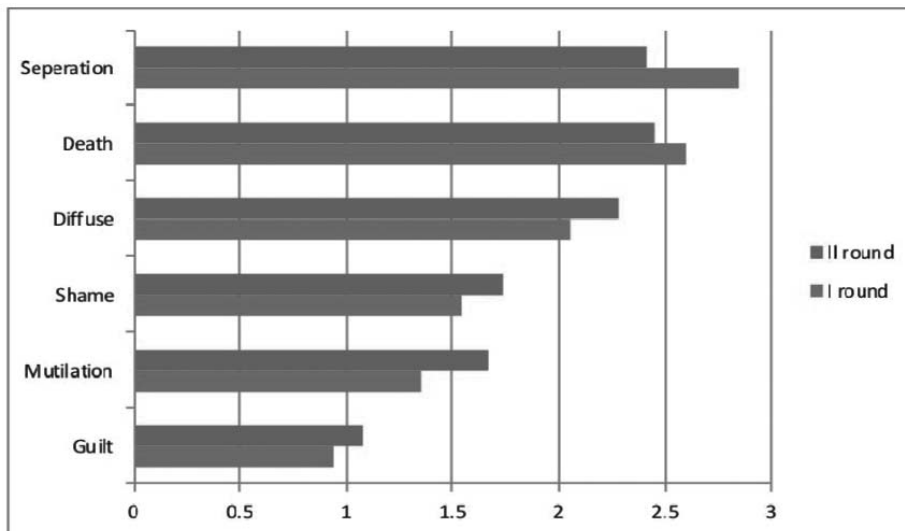
Due to everything that I and my children suffered, I was ready to fight for everything, people thought I was insane, this was neurosis. Then my legs began to tremble, then hands. I was sitting at night and thinking that airplanes were coming to bomb us (37 years old female).

Thus average in two rounds scores are the highest for Separation anxiety followed by Death anxiety and Diffuse anxiety scores.

Scores of Separation anxiety are the highest in the first ($M 2.85; SD .78$) and the second highest ($M 2.26; Sd .89$) in the second round. Respondents spoke of leaving the native places, houses and possessions, plots and gardens, animals and objects, closely tied to their memories.

Average for two rounds scores on Shame, Mutilation and Guilt anxieties are much lower.

Anxiety remained high even after 15 months from displacement, but over time the narratives became less emotionally laden. This reflected in the significant decrease of total anxiety score from 4.38 ($SD 4.84$) in the first to 3.82 ($SD 4.54$) in the second round ($F 4.06; df 1; p < .05$). The decrease is mostly accounted by decrease in the score of separation anxiety from 2.85 ($SD; .78$) to 2.26 ($SD .89$) ($F 9.61; df 1; p < .005$)

Gr. 2
Mean Anxiety scores in the first and the second rounds

Anxiety scores were not linked to age or gender of the respondents. As for the experiences, diffuse anxiety was associated with experience of combat ($F 10.06$; $df 1$; $p < .005$) and exposure to death ($F 4.83$; $df 1$; $p < .05$). Those who did not experience combat had lower diffuse anxiety scores ($M 1.95$; $SD .79$), than those who witnessed the battle ($M 2.61$; $SD .98$). The similar pattern was found in case of exposure to death and wounding ($M 1.95$; $SD .80$) of those not witnessing death, compared to those who witnessed it ($M 2.40$; $SD .97$).

It can be definitely said that war and displacement caused high anxiety. Especially great was the effect on separation anxiety. The time decreased overall impact, reflected in decrease of total anxiety score, which is accounted by decrease of separation anxiety score, although anxiety scores still remained high.

5. Discussion

Anxiety experienced by our respondents was quite high, even higher than anxiety experienced by soldiers of 1992 ethnic conflict in Georgia (Hentshschel, et al., 1996). Results of our study are in line with conclusions accumulated in literature and demonstrate severe and long lasting effect of war on individuals and community. Negative events not only create a negative emotional state, but also can trigger mental and somatic disturbances, affect the course of illness and treatment results (Henzen-Niejodek., Gottsschalk., & Januszek, 1999). Traumatic event induces anxiety which often accompanies stress (e.g. Baum & Fleming, 1993; Jordan, et al., 2004; Elbedour et al., 2007). Stress reduces immune functioning directly or indirectly, through activating harmful behaviors like smoking, drinking, etc. Memories of stressful events have the similar to actual events impact (Straub, 2015). Data of our qualitative study showed persistence of both, of a war related events in the memories of individuals and of a negative emotional state associated with it.

Survey of WHO Georgia (Endrelein, U. (2009) showed that the majority of conflict affected population can be considered as having mental problems, suffering depression, anxiety, stress disorders, sleeping problems and PTSD. Effect of 2008 year war on mental and somatic health is still apparent after years following it (Saxon, et al, 2017; Comellas, et al, 2015).

The importance of specific war experiences – exposure to combat and death on emotional state, documented in our study is in line with similar results obtained elsewhere. Prevalence of PTSD among US troops varied from 10 percent among soldiers who did not see combat to 30 percent among those who experienced it (Dohrenwend, et al., 2006; Hoge, et al., 2007).

As a result of war all our respondents had to abandon their villages. Salience of displacement was reflected in the number of narratives about flight and the amount of anxiety associated with it. Decrease in scores on separation anxiety can be taken as the signs of adaptation to new surrounding and life conditions.

With dramatic increase of displacement increased the research interest towards place attachment. The recently coined concept of “aging-in -place” , the ability to remain in current setting as one ages, maintaining competence and control over environment (Cutchin, 2003) underlines importance of accustomed physical environment for elderly. Forced displacement is linked with loosing control over own fate and life and in this way contributes to the feeling of powerlessness

in person. The study of displaced by the war elderly in Georgia showed prevalence of depression, nervousness, anxiety and stress, grief and hopelessness (Report 2012).

6. Conclusions

Inner, psychological state of the individual has a decisive role on well-being. It is crucial when a person is confronted with necessity to adjust to a novel, challenging situation. Results of the study definitely pointed to severity and persistence of negative emotional state induced by war. Due to its holistic, multi-faceted and complex nature displacement poses great threat to the well-being of individual. Tearing connections with accustomed environment results in feeling of powerlessness and poses the threat to personal integrity. Displacement affected almost all the population and induced the most severe reaction in them.

The study pointed to the need even after the decade since the war to continue psychological support of affected population. Especially useful can prove community oriented interventions.

Severity of the effect of displacement and its prominence in the world renders necessary to study deeply impact that displacement has on an individual and community, to investigate its differential effect on identity formation and maintenance among youth, middle aged and elderly, women and men and based on evidence to plan and implement effective preventive measures that will secure and foster individual and group identity and defend from isolation.

References

- Alexopoulos, G.S. (2005). Depression in the elderly. *Lancet*, 365 (9475), 1961-7.
- Asmus,R., (2010). *A little war that Shook the World*. Basingstone and N.Y: Balgrave Macmillan.
- Baum, A., & Fleming,I. (1993). Implications of psychological research on stress and technological accidents. *American Psychologist*,48,665-672.
- Brown,B.B., & Perkins, D.D. (1992).Disruption in place attachment. In: In S.M.Low & I.Altman, eds. *Place attachment* .Plenium Press:N.Y & London 279-304.
- Comellas, R.M., Makhashvili, N., Chikovani, I., Patel, V, McKee,M., Bisson, J., & Roberts,B. (2015). patterns of somatic distress among conflict-affected persons in the Republic of Georgia. *Journal of psychosomatic Research*, vol.78, Iss. 5, 466-471.
- Cutchin,M.P. (2001). Deweyan integration: movingbeyond place attachment in elderly migration theory. *The International Journal of Aging and Human Development*, 52, 29-44.
- Cutchin, M.P. (2003). The process of mediating aging-in-place: a theoretical and empirically based model. *Social Science & medicine*, 57, 1077-1090.
- Dohrenwend, B.P., Turner,J.B., Turse,N.A., Adams,B.G., Koenen, K.C., Marshall,R. (2006). The psychological risks of Vietnam for U.S. veterans: A revisit with new data and methods. *Science*, 255, 946-956.
- Elbedour,S., Onwuegbuizie, A.j., Ghanam,J., Whitcome, J.A., & Abu Hein, F. (2007). Post –traumatic stress disorder, depression, and anxiety among Gaza Strip adolescents in the wake of the second uprising (Infitada). *Child Abuse and Neglect*, 31 (&), 719-729.
- Endrelein, U. (2009). Mental health and psycho-social support for conflict affected population. Results of WHO Georgia study. Power point presentation.

- Gottshalk, L., & Gleser, G.C. (1969). *The measurement of psychological states through the content analysis of verbal behavior*. Berkley, CA:Univ. of California Press.
- Hentschel, U., Sumbadze, N., Sadzaglishvili, S., Mamulashvili, M., and Ulumberashvili, S. (1996). Deffensive and Affective-emotional reactions to war: The Abkhazian war as reflected in people's subjective reactions. *Psychological Reports*, 78.135-143.
- Hezen-Niejodek, I., Gottschalk, L.A., & Januszek, M. (1999). Anxiety and hope during the course of three different medical illnesses: A longitudinal study. *Psychotherapy and Psychosomatics*.68, 304-312.
- Hoge, C.W., Terhakopian, A., Castro, C.A., Messer, S.C., & Engel, C.C. (2007). Association of post-traumatic stress disorder with somatic symptoms, health care visits, and absenteeism among Iraq War veterans. *American Journal of Psychiatry*, 164, 150-153.
- IIFMCG (2009). Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia.
- IOM (2011). Glossary on migration, 2nd ed.
- Jordan, N.N., Hoge, C.W., Tobler, S.K., Wells, J., Dydek, G.J., Egerton, W.E. (2004). Mental health impact of 9/11 pentagon attack: Validation of rapid assessment tool. *American Journal of Preventive medicine*, 26 (4), 284-293.
- Low, S.M., and Altman, I. (1992). Place attachment: a Conceptual Inquiry. In S.M.Low & I.Altman, eds. Place attachment .Plenium Press:N.Y & London.
- Palmer, M, Nguyen, G, Mitra, S, Mout, D, 7Groce, N. (2016). The long-term impact of war on health. Households in Conflict network, working paper 216.
- Report (2012). Johns Hopkins Bloomberg school of public health and the Institute for policy studies Report. "Aging in displacement: assessing health status of displaced older adults in the Republic of Georgia".
- Riley, R.B. (1992). Attachment to the ordinary landscape. In: In S.M.Low & I.Altman, eds. Place attachment .Plenium Press:N.Y & London 13-36.
- Saxon, L., Makhashvili, N., Chikovani, I., Seguin, M (2017). Copying strategies and mental health outcomes of conflict affected persons in the Republic of Georgia. *Epidemiology and Psychiatric Sciences*, vol.26, Iss.3 276-286.
- Straub, R. (2014). Health psychology. 4th ed. Worth Publishers.
- Teerawichitchainan, B, & Korinek, K. (2012). The long term impact of war on health and well being in Northern Vietnam:some glimpses from recent survey. *Social Science and Medicine*, 74, 1995-2004.
- UNCHR. (2017). Global Report 2016. reporting.unhcr.org/sites/default/files/gr2016/book_Gr_2016_english_complete.pdf last accessed April, 27, 2018.

ზღურბლის ეფექტი: ემოციური ინტელექტის, როგორც პიროვნული ნიშნის მიმართება ემოციურ შემოქმედებითობასთან

ნათია სორდია, ხათუნა მარწყვიშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი

ემოციური ინტელექტისა და ემოციური შემოქმედებითობის შესახებ არსებული კვლევებიდან ცნობილია, რომ საქმე ურთიერთდამოუკიდებელ, თუმცა გარკვეულწილად, ურთიერთდაკავშირებულ კონსტრუქტებთან გვაქვს (Ivcevic et al., 2007). ემოციურ ინტელექტსა და ემოციურ შემოქმედებითობას შორის კავშირი შესაძლოა ინტელექტსა და შემოქმედებითობას შორის კავშირის მსგავსი იყოს (Averill, 1999). კერძოდ, შესაძლოა, ამ შემთხვევაშიც არსებობდეს ზღურბლის ეფექტი, რაც ჯერჯერობით დადასტურებული არ არის. მიმდინარე კვლევა მიზნად ისახავს სწორედ ამ ცვლადებს შორის არსებული კავშირის სპეციფიკის დადგენას ზღურბლის თეორიის შემონიშნის საფუძველზე. კვლევაში მონაწილეობდა 17-დან 49 წლამდე ასაკის ($M=21.87$, $SD=5.84$), 342 ინდივიდი. მონაცემთა ანალიზმა დაადასტურა, რომ ემოციური ინტელექტი და ემოციური შემოქმედებითობა ურთიერთდამოუკიდებელი, თუმცა ურთიერთდაკავშირებული კონსტრუქტებია. ამ კავშირის თავისებურებათა შეფასებისას ჩანს, რომ ემოციური ინტელექტი როგორც ერთიანი კონსტრუქტი, ასევე, მისი კომპონენტები, ემოციური შემოქმედებითობის პრედიქტორები არიან. სემანტიკური რეგრესიული ანალიზი აჩვენებს, რომ ზღურბლის ჰიპოთეზის საფუძველად მდებარე პრინციპი ემოციურ ინტელექტსა და ემოციურ შემოქმედებითობას შორის კავშირის სპეციფიკას განსაზღვრავს. კერძოდ, ემოციური ინტელექტის ორ ფაქტორს – სოციალურობა და ფსიქოლოგიური კარგად ყოფნა – პრედიქტორული ღირებულება აქვს ემოციური შემოქმედებითობისთვის მაშინ, როდესაც ემოციური ინტელექტის ქულა ზღურბლის მაჩვენებელზე მაღალია; ხოლო ემოციურობისა და თვითკონტროლის ფაქტორებს კი – როდესაც ემოციური ინტელექტის ქულა ზღურბლის მაჩვენებლებზე დაბალია. მოცემული კვლევა გვანვდის ინფორმაციას ემოციურ ინტელექტს, როგორც პიროვნულ ნიშანსა და ემოციურ შემოქმედებითობას შორის კავშირის სპეციფიკის შესახებ, რითიც ამ ორი კონსტრუქტის ბუნებისა და თავისებურებების შესახებ არსებულ ცოდნას აფართოებს.

ძირითადი ცნებები: ემოციური ინტელექტი, ემოციური შემოქმედებითობა, ზღურბლის თეორია

ფართოდ გავრცელებული განმარტების თანახმად, ემოციური ინტელექტი არის ემოციების აღქმის, გაგების, გამოხატვის, მართვის და რეგულირების უნარი (Mayer & Salovey, 1997). ემოციური ინტელექტის შესახებ არსებული განსხვავებული თეორიული მოდელები, კონსტრუქტის ურთიერთგანსხვავებულ კონცეპტუალიზაციას გვთავა-

ზღურბლის ეფექტი: ემოციური ინტელექტის, როგორც პიროვნული ნიშნის მიმართება ემოციურ...

ზობენ. ემოციური ინტელექტის, როგორც პიროვნული ნიშნის მოდელის მიხედვით, ემოციური ინტელექტი ემოციებთან დაკავშირებული თვითაქმების ერთობლიობას წარმოადგენს და ოთხ ფაქტორს მოიცავს; ფსიქოლოგიური კარგად ყოფნა, თვით-კონტროლი, ემოციურობა და სოციალურობა. პირველი, ცხოვრებით კმაყოფილების და ბედნიერების გენერალიზებულ განცდას უკავშირდება. თვითკონტროლი – გარემოს ზენოლასთან, სტრესთან გამკლავების, საკუთარი სურვილების კონტროლის უნარს გულისხმობს. ემოციურობაში საკუთარი და სხვა ადამიანების ემოციების აღქმის, გამოხატვისა და ახალი ურთიერთობების დამყარების უნარი მოიაზრება. სოციალური ურთიერთობების დამყარებისა და გარშემომყოფებზე გავლენის მოხდენის უნარს კი მეოთხე, სოციალურობის ფაქტორი ასახავს (Petrides & Furnham, 2000).

გარშემომყოფების და საკუთარი ემოციების აღქმის, გამოხატვის და მართვის უნარისგან (Mayer & Salovey, 1997) განსხვავებით, ემოციური შემოქმედებითობა განიმარტება, როგორც ორიგინალურ და ეფექტურ ემოციათა განცდის უნარი (Averill & Thomas-Knowles, 1991). ემოციური შემოქმედებითობა აერთიანებს ისეთ კომპონენტებს, როგორცაა: (1) სიახლე/ორიგინალურობა – ბაზისური ემოციების გარკვეული ვარიაციებისა და ინდივიდისთვის სპეციფიკური, ახალი ემოციების განცდის უნარი; (2) ეფექტურობა – ინდივიდის ან ჯგუფისთვის სარგებლის მოტანის უნარის ქონაში ვლინდება და (3) ავთენტურობა – ინდივიდის გამოცდილებისა და ღირებულებების უშუალოდ ასახვის შესაძლებლობა. ემოციურ შემოქმედებითობაზე საუბრისას, დამატებით, მზაობის კომპონენტი გამოიყოფა, რაც ემოციათა გაანალიზებისა და მათი შემდგომი გამოკვლევის, გააზრების სურვილს გულისხმობს.

სხენებული ორივე კონსტრუქტი ემოციებისა და ინტელექტუალური უნარების გამოყენებით, ემოციებთან დაკავშირებული პრობლემების გადაჭრის შესაძლებლობებს ეხება, რაც ამ ორი კონსტრუქტისთვის საერთო მახასიათებელთა არსებობაზე მეტყველებს, თუმცა ემოციური ინტელექტის შემთხვევაში, ნეგატიურ ემოციებთან გამკლავება და პოზიტიური ემოციების განცდის ხელშეწყობა კონვერგენტულ აზროვნებას ეფუძნება (Mayer, Caruso, & Salovey, 1999), ემოციური შემოქმედებითობა კი პრობლემის მოგვარების ტრადიციული მეთოდისგან განსხვავებული მეთოდების ძიებას გულისხმობს და დივერგენტულ აზროვნებას უკავშირდება (Averill, 1999). საფუძვლად მდებარე პროცესების მიხედვით არსებული განსხვავების გარდა, ემოციური ინტელექტისა და ემოციური შემოქმედებითობის კორელატების კვლევისას ჩანს, რომ ემოციური შემოქმედებითობა კოგნიტურ ინტელექტს არ უკავშირდება (Averill & Thomas-Knowles, 1991), მაგრამ უკავშირდება შემოქმედებით აქტივობებს და ინტერესებს (Fuchs, Kumar, & Porter, 2007), ისეთ უნარებს, რომლებიც, საბოლოო ჯამში, აკადემიურ სფეროში წარმატების მიღწევის განმსაზღვრელია (Ahmadi, Ahmadi, & Delshad, 2015).

ემოციური შემოქმედებითობის ცალკეული კომპონენტები განსხვავებულად, თუმცა მნიშვნელოვნად არიან დაკავშირებულნი დიდი ხუთეულის ისეთ ნიშნებთან, როგორცაა გამოცდილებისადმი ღიაობა, ექსტრავერსია და ნევროტიზმი (Averill, 1999). რაც შეეხება ემოციური ინტელექტის პიროვნულ ნიშნებთან მიმართებას, ითვლება, რომ ის თანხმობისადმი მზაობასთან არის დადებით კორელაციაში (Mayer, Salovey, & Caru-

so, 2004). გარდა ამისა, ემოციური ინტელექტი დადებითად უკავშირდება აკადემიურ მიღწევებს, პროფესიულ საქმიანობაში წარმატებას (Goleman, 1995) და ჯანმრთელობას (Martins, Ramalho & Morin, 2010), ხოლო კავშირი დევიანტურ ქცევას, აგრესიულობასა და ალკოჰოლის მოხმარებასთან უარყოფითია (მაგ., Brackett & Mayer, 2003; Brackett, Mayer, & Warner, 2004; Petrides, Frederickson & Furnham, 2004).

ინტელექტისა და შემოქმედებითობის ურთიერთმიმართების კვლევისას, ამ ცვლადებს შორის შესაძლო კავშირის ხუთი ვარიანტი განიხილება: ერთ შემთხვევაში ისინი ურთიერთგადამფარავ ცვლადებად მიიჩნევა; მეორე შემთხვევაში აქცენტი მათ ურთიერთდამოუკიდებლობაზე კეთდება; ერთ-ერთი ვერსიის თანახმად, ინტელექტი და შემოქმედებითობა ურთიერთდამოუკიდებელი, თუმცა ურთიერთდაკავშირებული ცვლადებია. ასევე, არსებობს მოსაზრება, რომ ინტელექტი შემოქმედებითობის ფორმა ან შემოქმედებითობა ინტელექტის ფორმა (Sternebrg & O’Hara, 1999). დღეისათვის, აქტუალურ და ემპირიულად დასაბუთებულ თეორიად ითვლება ინტელექტისა და კრეატიულობის ზღურბლის თეორია (Threshold Theory of intelligence and creativity). ამ თეორიის თანახმად, ინტელექტი და შემოქმედებითობა ურთიერთდამოუკიდებელი და ურთიერთდაკავშირებული ცვლადებია, თუმცა ეს კავშირი ზღურბლის ეფექტს ექვემდებარება – ინტელექტის მინიმალური ზღურბლის არსებობა აუცილებელი, მაგრამ არასაკმარისი პირობაა შემოქმედებითობის არსებობისთვის. ინტელექტი შემოქმედებითობის პრედიქტორია, თუმცა მას შემდეგ, რაც ინტელექტის კოეფიციენტი აღემატება 120 ქულას, კავშირი არასტაბილური ხდება და ინტელექტი შემოქმედებითობის პროგნოზირების უნარს კარგავს (Guilford, 1967; Torrance, 1962; Jauk, Benedek, Dunst, & Neubauer, 2013). ზღურბლის მაჩვენებელი კი იცვლება შემოქმედებითობის ფორმების და მათი გაზომვის საშუალებების ცვლილებასთან ერთად (Jauk et al., 2013).

როგორც ვხედავთ, ემოციური ინტელექტი და ემოციური შემოქმედებითობა განსხვავებულ ცვლადებთან კორელირებენ და საფუძვლად მდებარე პროცესების განსხვავებულობითაც ხასიათდებიან. თუმცა, ორივე მათგანი ემოციური შინაარსის ინფორმაციის გადამუშავებასა და ემოციური პრობლემების გადაჭრას უწყობს ხელს (Averill, 1999; Mayer, Caruso, & Salovey, 1999), რაც მათ შორის კავშირის სპეციფიკას საინტერესოს ხდის. ჯ. ავერილი (Averill, 1999) გამოთქვამს მოსაზრებას, რომ ამ ორ, ემოციებთან დაკავშირებულ კონსტრუქტს შორის ურთიერთმიმართება შესაძლოა ისეთივე იყოს, როგორც ზოგად ინტელექტსა და შემოქმედებითობას შორის კავშირია. ამ დაშვების გადასამოწმებლად ჩატარებული კვლევიდან (Ivcevic et al., 2007) ჩანს, რომ ემოციური ინტელექტი და ემოციური შემოქმედებითობა ურთიერთდამოუკიდებელი კონსტრუქტებია და მათ შორის კავშირი მცირე, თუმცა მნიშვნელოვანია.

აღსანიშნავია, რომ ამ კვლევებში არაა შემოწმებული ექვემდებარება თუ არა ემოციურ ინტელექტსა და ემოციურ კრეატიულობას შორის კავშირის სპეციფიკა ზღურბლის თეორიის პრინციპებს. კერძოდ, გარკვეული მაჩვენებლის შემდეგ იცვლება თუ არა ცვლადებს შორის მიმართების სპეციფიკა. მიმდინარე კვლევა მიზნად ისახავს სწორედ ემოციურ ინტელექტსა და ემოციურ შემოქმედებითობას შორის არსებული კავშირის თავისებურებათა დადგენას ზღურბლის თეორიის შემოწმების საფუძველზე.

ზღურბლის ეფექტი: ემოციური ინტელექტის, როგორც პიროვნული ნიშნის მიმართება ემოციურ...

კვლევის მეთოდი

კვლევის მონაწილეები

კვლევაში მონაწილეობდა 342 ინდივიდი (253 ქალი; $M_{\text{ასაკი}}=21.87$, $SD=5.84$). მონაწილეთა უმრავლესობა (80%) ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტები იყვნენ, რომლებიც კვლევაში მონაწილეობის სანაცვლოდ, სასწავლო კურსის ფარგლებში, დამატებით ქულებს იღებდნენ. კვლევის მონაწილეები კითხვარებს ავსებდნენ ინდივიდუალურად ან მცირე ჯგუფებში.

კვლევის ინსტრუმენტები

ემოციური ინტელექტი. ემოციური ინტელექტის გასაზომად გამოვიყენეთ ემოციური ინტელექტის, როგორც პიროვნული ნიშნის შესაფასებელი კითხვარის (TEQue; Petrides, 2009) ქართული ვერსია (Martskvishvili, Arutinov, & Mestvirishvili, 2013). კითხვარი მოიცავს 153 დებულებას და ემოციური ინტელექტის გლობალურ ქულასთან ერთად, 15 ცალკეულ ასპექტსა და ოთხ ძირითად ფაქტორს (ემოციურობა, სოციალურობა, კარგად ყოფნა და თვითკონტროლი) ზომავს. დებულებები ფასდება 1-დან 7-მდე ლიკერტის ტიპის სკალაზე.

ემოციური შემოქმედებითობა. ემოციური შემოქმედებითობის შეფასება მოხდა ემოციური შემოქმედებითობის შესაფასებელი კითხვარის (ECI; Averill, 1999) ქართული ვერსიის (Martskvishvili, Abuladze, Sordia, & Neubauer, 2017) გამოყენებით. კითხვარი ემოციური შემოქმედებითობის ისეთ ასპექტებს ზომავს, როგორიც მზაობა, სიახლე, ეფექტურობა და ავთენტურობაა.

მონაცემთა ანალიზი

ემოციური ინტელექტისა და ემოციური შემოქმედებითობის ურთიერთდამოუკიდებლობის შესაფასებლად, ძირითადი კომპონენტების ფაქტორული ანალიზი გამოვიყენეთ. ამ ორი კონსტრუქტის ურთიერთმიმართების სპეციფიკის შეფასება, პირველ ეტაპზე, ნრფივი რეგრესიული ანალიზის გამოყენებით მოხდა, ზღურბლის ეფექტის შესამოწმებლად კი სეგმენტური რეგრესიული ანალიზი გამოვიყენეთ.

შედეგები

ემოციური ინტელექტის ოთხი ძირითადი ფაქტორი და ემოციური შემოქმედებითობის ოთხი ასპექტი დამუშავდა ძირითადი კომპონენტების ფაქტორული ანალიზის (PCA) მეთოდის გამოყენებით. ძირითადი კომპონენტების ფაქტორული ანალიზის გამოყენებამდე, Kaiser-Meyer-Olkin-ის (Kaiser, 1970, 1974) მაჩვენებლისა (.74) და Bartlett-ის ტესტის ($p=.000$) (Bartlett, 1954) შედეგების საფუძველზე, დადასტურდა, რომ მონაცემები ფაქტორული ანალიზისთვის გამოსადეგია. ძირითადი კომპონენტების ფაქტორული ანალიზისას, ვარიანსის ბრუნვით გამოიკვეთა ორი ძირითადი ფაქტორი, რომელთა კუთრი წონაც (eigenvalues) აღემატება ერთს. ეს ორი ფაქტორი მონაცემთა ვარიაციულობის 62%-ს ხსნის. ფაქტორული ანალიზის შედეგები მოცემულია ცხრილში №1.

ცხრილი №1. ემოციურ მახასიათებელთა ფაქტორული სტრუქტურა

	ემოციური შემოქმედებითობა	ემოციური ინტელექტი
ავთენტურობა	.853	
სიახლე	.801	
მზაობა	.720	
ეფექტურობა	.617	
კარგად ყოფნა		.828
ემოციურობა		.776
სოციალურობა		.699
თვითკონტროლი		.682

ფაქტორების გამოყოფის მეთოდი: ძირითადი კომპონენტების ფაქტორული ანალიზი
 ბრუნვის მეთოდი: ვარიანსი, კაიზერის კრიტერიუმით
 ბრუნვების რაოდენობა – 3

ემოციური შემოქმედებითობის კავშირი ემოციური ინტელექტის ცალკეულ ფაქტორებსა და ასპექტებთან მოცემულია ცხრილში №2. ემოციური ინტელექტი დაკავშირებულია ემოციურ შემოქმედებითობასთან და ეს კავშირი მნიშვნელოვანია ორივე კონსტრუქტის ცალკეული ასპექტებისთვის.

ცხრილი №2. ემოციურ ინტელექტსა და ემოციურ შემოქმედებითობას შორის კორელაცია

	სიახლე	მზაობა	ეფექტურობა	ავთენტურობა	საერთო მაჩვენებელი
ასპექტები					
ადაპტაცია	.137*	.157**	.230**	.126*	.199**
ასერტულობა	.161**	-.016	.241**	.085	.166**
ემოციების გამოხატვა	.109	.272**	.572**	.185**	.321**
ემოციების მართვა	.291**	.198**	.271**	.281**	.341**
ემოციების აღქმა	-.076	.176**	.250**	.047	.083
ემოციების	-.128*	.026	-.037	-.150**	-.113*
რეგულირება					
იმპულსურობა	-.74**	.051	-.057	-.203**	-.199**
ურთიერთობები	-.053	.136*	.302**	.075	.107
თვითშეფასება	.087	.181**	.321**	.149**	.216**
მოტივაცია	-.012	.207**	.128*	-.068	.053
სოციალური	.204**	.235**	.404**	.197**	.317**
ცნობიერება					
სტრესის მართვა	-.129*	.004	.010	-.124*	-.095
ემპათია	.252**	.347**	.312**	.332**	.378**
ბედნიერება	.053	.131*	.224**	.147**	.166**
ოპტიმიზმი	.033	.147**	.211**	.034	.122*
ფაქტორები					
ემოციურობა	.091	.326**	.511**	.225**	.318**
სოციალურობა	.263**	.155**	.362**	.220**	.325**
კარგად ყოფნა	.065	.177**	.290**	.125*	.193**
ემოციური ინტელექტი					
გლობალური ქულა	.067	.249**	.375**	.118*	.225**

P<.01** p<.05*

ზღურბლის ეფექტი: ემოციური ინტელექტის, როგორც პიროვნული ნიშნის მიმართება ემოციურ...

ემოციური ინტელექტის და ემოციური შემოქმედებითობის ურთიერთმიმართების სპეციფიკის დასადგენად ჩავატარეთ რეგრესიული ანალიზი. ანალიზიდან ჩანს, რომ ემოციური ინტელექტი ემოციური შემოქმედებითობის პრედიქტორია ($F(4.300) = 21.207, p < .000, R^2 = .22$). ემოციური ინტელექტის ოთხფაქტორიანი მოდელი, ემოციური შემოქმედებითობის ქულათა ვარიაციულობის 22 პროცენტს ხსნის. ემოციური ინტელექტის ფაქტორებიდან თვითკონტროლი ყველაზე ძლიერი უარყოფითი პრედიქტორია. ნრფივი რეგრესიული ანალიზის შედეგები მოცემულია ცხრილში №3.

ცხრილი №3. ნრფივი რეგრესიული ანალიზი

	არასტანდარტიზებული კოეფიციენტი		სტანდარტიზებული კოეფიციენტი		Sig.
	B	Std. Error	Beta	t	
Constant	2.388	.233		10.228	.000
ემოციურობა	.193	.050	.251	3.891	.000
სოციალურობა	.168	.045	.231	3.711	.000
კარგად ყოფნა	.048	.040	.081	1.191	.235
თვითკონტროლი	-.224	.039	-.332	-5.804	.000

შენიშვნა: დამოკიდებული ცვლადი – ემოციური შემოქმედებითობა

ზღურბლის ეფექტის შესამოწმებლად ჩატარდა სეგმენტური რეგრესიული ანალიზი, რომლის ფარგლებშიც, ემოციური ინტელექტის ერთიანი ქულის და ცალკეული ფაქტორების ქულათა მედიანები ავიღეთ, როგორც ზღურბლის რიცხვითი მნიშვნელობები. ზღურბლი თვითკონტროლის ფაქტორისთვის 4.36 იყო, ემოციურობის ფაქტორისთვის – 4.88, სოციალურობისთვის – 4.90, ფსიქოლოგიური კარგად ყოფნის ფაქტორისთვის – 5.17, ხოლო ემოციური შემოქმედებითობის ერთიანი ქულისთვის – 4.72. ზღურბლის ჰიპოთეზის შესამოწმებლად ჩატარებული სეგმენტური რეგრესიული ანალიზის შედეგები და ემოციურ შემოქმედებითობასთან არსებული კორელაციური კავშირები ასახულია ცხრილში N4.

ზღურბლის თეორიის კლასიკური ვარიანტი¹ მხოლოდ თვითკონტროლის ფაქტორთან მიმართებაში დასტურდება. თვითკონტროლის ფაქტორზე დაბალი ქულის ქონა ემოციური შემოქმედებითობის ($F(1.154) = 23.770, p < .001, R^2 = .14$), სიახლის ($F(1.155) = 20.700, p < .001, R^2 = .12$), ეფექტურობის ($F(1.154) = 12.994, p < .001, R^2 = .08$) და ავტენტურობის ($F(1.155) = 15.994, p < .001, R^2 = .09$) დაბალი მაჩვენებლის წინასწარმეტყველების საშუალებას იძლევა, მზაობის ფაქტორთან კი მნიშვნელოვანი კავშირი არ ვლინდება. თვითკონტროლის სკალაზე მაღალი ქულის ქონა მხოლოდ მზაობის ფაქტორთან კორელაციის არსებობას განაპირობებს ($r = .210, p < .00$), თუმცა მაღალი თვითკონტროლი მზაობის ქულათა ვარიაციულობის წინასწარმეტყველების საშუალებას არ იძლევა.

¹ გარკვეულ ზღურბლამდე არსებული ქულები დამოუკიდებელ ცვლადს დამოკიდებული ცვლადის წინასწარმეტყველების უნარს სძენს. ხოლო მას შემდეგ, რაც დამოუკიდებელი ცვლადის მნიშვნელობები ზღურბლს სცდება, ის დამოკიდებული ცვლადის პროგნოზირების უნარს კარგავს.

ემოციური ინტელექტის ემოციურობასთან დაკავშირებულ ფაქტორზე ($F(1.152) = 8.356, p < .01, R^2 = .05$) ზღურბლამდე არსებული ქულები ემოციური შემოქმედებითობის წინასწარმეტყველების საშუალებას იძლევა. ხოლო მას შემდეგ, რაც ემოციურობის ქულები ზღურბლს სცდება, ის ემოციური შემოქმედებითობის წინასწარმეტყველების უნარს კარგავს.

ემოციური ინტელექტის ცალკეული ფაქტორების ემოციურ შემოქმედებითობასთან კავშირის შეფასებისას ზღურბლის ეფექტი დასტურდება, თუმცა, ამ შემთხვევაში, ცვლადებს შორის კავშირი მნიშვნელოვანი მხოლოდ მას შემდეგ ხდება, რაც პრედიქტორის ქულები ზღურბლს აღემატება. კერძოდ, ფსიქოლოგიური კარგად ყოფნის ($F(1.156) = 7.013, p < .01, R^2 = .04$) და სოციალურობის ($F(1.155) = 7.398, p < .01, R^2 = .05$) მაჩვენებლების მატებასთან ერთად, ისინი ემოციური შემოქმედებითობის წინასწარმეტყველების უნარს იძენენ.

ემოციური შემოქმედებითობის ცალკეულ ასპექტებთან მიმართებაში ჩატარებული სეგმენტური რეგრესიული ანალიზიდან ჩანს, რომ სიახლის წინასწარმეტყველების უნარს სოციალურობა ($F(1.155) = 7.439, p < .01, R^2 = .05$) მხოლოდ მას შემდეგ იძენს, რაც სოციალურობის ფაქტორზე მიღებული ქულები ზღურბლზე მაღალია. ეფექტურობის წინასწარმეტყველების უნარს კი, ზღურბლზე მაღალი ქულების არსებობის შემთხვევაში, ფსიქოლოგიურ კარგად ყოფნასთან ($F(1.157) = 25.847, p < .000, R^2 = .14$) დაკავშირებული ფაქტორი იძენს. ამ ფაქტორზე ($F(1.158) = 4.954, p < .05, R^2 = .03$) უკიდურესად მაღალი ქულების ქონა მზაობასთან დაკავშირებული ასპექტის წინასწარმეტყველების საშუალებას იძლევა. მზაობის ქულათა წინასწარმეტყველების საშუალებას იძლევა ემოციური შემოქმედებითობის ($F(1.153) = 10.510, p < .001, R^2 = .07$) ერთიანი და მაღალი ქულაც.

ცხრილი №4. სეგმენტური რეგრესიული ანალიზის შედეგები

	არასტანდარტიზებული კოეფიციენტი					სტანდარტიზებული კოეფიციენტი					არასტანდარტიზებული კოეფიციენტი					სტანდარტიზებული კოეფიციენტი				
	B	Std. Error	Beta	t	Sig.	r	ზღურბლი	B	Std. Error	Beta	t	Sig.	r	B	Std. Error	Beta	t	Sig.	r	
ემოციური შემოქმედებითობა																				
Constant	4.735	.266		17.778	.000			3.389	.495		6.851	.000								
თვითკონტროლი	-.343	.070	-.366	-4.875	.000	-.366**	> 4.36 <	.002	.100	.001	.018	.986	.001							
Constant	2.684	.420		6.391	.000			2.348	.456		5.145	.000								
სოციალურობა	.136	.096	.114	1.428	.155	.114	> 4.90 <	.225	.083	.213	2.720	.007	.213**							
Constant	1.963	.461		4.255	.000			2.649	.508		5.213	.000								
ემოციურობა	.306	.106	.228	2.891	.004	.228**	> 4.88 <	.169	.093	.144	1.809	.072	.144							
Constant	3.256	.325		10.021	.000			2.211	.497		4.448	.000								
ფსიქოლოგიური კარგად ყოფნა	.020	.074	.021	.265	.792	.021	> 5.17 <	.228	.086	.207	2.648	.009	.202*							
სიახლე																				

ზღურბლის ეფექტი: ემოციური ინტელექტის, როგორც პიროვნული ნიშნის მიმართება ემოციურ...

Constant	4.883	.342		14.291	.000			4.071	.674		6.039	.000	
თვითკონტროლი	-.410	.090	-.343	-4.550	.000	-0.343**	> 4.36 <	-.173	.136	-.101	-1.271	.206	-.101
Constant	2.285	.548		4.169	.000			1.660	.653		2.542	.012	
სოციალური	.198	.125	.126	1.587	.115	.126	> 4.90 <	.323	.118	.214	2.727	.007	.214**
ეფექტურობა													
Constant	4.841	.403		12.010	.000			2.886	.659		4.376	.000	
თვითკონტროლი	-.383	.106	-.279	-3.605	.000	-0.279**	> 4.36 <	.122	.133	.073	.916	.361	.073
Constant	2.899	.450		6.446	.000			.326	.650		.501	.617	
ფსიქოლოგიური კარგად ყოფნა	.089	.102	.070	.872	.385	.070	> 5.17 <	.572	.113	.376	5.084	.000	.377**
ავტენტურობა													
Constant	5.506	.378		14.574	.000			4.048	.644		6.286	.000	
თვითკონტროლი	-.398	.100	-.305	-3.993	.000	-0.305**	> 4.36 <	-.035	.130	-.022	-.271	.786	-.022
მზაობა													
Constant	2.533	.684		3.702	.000			1.496	.694		2.157	.033	
ემოციური შემოქმედება	.231	.158	.118	1.460	.146	.040	> 4.72 <	.429	.132	.254	3.242	.001	.254**
Constant	3.233	.363		8.916	.000			2.351	.618		3.805	.000	
ფსიქოლოგიური კარგად ყოფნა	.073	.083	.071	.890	.375	.071	> 5.17 <	.238	.107	.174	2.226	.027	.169*

$P < .01^{**}$ $p < .05^*$

შედეგების განხილვა

ფაქტორული ანალიზის შედეგებიდან ჩანს, რომ ემოციურ მახასიათებელთა ცალკეული ასპექტები ორი ძირითადი ფაქტორის გარშემო ერთიანდებიან. არცერთ ასპექტს არ აქვს ორმაგი ფაქტორული დატვირთვა და მხოლოდ იმ ფაქტორზე მუშაობს, რომლის შესაფასებლადაც არის შექმნილი. ფაქტორული ანალიზის შედეგად, ორი, მკაფიოდ განსაზღვრული ფაქტორის გამოყოფა, ემოციური ინტელექტისა და ემოციური შემოქმედებითობის ურთიერთდამოუკიდებლობის მხარდამჭერ არგუმენტად შეიძლება განვიხილოთ. ემოციური ინტელექტი და ემოციური შემოქმედებითობა მართალია ურთიერთდამოუკიდებელი, მაგრამ ურთიერთდაკავშირებული კონსტრუქტებია, რაც შესაბამისობაშია ამ ორი კონსტრუქტის შესადარებლად, 2007 წელს ჩატარებული კვლევის შედეგებთან (Ivcevic et al., 2007). თუმცა, აღსანიშნავია, რომ ჩვენი კვლევის შემთხვევაში ცვლადებს შორის კავშირი შედარებით ძლიერია. როცა ამ კავშირის სპეციფიკას ვაფასებთ, ჩანს, რომ ემოციური ინტელექტი ემოციური შემოქმედებითობის პრედიქტორია – განსაკუთრებით ძლიერი პრედიქტორული ღირებულება აქვს თვითკონტროლის ფაქტორს, რომელიც უარყოფითად არის დაკავშირებული ემოციურ შემოქმედე-

ბითობასთან როგორც ერთიან კონსტრუქტთან, ისე მის სამ – ეფექტურობა, ავთენტურობა, სიახლე – ასპექტთან. ზომიერად მაღალი თვითკონტროლით გამორჩეული ადამიანები ახალი, ეფექტური და ორიგინალური ემოციების განცდისგან თავშეკავებულობით ხასიათდებიან. მათი ემოციები დაბალი ავთენტურობით გამოირჩევა. თუმცა, მას შემდეგ, რაც თვითკონტროლის მაჩვენებელი საშუალოზე მაღალი ხდება, ის ემოციური შემოქმედებითობის პროგნოზირების უნარს კარგავს. ასეთი მაღალი ქულებით გამორჩეული ადამიანების შესახებ მხოლოდ იმის თქმა ხდება შესაძლებელი, რომ ისინი ემოციების გაანალიზებისთვის და ახალი და განსხვავებული ემოციების გამოკვლევისთვის მზაობას ავლენენ. თუ გავითვალისწინებთ თვითკონტროლის ფაქტორის თავისებურებას, რაც გარემოში არსებულ სტრესორთან გამკლავებას, საკუთარი სურვილების მართვას ისახავს მიზნად (Petrides & Furnham, 2000), შესაძლოა სტაბილურობისა და კონტროლის განცდისთვის საფრთხის წყაროს – განსხვავებული და ახალი ემოციების – შესწავლისა და გამოკვლევისთვის მზაობა, თვითკონტროლის ინსტრუმენტად განვიხილოთ, რაც სტრესულ მოვლენასთან (გარემოში იქნება სტრესის წყარო თუ საკუთარ ორიგინალურ სურვილებში) გასამკლავებლად, პრობლემაზე ფოკუსირებული დაძლევის სტრატეგიის (Brannon & Feist, 2009) გამოყენებაში ვლინდება.

ზღურბლის ეფექტი, კლასიკური გაგებით, დასტურდება ემოციური ინტელექტის ემოციურობასთან დაკავშირებული ფაქტორის შემთხვევაშიც. ჩანს, რომ ემოციური ინტელექტის ფაქტორი – ემოციურობა, ემოციური შემოქმედებითობის წინასწარმეტყველების საშუალებას იძლევა, თუმცა მას შემდეგ, რაც ემოციურობის მაჩვენებელი უკიდურესად მაღალი ხდება, ის ემოციური შემოქმედებითობის წინასწარმეტყველების უნარს კარგავს. თუ გავითვალისწინებთ, რომ აღნიშნული ფაქტორი ემოციების აღქმას, ცნობას, გაგებას, ემპათიურობას, კომუნიკაციის მიზნით ემოციების გამოყენებას გულისხმობს (Petrides & Furnham, 2000), ლოგიკურია, რომ ის პრობლემის მოგვარებისას, ემოციებთან დაკავშირებით უკვე არსებული ინფორმაციის გამოყენებას უკავშირდება – სწორ და გამოცდილ გამოსავალზე ორიენტაციით ხასიათდება და ნაკლებად ეხება ახალი, ორიგინალური ემოციების განცდისა და მათი გამოკვლევის ტენდენციას.

ემოციურობისგან განსხვავებით, სოციალურობის ფაქტორის ფარგლებში, ემპათიურობაზე მეტი ყურადღება გულწრფელობას, ასერტულობას, საკუთარი ემოციების გათვალისწინებით, სოციალური ურთიერთობების რეგულირების, გარემომყოფებზე გავლენის მოხდენის უნარს ეთმობა (Petrides & Furnham, 2000). ამ ფაქტორზე მაღალი მაჩვენებლების მქონე ადამიანები, როგორც ჩანს, ბაზისური ემოციების მრავალფეროვანი კომბინაციების განცდის და გაცნობიერების უნარით ხასიათდებიან.

ასევე, როცა ადამიანი საკუთარი ცხოვრებით კმაყოფილია, საკუთარი თავის და შესაძლობლობების რწმენა აქვს, მომავლის მიმართ იმედით არის განწყობილი – როცა ემოციური ინტელექტის ფსიქოლოგიურ კარგად ყოფნასთან დაკავშირებულ ფაქტორზე მაღალი მაჩვენებლებით გამოირჩევა (Petrides & Furnham, 2000), ჩანს, რომ ასეთი ადამიანი ახალი და ორიგინალური ემოციების განცდისთვის მზად არის და, ამასთან, მის მიერ პროდუცირებული ორიგინალური ემოციები ეფექტურობითაც ხასიათდება.

ამდენად, ინტელექტსა და შემოქმედებითობას შორის არსებული კავშირი არასწორხაზოვანია – ინტელექტი მნიშვნელოვან როლს თამაშობს შემოქმედებითობის წი-

ზღურბლის ეფექტი: ემოციური ინტელექტის, როგორც პიროვნული ნიშნის მიმართება ემოციურ...

ნასწარმეტყველებაში, თუმცა მას შემდეგ, რაც ინტელექტის კოეფიციენტი ზღურბლზე მაღალია, ის შემოქმედებითობისთვის მნიშვნელოვანი პრედიქტორი აღარაა (Jauk et al., 2013). ჩვენი კვლევიდან ჩანს, ემოციური ინტელექტის როლი ემოციური შემოქმედებითობის წინასწარმეტყველებაში მნიშვნელოვანია, ამ ორ კონსტრუქტს შორის არსებული კავშირი ზღურბლის ეფექტს ექვემდებარება, მაგრამ მნიშვნელოვნად განსხვავდება ზოგად ინტელექტსა და შემოქმედებითობას შორის არსებული კავშირის სპეციფიკისგან.

დასკვნა

მოცემული კვლევიდან ჩანს, თუ როგორია ემოციურ ინტელექტსა და ემოციურ შემოქმედებითობას, როგორც ურთიერთდამოუკიდებელ და ურთიერთდაკავშირებულ ცვლადებს შორის კავშირის სპეციფიკა. ჩანს, რომ ემოციური ინტელექტი და ემოციური შემოქმედებითობა ინტელექტსა და შემოქმედებითობას შორის კავშირის მსგავსია – ემოციური ინტელექტი ემოციური შემოქმედებითობის პრედიქტორია. მაღალი თვითკონტროლის მქონე ადამიანები ემოციური შემოქმედებითობის დაბალი მაჩვენებლით ხასიათდებიან. ემოციური შემოქმედებითობის ცალკეულ ფაქტორებთან მიმართებაში დასტურდება ზღურბლის თეორია და ჩანს, რომ თვითკონტროლის და ემოციურობის სკალაზე უკიდურესად მაღალი ქულების არსებობა, ემოციური შემოქმედებითობის წინასწარმეტყველებას შეუძლებელს ხდის. ხოლო სოციალურობისა და ფსიქოლოგიური კარგად ყოფნის სკალაზე კი მხოლოდ უკიდურესად მაღალი ქულების ქონის შემთხვევაში ხდება შესაძლებელი ემოციური შემოქმედებითობის წინასწარმეტყველება.

კვლევის შეზღუდვად შეიძლება მივიჩნიოთ ის, რომ ემოციური ინტელექტისა და ემოციური შემოქმედებითობის შეფასება თვითანგარიშის ტიპის კითხვარებით მოხდა. საინტერესოა ემოციურ მახასიათებელთა შეფასების საშუალებები ახდენს თუ არა გავლენას ამ მახასიათებლებს შორის კავშირზე და იცვლება თუ არა ზღურბლი, გამოყენებული ინსტრუმენტების შესაბამისად. ასევე, საინტერესოა, ემოციურ ინტელექტსა და ემოციურ შემოქმედებითობას შორის კავშირი ასაკის და სქესის შესაბამისად თუ იცვლება. ემოციურ მახასიათებელთა საფუძვლად მდებარე პროცესების განსხვავებულობის საჩვენებლად, კარგი იქნება პრობლემის გადაჭრის სტრატეგიებთან, დივერგენტულ და კონვერგენტულ აზროვნებასთან ამ კონსტრუქტების კავშირის კვლევა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- Ahmadi, F., Ahmadi, J., & Delshad, R. (2015). The relationship between emotional and cognitive creativity and metacognitive skill. *GMP Review, Vol.18*(1), 456-461.
- Averill, J. R. (1999). Individual differences in emotional creativity: Structure and correlates. *Journal of Personality, 67*, 331-371.
- Averill, J.R., & Thomas-Knowles, C. (1991). Emotional creativity. *International Review of Studies on Emotion, Vol.1*, 269-299. London; Wiley.
- Brannon, L., & Feist, J. (2009). Personal Coping Strategies. *Health Psychology: An Introduction to Behavior and Health* (7th ed.). Wadsworth Cengage Learning. pp. 121–131. ISBN 978-0-495-60132-6.

- Brackett, M. A., & Mayer, J. D. (2003). Convergent, discriminant, and incremental validity of competing measures of emotional intelligence. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29, 1147–1158.
- Brackett, M. A., Mayer, J. D., & Warner, R. M. (2004). Emotional intelligence and its relation in everyday behavior. *Personality and Individual Differences*, 36, 1387–1402.
- Fuchs, G. L., Kumar, V. K., Porter, J. (2007). Emotional creativity, Alexithymia, and styles of creativity. *Creativity Research Journal*, 19, 233-145.
- Goleman, D. (1995). *Emotional Intelligence*. Bantam Books, New York, NY.
- Guilford J. P. (1967). *The nature of human Inteligence*. New-York: McGrow-Hill.
- Ivcevic, Z., Brackett, M.A., Mayer, J.D. (2007). Emotional intelligence and emotional creativity. *Journal of personality*, Vol. 75(2), 199-235.
- Jauk E., Benedek M., Dunst B., Neubauer A.C (2013). The relationship between intelligence and creativity: New support for the threshold hypothesis by means of empirical breakpoint detection. *Intelligence* 41, 212-221.
- Kaiser, H. (1970). A second generation Little Jiffy. *Psychometrika*, 35, 401-15. (1974). An index of factorial simplicity. *Psychometrika*, 39, 31-6.
- Mayer, J. D., Caruso, D., & Salovey, P. (1999). Emotional intelligence meets traditional standards for an intelligence. *Intelligence*, 27, 267–298.
- Mayer, J. D. & Salovey, P. (1997). What is emotional intelligence? In P. Salovey & D. Sluyter (Eds). *Emotional Development and Emotional Intelligence: Implications for Educators* (pp. 3-31). New York: Basic Books.
- Mayer, J. D., Salovey, P., & Caruso, D. R. (2004). Emotional intelligence: Theory, findings, and implications. *Psychological Inquiry*, 15, 197-215.
- Marthins, A., Ramalho, N., & Morin, E. (2010). A comprehensive meta-analysis of the relationship between Emotional Intelligence and health. *Personality and Individual Differences*, 49(6), 554-564.
- Martskvishvili, Kh., Arutinov, L., & Mestvirishvili, M. (2013). A Psychometric Investigation of the Georgian Version of the Trait Emotional Intelligence Questionnaire. *Europian Journal of Psychological Assesment*, 29, 84-84. DOI: 10.1027/1015-5759/a000135.
- Martskvishvili, Kh., Abuladze, N., Sordia, N., & Neubauer, A. (2017). Emotional creativity inventory: Factor Structure, Reliability and Validity in a Georgian Speaking Population. *Problems of Psychology in the 21st Century*.11(1), 31-41
- Petrides, K.V. (2009). *Technical manual for the Trait Emotional Intelligence Questionnaires* (TEIQue). London: London Psychometric Laboratory.
- Petrides, K. V., & Furnham, A. (2000). On the dimensional structure of emotional intelligence. *Personality and Individual differences*, 29, 313-320.
- Petrides, K. V., Frederickson, N., & Furnham, A. (2004). The role of trait emotional intelligence in academic performance and deviant behavior at school. *Personality and Individual Differences*, 36, 277–293.
- Sternberg, R. J., & O’Hara, L. A. (1999). Creativity and intelligence. In R. J. Sternberg (Ed.), *Handbook of creativity* (pp. 251 – 272). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Torrance, E.P. (1962). *Guiding creative talent*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

THRESHOLD HYPOTHESIS: THE RELATIONSHIP BETWEEN EMOTIONAL INTELLIGENCE AND EMOTIONAL CREATIVITY

Natia Sordia

Khatuna Martskvishvili

Ivane Javakhishvili Tbilisi state university

Summary

The previous study (Ivcevic et al., 2007) related to the relationship between emotional intelligence (EI) and emotional creativity (EC) showed that these two constructs represent interrelated but independent sets of abilities. It was proposed that the connection between those emotional traits could be the same as the association between general intelligence and creativity is (Averill, 1999). However, it is still not clear whether this relationship is determined by the threshold hypothesis. The present work aims to explore the specificity of the relationship between emotional intelligence and emotional creativity – namely, to examine the threshold hypothesis. 342 individuals participated in the study, aged from 17 to 49 ($M=21.87$, $SD=5.84$). Results indicate that emotional intelligence and emotional creativity are independent but related constructs. Emotional intelligence as a unitary construct as well as its factors predicts emotional creativity. And this relationship is explained by the threshold hypothesis. Namely, segmented regression showed that sociability and well-being predict emotional creativity when scores on those factors are higher than the threshold is. Emotionality and self-control predict emotional creativity only when scores on mentioned emotional intelligence factors are less than the threshold is. The relationship between emotional creativity and emotional intelligence is explained by the threshold hypothesis. The obtained data sheds light on the specificity of the relationship between trait emotional intelligence and the creativity in emotional domain.

Key words: *Emotional intelligence, emotional creativity, threshold theory*

რა აყალიბებს მაღალ მიმღებლობას – მორალური ორიენტაციის წყარო და ფსიქოლოგიური მოქნილობა

მარიამ კვიციანი, მაია მესტვირიშვილი

ივანე ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი

კვლევის მიზანს წარმოადგენს მორალურ ორიენტაციასა და პიროვნების მიმღებლობას შორის კავშირის დადგენა. ამასთან, იმის ჩვენება თუ რომელი ბაზისური ღირებულებები უდევს საფუძვლად მორალურ ორიენტაციასა ტიპებს და უკავშირდება თუ არა ის პიროვნების მიმღებლობის დონეს. კვლევაში ასევე ფსიქოლოგიური მოქნილობა აღწერილია, როგორც სავარაუდო მექანიზმი, რომელიც შესაძლოა ზემოაღნიშნულ ცვლადებს შორის კავშირის ბუნებაზე მოქმედებდეს. კვლევაში მონაწილეობას იღებდა სულ 370 ადამიანი. შედეგებმა აჩვენა, რომ მაღალი მორალური აბსოლუტიზმის მაჩვენებელი (სიტუაციონიზმი, აბსოლუტიზმი) თვითტრანსცენდენტულობისა და კონსერვაციის ღირებულებათა სისტემებთანაა დაკავშირებული, ხოლო მაღალი რელატივიზმის მაჩვენებელი – ცვლილებისადმი ღიაობასთან. ლოჯისტიკურმა რეგრესიამ აჩვენა, რომ მორალური ორიენტაციის ყველაზე ძლიერი პრედიქტორი კონსერვაციაა. ასევე, აღმოჩნდა, რომ ფსიქოლოგიური მოქნილობა მჭიდროდ არის დაკავშირებული ბაზისურ ღირებულებებთან. მრავალმხრივი იერარქიული რეგრესიის შედეგად გამოვლინდა, რომ თვითტრანსცენდენტულობას და ცვლილებისადმი მზაობას ყველაზე ძლიერი პრედიქტორული ღირებულება აქვთ როგორც ფსიქოლოგიური მოქნილობის, ასევე უპირობო თვითმიღების წინასწარმეტყველებისას. მორალურ ორიენტაციასა და პიროვნების მიმღებლობას შორის არ დაფიქსირდა მნიშვნელოვანი კავშირი, თუმცა ღირებულებათა სისტემებისა და უპირობო თვითმიღების ნაწილობრივი მედიატორი ფსიქოლოგიური მოქნილობა აღმოჩნდა. კვლევას აქვს თეორიული და პრაქტიკული ღირებულება. მორალური ორიენტაციის საფუძვლებისა და მისი შედეგების დადგენა მორალის ახლებურ ხედვას და კვლევას შეუწყობს ხელს. რაც შეეხება პრაქტიკულ მნიშვნელობას, თითქმის ყველა თერაპიული პროცესი პიროვნების მიმღებლობის ზრდას უკავშირდება, შესაბამისად, აუცილებელია მის საფუძვლად მდებარე სტრუქტურების დადგენა და ამ პროცესში პიროვნების ღირებულებებისა და მორალური ორიენტაციის მნიშვნელობის გათვალისწინება.

საკვანძო სიტყვები: მორალური ორიენტაცია, ბაზისური ღირებულებები, ფსიქოლოგიური მოქნილობა, საკუთარი თავის უპირობო მიმღებლობა, სხვების მიმღებლობა

შესავალი

დღეს, თითქმის ყველა სფერო აქტიურად განიხილავს რელატივიზმს, როგორც თანამედროვე საზოგადოების აუცილებელ, ყოველდღიურ ნაწილს. ერთი შეხედვით, ეს პროცესები ძალიან ცხადი და მარტივად აღმოსაჩენია (Habermas, 1984, 1987): რელიგიების მრავალფეროვნება, თანამედროვე კულტურის გავრცელება, სხვადასხვა

რა აყალიბებს მაღალ მიმღებლობას – მორალური ორიენტაციის წყარო და ფსიქოლოგიური...

პერსპექტივების, ღირებულებების, წარმოდგენების შესახებ ინფორმაციის მიღება და აღმოჩენა, რომ არსებობს განსხვავებული შეხედულებები, ღირებულებები და ა.შ.

ბუნებრივია, მიმდინარე ცვლილებები და ახლა უკვე გარდაუვალი, მრავალფეროვანი გარემო, არა მარტო ობიექტურ, ფაქტებზე დაფუძნებულ მოვლენებს ეხება, არამედ ღირებულებებსა და ეთიკურ მოსაზრებებს, რომელიც პიროვნების ინდივიდუალურ მორალურ იდეოლოგიაში ერთიანდება.

რელატივიზმი ხშირად არის დაკავშირებული იმ ნორმატიულ პოზიციასთან, რომელიც აჩვენებს, თუ როგორ უნდა ეპყრობოდეს ადამიანი მას, ვინც განსხვავებული მორალური ხედვის მატარებელია. მსგავსი ყველაზე გავრცელებული მოსაზრება ტოლერანტობას უკავშირდება (Harman, 1975). ბოლო ათწლეულების განმავლობაში, მაღალი ტოლერანტობის აუცილებლობა და საჭიროება აქტიურად განიხილება (Rai & Fiske, 2011; Wong, 2006). ტოლერანტობა არ გულისხმობს ინდეფერენტულობას ან ყველაფრის მიმღებლობას: ის გულისხმობს უნარს, არ შეენინა აღმდეგო და დაუპირისპირდე ადამიანებს, რომელთა ქცევაც იმ მორალურ მსჯელობებზეა დაფუძნებული, რომელთაც ჩვენ უარვყოფთ.

აქ ჩნდება კითხვა, შეუძლია თუ არა მორალურ რელატივიზმს თავისი წვლილის შეტანა ტოლერანტობის ჩამოყალიბებაში. საინტერესოა, არის თუ არა მორალური რელატივიზმი ამ გაგებით, არა მხოლოდ სხვების, არამედ საკუთარი თავის მიმართ ტოლერანტობის საფუძველი.

თუმცა, სანამ მიმღებლობაზე გადავიდოდეთ, აუცილებელია თვითონ მორალური ორიენტაციის ბუნებაზე საუბარი.

როდესაც მორალურ იდეოლოგიაზე ვსაუბრობთ, ვგულისხმობთ მსჯელობათა ორიენტაციას, რომლის მიხედვითაც პიროვნება აფასებს და წყვეტს თუ რა არის/არ არის მისთვის კარგი, სწორი, მისაღები, მნიშვნელოვანი და სასურველი, სხვანაირად რომ ვთქვათ, ის აღწერს პიროვნების ღირებულებათა სისტემებს, რომელსაც Schwartz (1992; cf., Rokeach, 1973), განმარტავს, როგორც აბსტრაქტულ წარმოდგენებს სასურველი მიზნების შესახებ, რომლებიც წარმართავს იმას, თუ როგორ აფასებს პიროვნება მოვლენებს, ქმედებებს და სხვა ადამიანებს. კვლევის საწყის ეტაპზე შევეცდებით პასუხი გავცეთ კითხვას: ღირებულებათა რომელ სისტემებზე შენდება მორალური იდეოლოგიის ესა თუ ის ტიპი?

კვლევის შემდეგ საფეხურზე ვაჩვენებთ უკავშირდება თუ არა ღირებულებათა სისტემები და მორალური იდეოლოგია პიროვნების მიმღებლობის დონეს; კერძოდ, საკუთარი თავის და სხვების მიმღებლობას და ამასთან ერთად ვაკეთებთ დაშვებას, რომ არსებობს კოგნიტური სტრუქტურა, ფსიქოლოგიური მოქნილობის სახით, რომელსაც შესაძლოა მედიატორის ფუნქცია ჰქონდეს აღნიშნულ კავშირზე.

მაშასადამე, კვლევის მიზნებს იმის დადგენა წარმოადგენს, თუ როგორ უკავშირდება მორალური ორიენტაციის საფუძველი ბაზისურ ღირებულებათა სისტემებს და რომელი მორალური ორიენტაციის ტიპი განაპირობებს თუ რამდენად მიმღებელი იქნება პიროვნება როგორც საკუთარი თავის, ასევე სხვების მიმართ. ასევე, შეიძლება თუ არა ფსიქოლოგიური მოქნილობა განვიხილოთ, როგორც ამ კავშირის მედიატორი პატერნი.

მორალური ორიენტაცია

ზოგადად მიჩნეულია, რომ არსებობს ორი სახის რელატივიზმი: კოგნიტური და ეთიკური. კოგნიტური რელატივიზმი მოიაზრებს, რომ ფაქტები და სიმართლე სამყაროს შესახებ არ ასახავს მის რეალურ მდგომარეობას; ჩვენ არ შეგვიძლია გავიგოთ სამყარო ისე, როგორც არის რეალურად – არსებობს მისი ინტერპრეტაციები (Dawson-Tunik, Stein, 2004).

ეთიკური რელატივიზმი, თავის მხრივ, განიხილავს მორალის უნივერსალურობას და ამბობს, რომ არ არსებობს ისეთი მორალური პრინციპები, რომლის წინაშეც ყველა ადამიანს გააჩნია ვალდებულება. ის, თუ რა არის უპირობოდ „კარგი“ ან „სამართლიანი“, ვერ დადგინდება; არსებობს მორალურობის ინტერპრეტაციის სხვადასხვა გზა. ერთისთვის კარგია, ცუდია მეორესთვის და ნეიტრალური მესამესთვის (Harman, 1994)

ამავე პრინციპით შეიძლება განვიხილოთ მორალური ღირებულებები და ნორმები: ის, თუ რა არის მორალურად სწორი, კარგი ან სამართლიანი ყოველთვის შედარებითი და პირობითია იმ მორალური სტანდარტების ან კონკრეტული მორალური შეხედულების, საიდანაც ეს ქმედება განისჯება (Harman, 1994).

მორალური რელატივიზმის შინაარსი უკეთ გაიგება მაშინ, როდესაც მორალურ აბსოლუტიზმს ვახსენებთ. მორალური აბსოლუტიზმი ემყარება მოსაზრებას, რომ ის რაც სწორი ან არასწორია, უნივერსალური და მუდმივია. მორალს ურყევი ფუნდამენტი აქვს (იქნება ეს რაციონალური, ბუნებრივი თუ თეოლოგიური) და სწორედ ამიტომ ყველა უნდა დაემორჩილოს და მიჰყვეს ამ წესებს, განურჩევლად იმისა თუ ვინ, სად და როდის მოქმედებს.

მსგავსი კონსტრუქტი ემპირიულ კვლევებში ჯერ კიდევ 50-იან წლებში ჩნდება. Rokeach-მა (1954) დოგმატიზმი განმარტა, როგორც შედარებით ჩაკეტილი კოგნიტური სტრუქტურა ან რწმენები რეალობის შესახებ, რომლებიც ორგანიზებულია აბსოლუტური სიმართლის შესახებ რწმენების გარშემო, რაც, თავის მხრივ, განაპირობებს არატოლერანტობას ან შეზღუდულ ტოლერანტობას სხვების მიმართ (Rokeach, 1954a, p195).

მოგვიანებით ჩნდება დოგმატიზმისა და აბსოლუტიზმის შინაარსობრივად მსგავსი კიდევ ერთი კონსტრუქტი, Altemeyer-ის (1996) მიერ განმარტებული მორალური რწმენა (Skiitka, Bauman & Sargis, 2005), რომელიც გულისხმობს იმას თუ რამდენად დარწმუნებულია პიროვნება ერთი კონკრეტული საკითხის მორალურობაში და რამდენად მორალურადაა ის აღქმული.

Stikka, Bauman & Sargis-მა (2005) კვლევის შედეგად აჩვენეს, რომ მორალური რწმენის მაღალი მაჩვენებელი აისახებოდა: ა) დამოკიდებულებებით განსხვავებული ადამიანებისგან სოციალურ და ფიზიკურ დისტანციაში, არატოლერანტობაში როგორც პირად ისე სხვასთან ურთიერთობისას, ბ) ჰეტეროგენულ ჯგუფებთან დაბალ თანამშრომლობასთან და გ) უთანხმოების გადაჭრის დაბალ მაჩვენებელთან.

ნაცვლად იმისა, რომ ადამიანების კლასიფიკაცია მხოლოდ რელატივიზმის და აბსოლუტიზმის მიხედვით მოეხდინა, Forsyth (1980) გვთავაზობს ოთხგანზომილებიან კლასიფიკაციას: 1. ადამიანები, რომელთაც მაღალი რელატივიზმის და მაღალი აბსო-

რა აყალიბებს მაღალ მიმღებლობას – მორალური ორიენტაციის წყარო და ფსიქოლოგიური...

ლუტიზმის მაჩვენებელი აქვთ, ერთიანდებიან **სიტუაციონისტებში**; ისინი ფიქრობენ, რომ უნდა იღწვოდნენ საუკეთესო შედეგების მოსაპოვებლად, მაგრამ მორალური კანონები ვერ განივრცობა ყველა სიტუაციაზე; **2. აბსოლუტისტები**, ისევე როგორც სიტუაციონისტები, იდეალისტები არიან; ისინი ისეთ მოქმედებებს უჭერენ მხარს, რომელიც ბევრი დადებითი თუ სასურველი შედეგის გარანტი შესაძლოა იყოს, თუმცა სიტუაციონისტებისგან განსხვავებით, ისინი ფიქრობენ, რომ ეთიკური აბსოლუტები იმდენად მნიშვნელოვანია, რომ სიტუაციის, საზოგადოების, ჯგუფების ან თუ ინდივიდების მიხედვით არ უნდა იცვლებოდეს; **3. სუბიექტივისტები** უარყოფენ მორალურ კანონებს (მაღალი რელატივიზმი) და არიან ნაკლებად იდეალისტები ჰუმანურ მიზნებთან დაკავშირებით. ეს იდეოლოგია მიეკუთვნება სუბიექტივიზმს, გამომდინარე იქიდან, რომ მათი მიმდევრები მორალურ გადაწყვეტილებებს აღწერენ, როგორც ინდივიდუალურ მსჯელობებს, რომლებსაც არ შეიძლება რაიმე „ობიექტური“ საფუძველი ჰქონდეს; **4. და ბოლოს, ექსეცციონისტები**, რომლებსაც ორივე მახასიათებელზე დაბალი მაჩვენებელი აქვთ; ისინი ფიქრობენ, რომ მიუხედავად იმისა, რომ მორალური კანონები უნდა იყოს ქცევის მმართველი ძალა, არ არის აუცილებელი ისეთი ქცევების დაგმობა, რომლებიც უარყოფით შედეგებზე გადიან. აქედან გამომდინარე, ისინი გამონაკლის შემთხვევებს უშვებენ საკუთარ მორალურ პრინციპებში. ეს უკანასკნელი ორი ტიპის მორალური ჩარჩო იდეალიზმის დაბალ მაჩვენებელს წარმოადგენს.

ბაზისური ღირებულებები

რას ნიშნავს ღირებულება? იმპლიციტურად თუ ექსპლიციტურად, ჩვენ ვაფასებთ და მივანერთ ღირებულებებს ყველაფერს იმის მიხედვით ცუდია ის თუ კარგი, ნამდვილია თუ სიცრუე, საიდან ვიგებთ ამას? ერთ-ერთი ყველაზე მძლავრი კონსტრუქტი ამისათვის, სწორედ ღირებულებებია. ისინი შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ, როგორც პრიორიტეტები, შინაგანი კომპასები ან პლატფორმა, სადაც მორალური იმპერატივები იწყებენ მოქმედებას. ამ კუთხით, ღირებულება ზოგადი სცენარია, რომლის მიხედვითაც პიროვნება წყვეტს, თუ რა არის მისთვის სასურველი და რა უნდა აირიდოს თავიდან.

ღირებულების ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული განმარტება Rokeach-მა (1973) შემოგვთავაზა: სასურველის ექსპლიციტური ან იმლიციტური კონცეფცია, რომელიც ახასიათებს ინდივიდს ან ჯგუფს და განსაზღვრავს ადამიანის ქცევის ტიპს, მიზნებს და მათი მიღწევის საშუალებებს. ღირებულებას გააჩნია შესაბამისი ქცევის აღძვრისა და მისი რეგულირების ფუნქცია.

ღირებულებები გამოხატავს ადამიანის არჩევანს და მოქმედებებს (e.g., Higgins, 2006), ბაზისურ მოტივაციებს (e.g., Schwartz, 1992), სოციალური ინსტიტუციების ინტერნალიზაციას (e.g., Rokeach, 1973) და კულტურულად მნიშვნელოვანი სისტემების გაზიარებას (e.g., Geertz, 1973).

შვარცი (Schwartz 2012) თავის თეორიაში გამოყოფს ათ უნივერსალურ ადამიანურ ღირებულებას, რომლებიც დაფუძნებულია ადამიანის სამ ძირითად მოთხოვნილებაზე – ადამიანის, როგორც ბიოლოგიური არსების მოთხოვნილებაზე, სოციალური

ინტერაქციის კოორდინაციის მოთხოვნაზე და ადამიანთა ჯგუფების თვით გადარჩენისა და კეთილდღეობის მოთხოვნილებაზე. ამ თეორიის მიხედვით, შვარცი ღირებულებებს ალაგებს ორ ურთიერთსაინანაალმდეგო განზომილებაზე: **ცვლილებებისადმი ღიაობა კონსერვაციის წინააღმდეგ** და **თვითგაძლიერება თვითტრანსცენდენტურობის წინააღმდეგ** (Schwartz, 2012).

მიმღებლობა და ღირებულებები

მიმღებლობის ცნების განმარტვისას (Brown, 1993) შემდეგ საკითხებს ითვალისწინებენ: 1) სტიმული აღიქმება, როგორც სასურველი და მისაღები გამოცდილება, რომელიც შესაძლოა რაიმე მოთხოვნის ან ვალდებულების დაკმაყოფილების საშუალება იყოს; 2) მოვლენის სასურველად ხედვა; 3) თანხმობისადმი მზაობა.

მიმღებლობა მოითხოვს, პიროვნების ტოლერანტობას მოცემული გამოცდილებისადმი; იმისათვის, რომ პიროვნებამ გააცნობიეროს მიმდინარე მდგომარეობა, აუცილებელია არსებულ რეალობასთან კონტაქტის დამყარება და თავიდან ამრიდებლური ქცევის შემცირება, შესაბამისად, ტოლერანტობა შეიძლება გავიგოთ, როგორც მიმდინარე გამოცდილებაში ჩართულობა, როგორც არ უნდა იყოს ეს გამოცდილება (Williams C. & JayLynn S, 2010).

გამომდინარე იქიდან, რომ მიმღებლობა საკმაოდ ფართო ცნებაა, კვლევის მიზნიდან გამომდინარე გამოვყოფთ საკუთარი თავის და სხვა ადამიანების მიმღებლობას.

საკუთარი თავის უპირობო მიღება გულისხმობს, რომ პიროვნება მთლიანად და უპირობოდ იღებს საკუთარ თავს, მიუხედავად იმისა მოქმედებს თუ არა ის ჭკვიანურად, სწორად ან კომპეტენტურად და მიუხედავად იმისა იღებენ, პატივს სცემენ და უყვართ თუ არა ის ადამიანებს (Ellis, 1997), ხოლო სხვების მიმღებლობაში მოიაზრება დადებითი ზოგადი შეხედულება ადამიანებზე, გარშემომყოფების მოსაზრებების და ქცევების მიმართ ტოლერანტობა და მიმღებლობა (Fey, 1955).

ერთ-ერთი კვლევის მონაცემები მხარს უჭერს იმ მოსაზრებას, რომ კონსერვაციისა და თვითგაძლიერების ღირებულებები კავშირშია პიროვნული შფოთვის უფრო მაღალ დონესთან ვიდრე ცვლილებისადმი ღიაობის და თვითტრანსცენდენტურობის ღირებულებები, რომლებიც, თავის მხრივ, კომფორტულ მდგომარეობაზე აისახება (Schwartz, 2010).

კიდევ ერთი საინტერესო საკითხი, რომელიც ერთ-ერთ კვლევაშია განხილული არის ის, თუ რა ემოციებს იწვევს მორალური ორიენტაციის ამა თუ იმ ტიპის ადამიანში მათ მიერ განხორციელებული ქცევა. ნაჩვენებია, რომ აბსოლუტისტი ტიპების შემთხვევაში უფრო მაღალია თვითდადანაშაულება და თვითდამცირება ნორმის დარღვევისას და მათი ნორმების დამორჩილებისადმი დაჟინებული მიდრეკილება, ეს სხვების დახმარებისგან გამონეწეულ ნებისმიერ პოზიტიურ ემოციას ფარავს (Forthys, R 1990).

ცვლილებისადმი მზაობა, ფსიქოლოგიური მოქნილობა და მორალური ორიენტაცია

ფსიქოლოგიური მოქნილობა შეიძლება მოიცავდეს თუ 1. როგორ ადაპტირდება პიროვნება ცვალებად გარემოში; 2. როგორ ახდენს ის ფსიქიკური რესურსების გადა-

რა აყალიბებს მაღალ მიმღებლობას – მორალური ორიენტაციის წყარო და ფსიქოლოგიური...

ნანილებას; 3. როგორ ცვლის პერსპექტივებს და 4. როგორ აბალანსებს ურთიერთსა-
ნინაალმდეგო სურვილებს, მოთხოვნილებებს და ცხოვრების სფეროებს (Kashdan & Rot-
tenberg, 2010).

ფსიქოლოგიური მოქნილობისათვის ინდივიდი ღია უნდა იყოს იმ გამოცდილე-
ბებისადმი, რასაც მას შინაგანი თუ გარეგანი სტიმულები სთავაზობს. ის ღიაა იმ პო-
ზიტიური და ნეგატიური განცდებისთვის, რომლებიც ახალი, კომპლექსური, ორაზრო-
ვანი და არაპროგნოზირებადი გამოწვევისას ჩნდება (Kashdan & Silvia, 2009).

პიროვნული მახასიათებლებიდან მხოლოდ გამოცდილებისადმი ღიაობა იყო და-
კავშირებული კრეატიულობასთან და დივერგენტულ აზროვნებასთან სტრესულ სიტუ-
აციაში (Chamorro-Premuzic & Reichenbacher, 2008). მკვლევარებმა ასევე ანახეს, რომ
სტრესულ სიტუაციაში გამოცდილებისადმი ღიაობის მაღალი მაჩვენებელი მაღალ
ტოლერანტობას და თანაგრძნობასთან იყო დაკავშირებული (O'Brien & DeLongis, 1996).

ღიაობის მნიშვნელობა ფსიქოლოგიური მოქნილობისას კარგად ჩანს სიცხადის
მოთხოვნილებისა და უზუსტობისადმი არატოლერანტობის კვლევებშიც (Kruglans-
ki & Webster, 1996; Sorrentino & Roney, 2000). მაღალი სიცხადის მოთხოვნილება ან
ადამიანებთან და სიტუაციასთან დაკავშირებით სიზუსტის განცდა ზრდის სტერე-
ოტიპულობას, კონფორმულობას და დოგმატიზმს. როგორც მოსალოდნელია, რიგიდუ-
ლობა ხშირად იქ იჩენს თავს, სადაც ინფორმაციის ნაკლებობაა.

ლოგიკურია თუ ვივარაუდებთ, რომ მორალური ორიენტაციის კონტინუუმზე რე-
ლატივისტ ტიპებს ფსიქოლოგიური მოქნილობის უფრო მაღალი მაჩვენებელი ექნებათ.
საბოლოო ჯამში, ჰიპოთეზა იქნება შემდეგი: ამა თუ იმ მორალური ორიენტაციის
საფუძველი ღირებულებათა სისტემის გარკვეულ წყობაშია, რომელიც ფსიქოლოგიური
მოქნილობის მაჩვენებელს უკავშირდება და განაპირობებს იმას, თუ რამდენად მიმღე-
ბელი იქნება პიროვნება როგორც საკუთარი თავის, ასევე სხვების მიმართ.

კვლევის ჰიპოთეზებია:

H_1 = სიტუაციონიზმი (მაღალი რელატივიზმი) დადებით კავშირშია გამოცდილებისადმი
მზაობის და თვითტრანსცენდენტულობის ღირებულებებთან;

H_2 = აბსოლუტიზმი დადებით კავშირშია თვითტრანსცენდენტულობის და კონსერვაციის
ღირებულებებთან;

H_3 = სუბიექტივიზმი დადებით კავშირშია გამოცდილებისადმი ღიაობასთან და თვით-
გაძლიერებასთან, ხოლო უარყოფითი – თვითტრანსცენდენტულობისა და კონ-
სერვაციის ღირებულებებთან;

H_4 = ექსეფციონიზმი უარყოფით კავშირშია ცვლილებისადმი მზაობასა და კონსერვა-
ციასთან;

H_5 = მორალური რელატივიზმი (სუბიექტივიზმი და სიტუაციონიზმი) დადებით კავშირ-
შია უპირობო თვითმილებასთან და სხვების მიმღებლობასთან;

H_6 მორალური აბსოლუტიზმი (აბსოლუტიზმი, ექსეფციონიზმი) უარყოფით კავშირშია
უპირობო თვითმილებასა და სხვების მიმღებლობასთან;

H_7 = ფსიქოლოგიურ მოქნილობას მედიაციური როლი აქვს პიროვნების ღირებულე-
ბებს, მორალურ ორიენტაციას და მიმღებლობას შორის კავშირზე.

მეთოდი

კვლევაში მონაწილე პირები

კვლევაში მონაწილეობა მიიღო სულ 370-მა ადამიანმა, აქედან 102-მა კაცმა და 268 ქალმა. კვლევის სუბიექტების ასაკი მერყეობდა 18 წლიდან შეუზღუდავად. კატეგორიები იყოფა შემდეგნაირად: 1. 18-25 წლამდე (43%) 2. 26-35 წლამდე (26%) 3. 36-45 წლამდე (12%) 4. 46-55 წლამდე (11%) 5. 56 წლიდან (7%).

ინსტრუმენტი

ბაზისური ღირებულებები: ბაზისური ღირებულებების საკვლევად გამოვიყენეთ შვარცის ღირებულებების სკალის შესწორებული ვერსია (Schwarz et al., 2012). კითხვარში გამოყოფილია 19 ღირებულება, საიდანაც თითოეულს 3 დებულება ზომავს, ჯამში 57 დებულება. წინა ვერსიების მსგავსად, თითოეული დებულება აღწერს სხვა ადამიანს, რესპოდენტს ეძლევა ინსტრუქცია 6-ბალიან სკალაზე უპასუხოს, თუ რამდენად ჰგავს მას ეს ადამიანი, სადაც 1 ნიშნავს „საერთოდ არ მგავს“, ხოლო 6 – „ძალიან მგავს“.

მორალური ორიენტაცია: ეთიკური პოზიციონირების კითხვარი. მორალური ორიენტაციის საზომად გამოვიყენეთ Schlenker and Forsyth-ის (1977) მიერ შექმნილი და შესწორებული ვარიანტი. ფაქტორული ანალიზისა და ტრადიციული სკალირების მეთოდით, შესწორებული ეთიკური პოზიციონირების კითხვარი შედგება ორი ათდებულებიანი სკალისგან, რომლებიც იდეალიზმსა (სანდოობა, $\alpha = .73$.) და რელატივიზმს ($\alpha = .74$) ზომავს. რესპონდენტები თანხმობის ხარისხს თითოეულ დებულებაზე მიუთითებენ ლიკერტის 5-ბალიან სკალაზე სადაც 1 ნიშნავს „სრულიად არ ვეთანხმები“, ხოლო 5 – „სრულიად ვეთანხმები“.

ფსიქოლოგიური მოქნილობა: ფსიქოლოგიური მოქნილობის საზომად გამოვიყენეთ 20-დებულებიანი კითხვარი (Ben-Itzhak S, Bluvstein I, 2014), რომლის თითოეული დებულება მიმართულია იმის გასაზომად, თუ რამდენად ღია, ადაპტური და მოქნილია პიროვნება გარემოში და რამდენად ითვისებს მის შიდა და გარე სტიმულებს ერთდროულად. რესპონდენტი თითოეულ დებულებას აფასებს 6-ბალიან სკალაზე. კითხვარის სანდოობა მისაღებია ($\alpha = .88$).

უპირობო თვითმიღება: უპირობო თვითმიღების კითხვარი (USAQ; Chamberlain & Haaga, 2001a) შედგება 20 დებულებისგან, საიდანაც თითოეული ზომავს რამდენად მნიშვნელოვანია კონკრეტული კრიტერიუმების შესრულება საკუთარი თავის მიღებისას. რესპონდენტებს ეძლევათ ინსტრუქცია 7-ბალიან სკალაზე, მიუთითონ თუ რამდენად შეესაბამება სიმართლეს თითოეული დებულება მათ შემთხვევაში. კითხვარის სანდოობა . . . . ($\alpha = .63$).

სხვების მიმღებლობა: სხვების მიმღებლობის საზომად კვლევაში გამოვიყენეთ Fey-ს (1955) მიერ შექმნილი კითხვარი, რომლის ვალიდურობა და სანდოობა მოგვიანებითაც გადამოწმდა. ჩვენს შემთხვევაშიც სანდოობის მაჩვენებელი მისაღებია ($\alpha = .7$). კითხვარი შედგება 20 დებულებისგან. თითოეული მათგანი აღწერს გარემომყოფ ადამიანებს, რესპონდენტებს კი ეძლევათ ინსტრუქცია 5-ბალიან

რა აყალიბებს მაღალ მიმღებლობას – მორალური ორიენტაციის წყარო და ფსიქოლოგიური...

სკალაზე მიუთითონ მათი აზრით, რამდენად შეესაბამება სიმართლეს თითოეული დებულება.

პროცედურა

თითოეულ რესპონდენტს ურიგდებოდა აღნიშნული ხუთივე კითხვარი ერთი და იმავე თანმიმდევრობით (1. ბაზისური ღირებულებები, 2. მორალური ორიენტაცია, 3. ფსიქოლოგიური მოქნილობა, 4. საკუთარი თავის მიმღებლობა, 5. სხვების მიმღებლობა) ინსტრუქციით თითოეულ მათგანზე.

რესპონდენტი დამოუკიდებლად ასრულებდა დავალებას დროის შეზღუდვის გარეშე. მონაცემები დამუშავდა SPSS Statistics V21-ის გამოყენებით.

სტრუქტურული გათანაბრების მოდელი შეიქმნა SPSS Amos18-ის საშუალებით.

შედეგები

მორალური ორიენტაციის ტიპები და ბაზისური ღირებულებების სისტემები ცალმხრივი დისპერსიული ანალიზი

ცალმხრივმა დისპერსიულმა ანალიზმა (ANOVA) აჩვენა, რომ ცვლილებისადმი მზაობის მაჩვენებელში $F(3, 361)=5.61, p=.001$, სიტუაციონისტების და სუბიექტივისტების საშუალო მაჩვენებელი ($M=19.2, SD=2.7$; $M=19.7, SD=2.5$, შესაბამისად) მნიშვნელოვნად მაღალი იყო ექსეფციონისტებთან შედარებით ($M=18.1, SD=2.5$).

ჯგუფებს შორის სხვაობა, მნიშვნელოვანი იყო კონსერვაციის ღირებულებათა სისტემის მიხედვითაც $F(3, 361)=15.3, p=.000$, სიტუაციონისტების და აბსოლუტისტების საშუალო მაჩვენებელი ($M=24.3, SD=3.5$; $M=24.1, SD=2.8$, შესაბამისად) მნიშვნელოვნად მაღალი აღმოჩნდა როგორც სუბიექტივისტების ($M=21.2, SD=3.6$), ისე ექსეფციონისტების მაჩვენებელზე ($M=22.4, SD=3.2$).

ლოჯისტიკუ რი რეგრესია

ლოჯისტიკური რეგრესული ანალიზიდან ჩანს (გრაფა 1), რომ სიტუაციონიზმთან დაკავშირებული ღირებულებათა სისტემებიდან, დამოუკიდებლად მხოლოდ კონსერვაციას აქვს პრედიქტორული ღირებულება (Wald's $\chi^2(1)= 5.986, p<0.05$), კონსერვაციას (Wald's $\chi^2(1)= 6.681, p\leq 0.01$ პრედიქტორული ღირებულება აქვს ასევე აბსოლუტიზმის ($e^{\beta}=1.136, SE\beta=.045$) და სუბიექტივიზმის (Wald's $\chi^2(1)= 16.563, p\leq 0.001$) ($e^{\beta}=.803, SE\beta=.054$) შემთხვევებშიც.

თვითგაძლიერების მაღალი მაჩვენებლის მქონე ადამიანები, ნაკლები ალბათობით იქნებიან აბსოლუტისტი ტიპები ($e^{\beta}=.888, SE\beta=.045$).

პრედიქტორული ძალა აქვს აგრეთვე, ცვლილებისადმი ღიაობასაც ($e^{\beta}=1.18, SE\beta=.073$), რომელიც 18% ალბათობით წინასწარმეტყველებს სუბიექტივიზმს.

ღირებულებები და დამოკიდებული ცვლადები

მრავალმხრივი იერარქიული რეგრესია

აღმოჩნდა, რომ პირველ საფეხურზე, თვითგაძლიერებისა და კონსერვაციის ღირებულებები ვარიანბლობის 10% ხსნის ($R^2 = .097, F(2, 362)= 19.4, p\leq 0.001$), რაც შეეხება

თითოეული ცვლადის ცალკეულ ღირებულებას, ფსიქოლოგიური მოქნილობის საერთო ქულაში კონსერვაციის წონა ყველაზე მეტი იყო ($\beta=.281, p\leq 0.01$) (გრაფა 2-ზე).

მეორე საფეხურზე, თვითტრანსცენდენტურობისა და ცვლილებისადმი ღიაობის დამატების შემდეგ, მოდელი შედეგის დამატებით კიდევ 24%-ით ვარიაბელობას ხსნის და ეს ცვლილება სტატისტიკურად სანდოა ($R^2 = .339, F(4, 362) = 46.21, p\leq 0.001$), რაც შეეხება თითოეული ცვლადის პრედიქტორულ ღირებულებას, აღმოჩნდა, რომ ცვლილებისადმი ღიაობის ღირებულება მოდელში ყველაზე მაღალია ($\beta=.457, p\leq 0.001$), შედარებით ნაკლები, მაგრამ სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი პრედიქტორული ღირებულება აქვს, აგრეთვე, თვითტრანსცენდენტურობას ($\beta=.197, p\leq 0.001$).

მორალური ორიენტაციის ტიპები და დამოკიდებული ცვლადები

წრფივი რეგრესია

ანალიზიდან ჩანს, რომ სიტუაციონიზმის ცვლადი ხსნის მონაცემთა ვარიაბელობის 4%-ს ($R^2=0.04, F(1, 363) = 14.91$) და აქვს პრედიქტორული ღირებულება ცვლადის ფსიქოლოგიური მოქნილობის მაჩვენებლისთვის ($\beta=.20, p\leq 0.001$).

ფსიქოლოგიური მოქნილობის საერთო ქულაში ვარიაბელობის 9%-ს ხსნის ექსტრემიზმის ცვლადი ($R^2=0.09, F(1, 363) = 33.52$) და ასევე მასაც აქვს სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი პრედიქტორული ღირებულება შედეგის წინასწარმეტყველებისას ($\beta=-.30, p\leq 0.001$).

მედიაცია

იმის დასადგენად, აქვს თუ არა ფსიქოლოგიურ მოქნილობას მედიაციური ძალა ბაზისურ ღირებულებებს, მორალურ ორიენტაციასა და მიმღებლობას შორის, გამოვიყენეთ სტრუქტურული გათანაბრების მოდელი (Structural Equation Model), AMOS 18-ის საშუალებით.

მოდელმა დააკმაყოფილა აუცილებელი პირობები: $\chi^2 = .946, p = .331$; CFI= 1.00; RMSEA= .000; SRMR= .003; TLI=1.00; AIC= 86.95; ECVI= .024.

მედიაციური ეფექტის დასადგენად გამოვიყენეთ თვითრეგულირების (bootstrapping method) მეთოდი, 95% სანდოობის ინტერვალზე. მედიაციურ ეფექტის შემოწმება მოხდა კავშირზე ირიბი ეფექტის გაზომვის შედეგად (გრაფა 3).

აღმოჩნდა, რომ ღირებულებათა სისტემებსა და უპირობო თვითმიღების კავშირის ბუნებაზე ფსიქოლოგიური მოქნილობის ცვლადის ჩართვა გარკვეულ ეფექტს ახდენს. ორ ცვლადს შორის ფსიქოლოგიური მოქნილობის დამატება, მათ პირდაპირ კავშირს ასუსტებს, რაც მეტყველებს იმაზე, რომ მას მედიაციური ეფექტი ნამდვილად აქვს, თუმცა იქიდან გამომდინარე, რომ ორივე საფეხურზე კავშირი სტატისტიკურად მაინც სანდოა, მედიაცია მხოლოდ ნაწილობრივია.

ასაკობრივი ჯგუფების შედარება

ასაკობრივი კატეგორიის მიხედვით განსხვავდება მორალური ორიენტაციის სამი ჯგუფი. აბსოლუტიზმის შემთხვევაში ($F(4, 360)=5.86, p=.000$) 56 წლიდან ადამიანების მაჩვენებელი ($M=.54, SD=.51$) აღემატებოდა 18-25 და 26-35 წლამდე ასაკობრივ ჯგუფში ადამიანების მაჩვენებელს ($M=.17, SD=.38$; $M=.18, SD=.39$).

რა აყალიბებს მაღალ მიმღებლობას – მორალური ორიენტაციის წყარო და ფსიქოლოგიური...

სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი სხვაობა იყო აგრეთვე სუბიექტივიზმის ($F(4, 360)=5.12, p=0.01$) და ექსეფციონიზმის ($F(4, 360)=2.44, p=.047$) ჯგუფების შემთხვევაშიც. პირველ შემთხვევაში 18-25 წლამდე ადამიანების საშუალო რაოდენობა ($M=.24, SD=.43$) აღემატება ასაკობრივი კატეგორიის 36-45 და 46-55 წლამდე ჯგუფებში შემავალ ადამიანთა რაოდენობას ($M=.04, SD=.21$; $M=.05, SD=.22$).

რაც შეეხება ღირებულებათა სისტემებს შორის სხვაობას, აქ სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი განსხვავება, მხოლოდ ცვლილებისადმი მზაობის ($F(4, 360)=4.38, p=.002$) და კონსერვაციის ($F(4, 360)=7.09, p=.000$) მიხედვით დაფიქსირდა. პირველ შემთხვევაში აღმოჩნდა, რომ 18-25 წლამდე ადამიანების საშუალო მაჩვენებელი ($M=19.4, SD=2.5$) მნიშვნელოვნად აღემატება 46-55 წლამდე ადამიანების საშუალო მაჩვენებელს ($M=17.8, SD=3$), ხოლო კონსერვაციის შემთხვევაში, ასაკობრივი კატეგორიის პირველ ჯგუფს ყველა დანარჩენთან შედარებით ყველაზე დაბალი მაჩვენებელი აქვთ ($M=22.2, SD=3$).

ცალმხრივმა დისპერსიულმა ანალიზმა ასევე ანახა ასაკობრივ კატეგორიებს შორის სხვაობა ფსიქოლოგიური მოქნილობისა ($F(4, 360)=2.98, p=.019$) და საკუთარი თავის მიმღებლობის ($F(4, 360)=3.94, p=.004$) მიხედვით. ორივე შემთხვევაში 18-25 წლამდე ადამიანების საშუალო მაჩვენებელი ($M_{ფსიქ}=4.65, SD=.6$; $M_{მიმღ}=3.89, SD=.65$) ჩამოუვარდებოდა 56 წლიდან ადამიანების საშუალო მაჩვენებელს ($M_{ფსიქ}=5.08, SD=.54$; $M_{მიმღ}=4.32, SD=.74$).

სქესთა შორის განსხვავებები

როგორც აღმოჩნდა, მორალური ორიენტაციის სიტუაციონიზმის კატეგორიაში ($t(365)=-3.9, p=.000$) ქალების რაოდენობა ($M=.35, SD=.48$) აღემატება კაცების რაოდენობას ($M=.16, SD=.37$).

ექსეფციონიზმის შემთხვევაში კი პირიქით ($t(365)=2.6, p=.033$), საშუალოდ კაცების რაოდენობა ($M=.38, SD=.49$) ქალების რაოდენობაზე მეტია ($M=.26, SD=.44$) განსხვავებები აგრეთვე დაფიქსირდა ღირებულებათა სისტემების მიხედვითაც. კერძოდ, თვითტრანსცენდენტულობის მაჩვენებელი ($t(365)=-3.22, p=.002$), საშუალოდ ქალებში ($M=25.6, SD=2.7$) უფრო მაღალია, ვიდრე კაცებში ($M=24.2, SD=2.96$), ხოლო თვითგაძლიერების საშუალო მაჩვენებლით ($t(365)=2.18, p=.030$), კაცები ($M=10.8, SD=2.96$) უსწრებენ ქალებს ($M=10.1, SD=2.87$).

რაც შეეხება დამოუკიდებელ ცვლადებს, სქესთა შორის სტატისტიკური განსხვავება, მხოლოდ საკუთარი თავის მიმღებლობის მაჩვენებლის მიხედვით დაფიქსირდა ($t(365)=1.81, p=.050$), სადაც კაცების საშუალო მაჩვენებელი ($M=4.1, SD=0.56$) აღემატებოდა ქალებისას ($M=3.9, SD=0.65$).

შედეგების განხილვა

ბაზისური ღირებულებათა სისტემებისა და მორალური ორიენტაციის კავშირი

მიღებული შედეგებიდან აღმოჩნდა, რომ მორალურ ორიენტაციასა და ბაზისურ ღირებულებათა სისტემებს გარკვეული ლოგიკური კავშირი აქვთ ერთმანეთთან, მიუხედავად იმისა, რომ ეს კავშირები საკმაოდ სუსტია იმისთვის, რომ რაიმე ზოგადი დასკვნები გავაკეთოთ, ის მაინც სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია, ამიტომ მონაცემები ზოგადი სტრუქტურის აღწერის საშუალებას იძლევა.

როგორც ვივარაუდებთ, ბაზისურ ღირებულებათა სისტემებიდან სიტუაციონიზმი თვითტრანსცენდენტულობას და გამოცდილებისადმი მზაობას უკავშირდება, თუმცა ამ უკანასკნელთან კავშირი ძალზე სუსტია. ამას გარდა აღმოჩნდა, რომ სიტუაციონიზმი ასევე კავშირშია კონსერვაციის ღირებულებათა სისტემასთან. ეს მოდელი საკმაოდ ლოგიკური შეიძლება იყოს, რადგან კონსერვაცია გულისხმობს ნორმების, წესების დაცვას და მიღებული სტანდარტების შენახვას და განხორციელებას. მისი კავშირი სიტუაციონიზმთან არ არის გაუმართლებელი, რადგან სიტუაციონისტებიც, აბსოლუტიზმის სკალაზე მაღალი მაჩვენებლიდან გამომდინარე, ცდილობენ მაქსიმალურად დაიცვან და მიჰყვნენ აღიარებულ მორალურ აბსოლუტებს და იღწვიან ამ უნივერსალური ღირებულებების დასაცავად (Forsyth, 1980), თუმცა აქ მთავარი ის არის, რომ მათ აქვთ უნარი გაითვალისწინონ კონტექსტი და საჭიროებისამებრ განახორციელონ ქცევა, თუნდაც ეს ხანდახან ამ აბსოლუტებიდან გადახვევას გულისხმობდეს, ამაზე კი შესაძლოა, მისი ცვლილებისადმი მზაობასთან კავშირი მეტყველებდეს.

ასევე გამართლდა ვარაუდი, რომ აბსოლუტიზმი თვითტრანსცენდენტურობასა და კონსერვაციას უკავშირდება, უფრო მეტიც, მისი კავშირი თვითგაძლიერებასთან უარყოფითია. ეს შედეგი სრულიად მოსალოდნელი იყო, გამომდინარე აბსოლუტიზმის ბუნებიდან, რადგან მათთვის უნივერსალური მორალური სტანდარტები კითხვის ნიშნის გარეშე არსებობს, ისინი აღიარებენ თვითტრანსცენდენტულობის ღირებულებათა სისტემაში ნაგულისხმევ მოსაზრებებს, თუმცა ამასთან ერთად მკაცრად მიმართულნი არიან ამ ნორმებისა და ფიქსირებული შეხედულებების შესრულებისა და გაზიარებისკენ (Forsyth, 1980), ამას ემატება ისიც, რომ თვითგაძლიერების მაჩვენებელი დაბალი აქვთ, რაც ბუნებრივია, თუ მათი უნივერსალურ სტანდარტების გავითვალისწინებთ, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ისინი პიროვნული ინტერესების უგულვებლყოფას ქადაგებენ.

აქ კარგად შეიძლება სიტუაციონიზმსა და აბსოლუტიზმს შორის არსებული განსხვავებების ღირებულების საფუძველზე განხილვა. ერთ შემთხვევაში (სიტუაციონიზმი) გვაქვს მასთან დაკავშირებული კონსერვაციის, თვითტრანსცენდენტულობის და ცვლილებისადმი მზაობის ღირებულება, ხოლო მეორე შემთხვევაში, განმასხვავებელი ნიშანი ცვლილებისადმი მზაობის არარსებობაა. ეს კიდევ ერთხელ მეტყველებს იმაზე, რომ რელატივიზმი თავისი არსით ღიაობას მოიაზრებს.

კვლევის ფარგლებში მოკლედ შევეხეთ სუბიექტივიზმსა და ექსეფციონიზმს, თუმცა ეს სულაც არ ნიშნავს რომ მათ მიმართ ინტერესიც შესაბამისია. დაშვებული იყო, რომ სუბიექტივისტებს, მათი აბსოლუტიზმის სკალაზე დაბალი მაჩვენებლის გამო, ასევე დაბალი კონსერვაცია და თვითტრანსცენდენტურობა ექნებოდათ, ხოლო ცვლილებისადმი ღიაობა – რელატივიზმის მაღალი მაჩვენებლიდან გამომდინარე – მაღალი. მიღებულმა შედეგებმა ეს ვარაუდი გაამართლა, თუმცა თვითგაძლიერებასთან მისი კავშირი სტატისტიკურად უმნიშვნელო აღმოჩნდა, რაც ერთი შეხედვით უცნაურია, გამომდინარე იქიდან, რომ სუბიექტივისტი ტიპები ინდივიდუალურ გადანყვეტილებებს ანიჭებენ უპირატესობას და პირადი ინტერესების შესაბამისად მოქმედებენ. თუმცა შესაძლოა ინდივიდუალური ინტერესების გათვალისწინება სულაც არ ნიშნავდეს ძალაუფლებისა და მიღწევისაკენ ლტოლვას, რაც თვითგაძლიერებაში მოიაზრება.

დაბოლოს, ექსეფციონიზმი, რომელიც როგორც აბსოლუტიზმის, ისევე რელატივიზმის დაბალი მაჩვენებლით ხასიათდება, ღირებულებათა სამ განზომილებას უკავ-

რა აყალიბებს მაღალ მიმღებლობას – მორალური ორიენტაციის წყარო და ფსიქოლოგიური...

შირდება. მისი კონსერვაციასთან უარყოფითი კავშირი არ იყო მოულოდნელი, ზოგადად ეს ჯგუფი, გამორჩეულია დანარჩენისგან მისი განსაკუთრებული შინაარსიდან გამომდინარე და ეს შედეგებზეც აისახა, რადგან ბაზისურ ღირებულებათა ოთხი სისტემიდან სამთან (თვითტრანსცენდენტურობასთან, ღიაობასთან და კონსერვაციასთან) უარყოფითი კავშირი აქვს. ეს ადამიანები მიუხედავად იმისა, რომ აღიარებენ უნივერსალური მოსაზრებების არსებობას, არ ეწინააღმდეგებიან მათ დარღვევას შედეგის მიღების მიზნით. კვლევებში ნაჩვენებია, რომ ეს ჯგუფი ფსიქოპათიას უკავშირდება (Gao Y., Tang S., 2013).

ღირებულებების მნიშვნელობა რელატივიზმისა და აბსოლუტიზმისთვის კიდევ უფრო კარგად ჩანს, ჯგუფების შედარებისას. მორალური ორიენტაციის იმ ჯგუფებს, რომელთაც რელატივიზმის სკალაზე მაღალი მაჩვენებელი აქვთ (სიტუაციონიზმი, სუბიექტივიზმი) ცვლილებისადმი ღიაობის ღირებულება მნიშვნელოვნად უფრო მაღალი აქვთ ვიდრე ექსეფციონისტებს, ეს კიდევ ერთხელ მეტყველებს იმაზე, რომ რელატივიზმი თავისი ბუნებით გახსნილი სტრუქტურაა და მისი საფუძველი სწორედ ამ ღირებულებებშია.

ლოგიკური და მოსალოდნელი განსხვავება მივიღეთ თვითტრანსცენდენტურობის და კონსერვაციის შემთხვევაშიც, აქ აბსოლუტიზმის სკალაზე მაღალი მაჩვენებლის ჯგუფები (სიტუაციონიზმი, აბსოლუტიზმი) მნიშვნელოვნად აღემატებიან დანარჩენ ორ ჯგუფს, რომელთაც აბსოლუტიზმის მაჩვენებელი დაბალი აქვთ. ესეც, თავის მხრივ, იმაზე მეტყველებს, რომ მორალური აბსოლუტიზმი თვითტრანსცენდენტურობის და კონსერვაციის ღირებულებასთანაა დაკავშირებული, მიუხედავად იმისა, რომ შესაძლოა სხვა ღირებულებებთან კომბინაციაში ის სხვადასხვა მორალურ ტიპს დაუკავშირდეს.

ლოჯისტიკური რეგრესიის საშუალებით გამოჩნდა, რომ მიუხედავად უკვე აღწერილი მოდელების მორგებისა, ინდივიდუალური პრედიქტორული ძალა არ აქვს მოდელში შემავალ ყველა ღირებულებას. მაგალითად, სიტუაციონიზმის შემთხვევაში მხოლოდ კონსერვაციის ღირებულებას აქვს მნიშვნელოვანი პრედიქტორული ძალა, ხოლო აბსოლუტიზმის შემთხვევაში – კონსერვაციასა და თვითგაძლიერების მაჩვენებელს. საინტერესოა, რომ დაბალი კონსერვაციის მაჩვენებელი სუბიექტივიზმის შემთხვევაშიც მნიშვნელოვანი პრედიქტორი იყო. ეს კიდევ ერთხელ ამყარებს მოსაზრებას, რომ კონსერვაციის ღირებულებათა სისტემა მორალური აბსოლუტიზმის ჩამოყალიბებაში იღებს მონაწილეობას.

ბაზისური ღირებულებათა სისტემების, ფსიქოლოგიური მოქნილობის და მიმღებლობის კავშირი

გადავიდეთ ღირებულებებისა და ჩვენი დამოკიდებული ცვლადების კავშირებზე. ყველაზე მნიშვნელოვანი, რაც ამ შემთხვევაში შედეგებიდან გამომდინარე უნდა ითქვას, არის ფსიქოლოგიურ მოქნილობასთან მათი კავშირი. აღმოჩნდა, რომ ოთხივე ღირებულებათა სისტემას დამოუკიდებლად, ფსიქოლოგიურ მოქნილობასთან დადებითი კავშირი აქვს. გარკვეულწილად, ამ შედეგების ლოგიკური ახსნა იქნებოდა ის, რომ დამოუკიდებლად არცერთი ღირებულებათა სისტემა არ არის არაადაპტური ან ხელისშემშლელი პიროვნებისთვის. ღირებულებების განხილვისას, ჩვენ თავიდანვე

ვახსენეთ, რომ მათ გარკვეული სტრუქტურა აქვთ და მნიშვნელობის მიხედვით არიან განლაგებულნი (Schwarz, 2010), შესაბამისად, არ არსებობს დამოუკიდებლად მოქმედი ღირებულება, თუ არ გავითვალისწინებთ სხვების მოქმედებასთან მიმართებაში, თუმცა მაინც უნდა აღინიშნოს, რომ ფსიქოლოგიურ მოქნილობას გაცილებით ძლიერი კავშირი თვითტრანსცენდენტურობასთან და ცვლილებისადმი ღიაობას ჰქონდა.

რაც შეეხება მიმღებლობის საკითხს, მიუხედავად იმისა, რომ კავშირები საკმაოდ სუსტია, ისინი მაინც სტატისტიკურად სანდო აღმოჩნდა. როგორც ნავარაუდევია იყო, უპირობო თვითმიღებას დადებითი კავშირი აქვს თვითტრანსცენდენტულობასა და ცვლილებისადმი მზაობასთან, ხოლო უარყოფითი – თვითგაძლიერებასთან.

გარდა ამისა, დადასტურდა მრავალ კვლევაში მოცემული შედეგი საკუთარი თავისა და სხვების მიმღებლობის კავშირთან დაკავშირებით (Williams, C., JayLynn, S. 2005), თუმცა აღმოჩნდა, რომ სხვების მიმღებლობა სტატისტიკურად მნიშვნელოვნად არ უკავშირდება კვლევაში მოცემულ არცერთ ცვლადს. სავარაუდოდ, საკუთარი თავის და სხვების მიმართ დამოკიდებულებების და წარმოდგენების ჩამოყალიბებაზე სხვადასხვა პროცესები ახდენს გავლენას, თუმცა ამ შემთხვევაში მაინც არ გვაქვს საკმარისი საფუძველი მთლიანად უარყოფით ზოგად მიმღებლობაში მორალური ორიენტაციის მნიშვნელობა.

გამომდინარე იქიდან, რომ ფსიქოლოგიური მოქნილობა ოთხივე ღირებულებათა სისტემასთან მნიშვნელოვან კავშირში იყო, ღირებულებათა ინდივიდუალური პრედიქტორული ძალის დასადგენად გაკეთდა მრავალმხრივი იერარქიული რეგრესული ანალიზი. მიუხედავად იმისა, რომ კონსერვაციას და თვითგაძლიერებას, გარკვეულწილად, ჰქონდათ პრედიქტორული ძალა, მოდელში თვითტრანსცენდენტურობისა და ცვლილებისადმი მზაობის დამატებამ საგრძნობლად გაზარდა ფსიქოლოგიური მოქნილობის პრედიქციის ღირებულება. განსაკუთრებით ძლიერი დამოუკიდებელი პრედიქტორი ცვლილებისადმი მზაობა აღმოჩნდა. ეს შედეგები მიუთითებს იმაზე, რომ ჩვენ მიერ მეორე საფეხურზე დამატებული ორი ღირებულებათა სისტემა (თვითტრანსცენდენტურობა და ცვლილებისადმი მზაობა) განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ფსიქოლოგიური მოქნილობის ჩამოყალიბებაში.

რაც შეეხება საკუთარი თავის მიმღებლობას, ანალოგიური პრინციპით შეირჩა ორი სისტემა, რომელთა კონტროლიც მოხდა პირველ საფეხურზე (თვითგაძლიერება და კონსერვაცია), მათ დამოუკიდებლად არ ჰქონდათ პრედიქტორული ძალა თვითმიმღებლობისას, თუმცა მეორე საფეხურზე, თვითტრანსცენდენტულობისა და ცვლილებისადმი მზაობის დამატების შემდეგ, აღმოჩნდა, რომ ორივე გაკონტროლებული ცვლადი დამოუკიდებლად, მნიშვნელოვანი პრედიქტორი იყო დაბალი უპირობო თვითმიღების წინასწარმეტყველებისას, ხოლო ცვლილებისადმი ღიაობას პირიქით, მნიშვნელოვანი პრედიქტორული ძალა ჰქონდა მაღალი მიმღებლობისას.

მორალური ორიენტაცია, ფსიქოლოგიური მოქნილობა და მიმღებლობა

საინტერესოა, რომ კვლევის შედეგებმა არ გაამართლა ვარაუდი მორალური ორიენტაციისა და მიმღებლობის ხარისხთან კავშირების შესახებ. როგორც აღმოჩნდა, ის თუ რომელ მორალურ ტიპოლოგიაში ერთიანდება ადამიანი, არ აისახება იმაზე თუ რამდენად მიმღებელი იქნება ის საკუთარი თავისა თუ სხვების მიმართ.

რა აყალიბებს მაღალ მიმღებლობას – მორალური ორიენტაციის წყარო და ფსიქოლოგიური...

თუმცა, ფსიქოლოგიურ მოქნილობასთან კავშირები მაინც მნიშვნელოვანი იყო. შედეგებმა აჩვენა, რომ სიტუაციონიზმი მაღალ ფსიქოლოგიურ მოქნილობასთან იყო დაკავშირებული, მაშინ როდესაც ექსეფციონიზმი – დაბალთან. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ჯგუფების ერთმანეთთან შედარების საფუძველზე, აღმოჩნდა, რომ ექსეფციონისტების მაჩვენებელი ფსიქოლოგიური მოქნილობის მიხედვით დანარჩენ სამივე ჯგუფთან შედარებით დაბალია. ეს კიდევ ერთხელ ამყარებს მოსაზრებას, რომ ამ ტიპოლოგიის და ფსიქოლოგიურ ჯანმრთელობას შორის კავშირი არსებობს. ეს გამოჩნდა წრფივი რეგრესიის საშუალებითაც, სადაც სიტუაციონიზმი დადებითი პრედიქტორი აღმოჩნდა, ხოლო ექსეფციონიზმი პირიქით – დაბალ ფსიქოლოგიურ მოქნილობას წინასწარმეტყველებს.

მედიაცია

ჩვენ მიერ მიღებული რამდენიმესაფეხურიანი კვლევის შესაჯამებლად და მედიაციური კავშირის აღმოჩენის მიზნით, შეიქმნა სტრუქტურული გათანაბრების მოდელი, რომელშიც, კვლევის პრიორიტეტებიდან გამომდინარე, მორალური ორიენტაციის ტიპებიდან მხოლოდ აბსოლუტიზმი და სიტუაციონიზმი შევიდა.

მოდელი სტატისტიკურად გამართლდა და ძალიან კარგად მოერგო თეორიას. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მორალური ორიენტაციის ტიპებს არ აქვთ გავლენა საკუთარი თავის ან სხვების მიმღებლობის ხარისხზე, შესაბამისად, მედიაციური კავშირი მათ შემთხვევაში არ შემონმბეულა. განსხვავებით ამისგან, მედიაციური კავშირი აღმოჩნდა ღირებულებათა სამ სისტემასა და თვითმიმღებლობას შორის, ფსიქოლოგიური მოქნილობის სახით.

როგორც აღმოჩნდა, ფსიქოლოგიური მოქნილობა მოქმედებს, 1. თვითტრანსცენდენტულობის და უპირობო თვითმიღების; 2. თვითგაძლიერებისა და უპირობო თვითმიღების; 3. ცვლილებისადმი მზაობისა და უპირობო თვითმიღების კავშირებზე, თუმცა ის არ არის სრული მედიატორი ამ კავშირებისა.

სქესისა და ასაკის მიხედვით განსხვავებები

ლოგიკური შედეგი მივიღეთ აბსოლუტიზმისა და ექსეფციონიზმის შემთხვევაში, სადაც პირველ შემთხვევაში 56 წლიდან ადამიანები აღემატებოდნენ 18-25 წლამდე ახალგაზრდებს, ხოლო მეორე შემთხვევაში იგივე ასაკობრივ კატეგორიებს საპირისპირო მიმართულება ჰქონდათ. ეს ერთი შეხედვით ბუნებრივია, რადგან ახალგაზრდები ნაკლებად აღიარებენ აბსოლუტებს და მეტად გახსნილები არიან ახალი გამოცდილებებისადმი, მათ კიდევ ბოლომდე არ აქვთ ჩამოყალიბებული მოსაზრებები, რომლებიც კითხვას არ ექვემდებარება (Lehmann, R., Allemand, M., et al.). ამას მხარს უჭერს ცვლილებებისადმი ღიაობასა და კონსერვაციის ღირებულებებში ასაკობრივი განსხვავებები, 18-25 წლამდე ადამიანებს, სხვებთან შედარებით, უფრო მაღალი მაჩვენებელი აქვთ ცვლილებებისადმი ღიაობის მაჩვენებელზე, ხოლო მნიშვნელოვნად დაბალი კონსერვაციის მაჩვენებელზე.

სქესის მიხედვით განსხვავება კი სიტუაციონიზმსა და ექსეფციონიზმს შორის დაფიქსირდა, სადაც კაცები მეტი ალბათობით ექსეფციონიზმში ერთიანდებიან, ხოლო

ქალები პირიქით – სიტუაციონიზმში, ამასთან შესაბამისობაშია მათი თვითტრანსცენდენტურობისა და თვითგაძლიერების მაჩვენებლებიც, საიდანაც პირველზე ქალებს უფრო მაღალი მაჩვენებელი აქვთ, ხოლო მეორეზე – კაცებს. სქესთა შორის ასეთი განსხვავებები მოულოდნელი არ არის, თუ გავითვალისწინებთ კულტურულ და სოციალურ გარემოს, სადაც ქალებისა და კაცების ფუნქცია-მოვალეობები, გენდერული როლების აღქმები და თუნდაც ბიოლოგიური მოცემულობები საგრძნობლად განსხვავდება ერთმანეთისგან. ქალებს უფრო მეტად აქვთ აღებული მზრუნველის, ემპათიურის როლი, მაშინ როდესაც კაცები მიღწევისა და ძალაუფლების მსურველებად აღიქმებიან.

დასკვნა

კვლევის მიზანს წარმოადგენდა მორალური ორიენტაციის საფუძვლად მდებარე ბაზისურ ღირებულებათა სისტემების აღმოჩენა და იმის გარკვევა თუ როგორ უკავშირდება მორალური ორიენტაცია პიროვნების მიმღებლობის ხარისხს. ასევე, იმის ჩვენება, რა ეფექტი შეიძლება ჰქონდეს ფსიქოლოგიურ მოქნილობას ამ კავშირის ბუნებაზე.

შედეგებმა აჩვენა, რომ მორალური ორიენტაციის საფუძველი ღირებულებათა სისტემის გარკვეულ წყობაშია, რომელიც ფსიქოლოგიური მოქნილობის მაჩვენებელს უკავშირდება და განაპირობებს იმას, თუ რამდენად მიმღებელი იქნება პიროვნება საკუთარი თავის მიმართ.

მიღებული შედეგების საფუძველზე შეგვიძლია გარკვეული დასკვნების გამოტანა:

ამა თუ იმ მორალური ორიენტაციის საფუძვლად შეგვიძლია განვიხილოთ ბაზისურ ღირებულებათა სისტემები. კერძოდ, თვითტრანსცენდენტულობა და გამოცდილები-სადმი ღიაობა მაღალ მორალურ რელატივიზმზე აისახება, მაშინ როდესაც კონსერვაციას და თვითტრანსცენდენტულობას აბსოლუტიზმის ჩამოყალიბებაში შეაქვს წვლილი.

ბაზისური ღირებულებათა სისტემები ასევე აისახებიან პიროვნების მიერ საკუთარი თავის მიმღებლობის ხარისხზე და ფსიქოლოგიური მოქნილობის მაჩვენებელზე; თვითტრანსცენდენტულობა და ცვლილებისადმი ღიაობის მაჩვენებელი უპირობო თვითმიღების პრედიქტორია და სწორედ ამავე ღირებულებებს აქვთ მნიშვნელოვანი კავშირი ფსიქოლოგიურ მოქნილობასთან, ხოლო ეს უკანასკნელი ბაზისურ ღირებულებათა სისტემებისა და საკუთარი თავის მიმღებლობის ნაწილობრივი მედიატორია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- Altemeyer, B. (1996). *The Authoritarian Spectre*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Arvan, M. (2011). Bad News for Conservatives? Moral Judgments and Dark Triad Personality Traits: A mCorrelational Study. *Neuroethics*, 6(2):1-12.
- Baer, R. A. (Ed.). (2006). *Mindfulness-based treatment approaches: Clinician's guide to evidence base and applications*. San Diego, CA: Elsevier.

რა აყალიბებს მაღალ მიმღებლობას – მორალური ორიენტაციის წყარო და ფსიქოლოგიური...

- Barden, J., Rucker, D. D., & Petty, R. E. (2005). "Saying one thing and doing another": Examining the impact of event order on hypocrisy judgments of others. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31, 1463-1474.
- Brown, L. (Ed.). (1993). *The Oxford shorter English dictionary*. New York: Oxford University Press.
- Bonanno, G. A., Papa, A., Lalande, K., Westphal, M., & Coifman, K. (2004). The Importance of Being Flexible; The Ability to Both Enhance and Suppress Emotional Expression Predicts Long-Term Adjustment. *Psychological Science*, 15(7), 482-487.
- Chamorro-Premuzic, T., & Reichenbacher, L. (2008). Effects of personality and threat of evaluation on divergent and convergent thinking. *Journal of Research in Personality*, 42, 1095-1101.
- Clinchy, B., Lief, J., & Young, P. (1977). Epistemological and moral development in girls from a traditional and a progressive high school. *Journal of Educational Psychology*, 69, 337-343.
- Commons, C. Armon, L. Kohlberg, F. A. Richards, T. A. Grotzer & J. D. Sinnott (Eds.), *Adult development* (Vol. 2, pp. 62-78). New York: Praeger.
- Dimidjian, S. & Linehan, M. M. (2003). Defining an agenda for future research on the clinical application of mindfulness practice. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 10 (2), 166-171.
- Forsyth, D. R. (1980). A taxonomy of ethical ideologies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39(1), 175-184.
- Forsyth, D. R. (1981). Moral judgment: The influence of ethical ideology. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 7, 218-223.
- Forsyth, D. R., & Berger, R. E. (1982). The effects of ethical ideology on moral behavior. *The Journal of Social Psychology*, 117, 53-56.
- Forsyth, R.D., Nye, J (1990). Personal Moral Philosophies and Moral Choice. *Journal of Research in Personality* 24, 398-414.
- Fruzzetti, A. E. & Iverson, K. M. (2004). Mindfulness, acceptance, validation, and "individual" psychopathology in couples. In S. C. Hayes, V. M. Follette and M. M. Linehan (Eds.), *Mindfulness and Acceptance* (pp. 66-95). New York: Guilford.
- Galatzer-Levy, I. R., Burton, C. L., & Bonanno, G. A. (2012). Coping flexibility, potentially traumatic life events, and resilience: a prospective study of college student adjustment. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 31(6), 542-567.
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. New York: Basic Books.
- Germer, C. K. (2005). Mindfulness. In C. K. Germer, R. D. Siegel & P. R. Fulton (Eds.), *Mindfulness and psychotherapy* (pp. 3-27) New York: Guilford.
- Gowans, C. (2004). Moral relativism. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* Retrieved Spring, from Harman.
- Gilbert "Moral Diversity as an Argument for Moral Relativism", in Douglas Odegard and Carole Stewart (eds.), *Perspectives on Moral Relativism*, Agathon, Milliken, Ontario, 1994.
- Greenberg, L., & Safran, J. D. (1987). Emotion in psychotherapy. New York: Guilford. *Bulletin*, 28, 789-801.
- Harman, G. (1975). Moral relativism defended. *Philosophical Review*, 84, 3-22.

- Hayes, S. C. (2004a). Acceptance and Commitment Therapy and the new behavior therapies: Mindfulness, acceptance, and relationship. In S. C. Hayes, V. M. Follette and M. M. Linehan (Eds.), *Mindfulness and Acceptance* (pp. 1-29). New York: Guilford.
- Higgins, E. T. (2006). Value from hedonic experience and engagement. *Psychological Review*, *113*, 439-460.
- Kashdan, T. B., & Silvia, P. (2009). Curiosity and interest: The Benefits of thriving on novelty and challenge. In S. J. Lopez, & C. R. Snyder (Eds.), *Oxford Handbook of Positive Psychology* (pp. 367-374), 2nd Ed. New York, NY.
- Kashdan, T. B., & Silvia, P. (2009). Curiosity and interest: The benefits of thriving on novelty and challenge. In S. J. Lopez, & C. R. Snyder (Eds.), *Oxford Handbook of Positive Psychology* (pp. 367-374), 2nd Ed. New York, NY.
- Kashdan, T. B., & Rottenberg, J. (2010). Psychological flexibility as a fundamental aspect of health. *Clinical psychology review*, *30*(7), 865-878.
- King, L. A., & Hicks, J. A. (2007). Whatever happened to “what might have been”? Regret, happiness, and maturity. *American Psychologist*, *62*, 625-636.
- Klohn, E. C. (1996). Conceptual analysis and measurement of the construct of egoresiliency. *Journal of Personality and Social Psychology*, *70*, 1067-1079.
- Kruglanski, A. W., & Webster, D. M. (1996). Motivated closing of the mind: “Seizing” and “freezing”. *Psychological Review*, *103*, 263-283.
- Landstra, J., Ciarrochi, J., Deane, F. P., & Hillman, R. J. (2013). Identifying and describing feelings and psychological flexibility predicts mental health in men with HIV. *British journal of health psychology*, DOI: 10.1111/bjhp.12026.
- Maor, M., Ben-Itzhak, S. (2014). The Psychological Flexibility Questionnaire (PFQ): Development, Reliability and Validity; *5*(4): WMC004606
- McCracken, L. M., Gutiérrez-Martínez, O., & Smyth, C. (2013). “Decentering” Reflects Psychological Flexibility in People with Chronic Pain and Correlates with their Quality of Functioning. *Health Psychology*, *32*(7), 820-823.
- Mikulincer, M., Gillath, O., Sapir-Lavid, Y., Yaakobi, E., Arias, K., Tal-Aloni, L., & Bor, G. (2003). Attachment theory and concern for others’ welfare: Evidence that activation of the sense of secure base promotes endorsement of self-transcendence values. *Basic and Applied Social Psychology*, *25*, 299-312.
- Mikulincer, M., Gillath, O., Sapir-Lavid, Y., Yaakobi, E., Arias, K., Tal-Aloni, L., & Bor, G. (2003). Attachment theory and concern for others’ welfare: Evidence that activation of the sense of secure base promotes endorsement of self-transcendence values. *Basic and Applied Social Psychology*, *25*, 299-312.
- Mines, R. A., King, P. M., Hood, A. B., & Wood, P. K. (1990). Stages of intellectual development and associated critical thinking skills in college students. *Journal of College Student Development*, *31*, 538-547.
- Nolen-Hoeksema, S., Wisco, B. E., & Lyubomirsky, S. (2008). Rethinking rumination. *Perspectives on psychological science*, *3*(5), 400-424.

რა აყალიბებს მაღალ მიმღებლობას – მორალური ორიენტაციის წყარო და ფსიქოლოგიური...

- O'Brien, T. B., & DeLongis, A. (1996). The interactional context of problem-, emotion-and relationship- focused coping: The role of the Big Five personality factor' *Journal of Personality*, 64, 775-813.
- Perry, W. G. (1970). *Forms of intellectual and ethical development in the college years*. New York: Holt, Rinehart, & Winston.
- Peterson, R. F. (1994). Acceptance, experience, and choice. In S. C. Hayes, N. S. Jacobson, V. M. Follette and M. J. Dougher (Eds.), *Acceptance and change: Content and context in psychotherapy* (pp. 13-32). Reno, NV: Context Press.
- Rai, T. S., & Fiske, A. P. (2011). Moral psychology isrelationship regulation: Moral motives for unity, hierarchy, equality, and proportionality. *Psychological Review*, 118, 57–75
- Rokeach, M. (1954). The nature and meaning of dogmatism. *Psychological Review*, 61, 194-204.
- Schlenker, B. R., & Forsuth, D. R. (1977) On the Ethics of Psychological Research. *Journal of Experimental Social Psychology*, 13, 369-396.
- Schommer, M. (1998). The influence of age and schooling on epistemological beliefs. *The British Journal of Educational Psychology*, 68, 551-562.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theory and empirical tests in 20 countries. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 25, pp. 1-65). New York: Academic Press.
- Schwarz, S., Fischer, R., Verkasalo, M. (2012). Refining the theory of Basic Human Values. *Journal of personality and social Psychology*. Advanced online publication
- Silvia, P. J., & Kashdan, T. B. (2009). Interesting things and curious people: Exploration and engagement as transient states and enduring strengths. *Social Psychology and Personality Compass*, 3, 785-797.
- Skitka, L., & Mullen, E. (2002). The Dark Side of Moral Conviction. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 2002, pp. 35-41
- Skitka, L., Bauman, C., & Sargis, E. (2005). Moral Conviction: Another Contributor to Attitude Strength or Something More? *Journal of Personality and Social Psychology* 88 (6), 895-917
- Sorrentino, R. M., & Roney, C. R. J. (2000). The uncertain mind: Individual differences in facing the unknown. Philadelphia: *Psychology Press*.
- Stone, J., & Fernandez, N. C. (2008). To practice what we preach: The use of hypocrisy and cognitive dissonance to motivate behavior change. *Social and Personality Psychology Compass*, 2, 1024-1051.
- Weiner, E. S. C. & Simpson, J. A. (Eds.). (1991). *The compact Oxford English dictionary* (2nd ed.). New York: *Oxford University Press*.
- Wong, D. (2006). *Natural moralities*. Oxford, UK: *Oxford University Press*.
- William F. Fey, (1955). Acceptance by others and its relation to acceptance of self and others: A reevaluation. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 30, 274-276
- Williams, J. E., & JayLynn, S., (2010). *Acceptance: Historical and Conceptual Review*. State University of New-York.

WHAT SHAPES HIGH ACCEPTANCE – MORAL ORIENTATION AND PSYCHOLOGICAL FLEXIBILITY

Mariam Kvitsiani, Maia Mestvirishvili

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Mariam Kvitsiani

Ph.D. Student, Programme: Studies in Positive Psychology, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Maria Mestvirishvili

Associate Professor, Departments of Psychology and Education, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Ilia Chavchavadze ave, 11b, 0179, Tbilisi, Georgia

Email: maia.mestvirishvili@tsu.ge

Summary

The aim of this study was to examine the relationship between moral orientation types and the level of acceptance. Besides, the issue was to identify value systems on which moral types are built and their role in structuring acceptance. In the third part of the study, we describe a presumable mechanism, which might affect the relationship between moral orientation types and level of acceptance.

Data were obtained from 370 participants. Results indicated, that high level of moral absolutism (Situationism, Absolutism) related to self-transcendence and conservation value systems, while high moral relativism was associated to – openness to change. Logistic regression detected, that conservation value system is the strongest predictor of orientation type. Other than that, results suggest, that psychological flexibility closely relates to basic value systems. Multiple hierarchical regression demonstrated the role of self-transcendence and openness to change as for psychological flexibility, as well as for unconditional self-acceptance.

Path analysis indicated that psychological flexibility acted as partial mediator between basic value systems and unconditional self-acceptance. However, there was no connection between moral orientation type and acceptance.

The theoretical implication of this study is to support a newer vision of moral psychology and to help to identify the basics and outcomes of moral orientation.

The practical implication concerns to almost all therapeutic processes, which are oriented on growth of unconditional self-acceptance, and as such, it is important to consider every aspect of its constitutive.

Key words: *moral orientation, basic values, psychological flexibility, unconditional self-acceptance, acceptance of others*

რა აყალიბებს მაღალ მიმღებლობას – მორალური ორიენტაციის წყარო და ფსიქოლოგიური...

დანართი

ცხრილი 1.

	სიტუაცი- ონიზმი	აბსოლუ- ტიზმი	სუბიექტი- ვიზმი	ექსეფცი- ონიზმი
თვითტრანსცენდენ- ტურობა	.18***	.10*	-.12*	-.18**
თვითგაძლიერება	.16	-.12*	.12**	-.00
ცვლილებისადმი მზაობა	.09*	-.07	.15**	-.15**
კონსერვაცია	.21***	.15**	-.26***	-.13*
N	108	85	65	108

ღირებულებების და მორალური ორიენტაციის ტიპების კავშირი

* $p \leq .05$; ** $p \leq .01$; *** $p \leq .001$

*შენიშვნა: მორალური ორიენტაციის ცვლადის ბუნებიდან გამომდინარე, კორელაციური ანალიზისთვის, მოხდა კატეგორიული ცვლადის ცრუ ცვლადად გარდაქმნა (point-biserial correlation coefficient).

გრაფა 1.

მორალური ორიენტაციის ტიპების ლოჯისტიკური რეგრესია
ბაზისურ ღირებულებათა სისტემებზე

	β	χ ²	β
სიტუაციონიზმი			
კონსერვაცია	.110	.045	5.986
აბსოლუტიზმი			
კონსერვაცია	.127	.049	.681
თვითგაძლიერება	-.119	.045	.110
სუბიექტივიზმი			
კონსერვაცია	-.219	.054	16.563
თვითგაძლიერება	.096	.058	2.705
ღიაობა	.169	.073	5.364
ექსეფციონიზმი			
ტრანსცენდენტურობა	-.090	.040	5.046

გრაფა 2.

ფსიქოლოგიური მოქნილობის მრავალმხრივი იერარქიული რეგრესია
ბაზისური ღირებულებების სისტემებზე

	E			²	R	ig ΔR
პირველი საფეხური				.311	.097	.000
თვითგაძლიერება	.023	.011	.103*			
კონსერვაცია	.053	.009	.281**			
მეორე საფეხური				.582	.339	.000
თვითგაძლიერება	-.022	.011	-.098*			
კონსერვაცია	.019	.010	.104			
თვითტრანსცენდენტურობა	.041	.013	.197***			
ცვლილებისადმი ღიაობა	.110	.013	.457***			

*p ≤ .05 ; **p ≤ .01 ; ***p ≤ .001

გრაფა 2.1

უპირობო თვითმიღების მრავალმხრივი იერარქიული რეგრესია
ბაზისურ ღირებულებათა სისტემებზე

	E			²	R	ig ΔR
პირველი საფეხური				.098	.010	.000
თვითგაძლიერება	-.020	.011	-.092			
კონსერვაცია	-.004	.009	-.024			
მეორე საფეხური				.240	.058	.000
თვითგაძლიერება	-.036	.013	-.165**			
კონსერვაცია	-.023	.012	-.129*			
თვითტრანსცენდენტურობა	.028	.015	.137			
ცვლილებისადმი ღიაობა	.039	.015	.168**			

*p ≤ .05 ; **p ≤ .01 ; ***p ≤ .001

გრაფა 3.

მედიაციური კავშირი

	მედიატორის გარეშე	მედიატორით	sig
თვითტრანსცენდენტურობა<-> უპირობო თვითმიღება	0.137 (p≤001)	0.091 p≤001)	.000
თვითგაძლიერება<->უპირობო თვითმიღება	-0.157 p≤001)	-0.137 p≤001)	.000
ცვლილებისადმი მზაობა <-> უპირობო თვითმიღება	0.176 p≤001)	0.066 p≤01)	.000

ფსიქოლოგიური მოუქნელობის კავშირი დეპრესიისა და აგრესიის მახასიათებლებთან

ეკა ნადირაძე, თეონა ლოდია

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი

ფსიქოლოგიური მოუქნელობა, რომელიც მიღებისა და მოქმედების თერაპიის ძირეული კომპონენტია, ფსიქოპათოლოგიების განვითარების მთავარ ასპექტად მიიჩნევა. წინამდებარე ნაშრომი მიზნად ისახავს ფსიქოლოგიურ მოუქნელობასა და ადაპტაციაში ხელისშემშლელ ისეთ მდგომარეობებს შორის კავშირის დადგენას, როგორებიცაა დეპრესია და აგრესია. კვლევა ჩატარდა ქართულ პოპულაციაზე. მასში მონაწილეობას იღებდა, 14-დან 16-წლამდე 157 მოზარდი თბილისის საჯარო სკოლებიდან. მათ შორის 81 იყო ვაჟი, ხოლო 76 გოგონა. კორელაციური ანალიზის შედეგად გამოვლინდა ძლიერი დადებითი კავშირი დეპრესიასა და ფსიქოლოგიური მოუქნელობას შორის ($r=.68$) ყველა ასაკობრივ და სქესობრივ ჯგუფში. ძლიერი დადებითი კავშირი გამოვლინდა აგრესიასა და ფსიქოლოგიურ მოუქნელობას შორის ($r=.59$). ამასთანავე, ფსიქოლოგიურ მოუქნელობას აქვს მედიატორის როლი დეპრესიასა და აგრესიას შორის არსებულ კავშირში. ფსიქოლოგიურ მოუქნელობას, დეპრესიასა და აგრესიას შორის არსებული მიმართებების დადგენა საშუალებას მოგვცემს განვსაზღვროთ ადაპტაციისთვის ხელისშემშლელი მდგომარეობების ძირეული ასპექტები და თერაპიული მეთოდების დანერგვით მოზარდებს დავუხმაროთ ემოციური დისრეგულაციების დაძლევაში.

საკვანძო სიტყვები: ფსიქოლოგიური მოუქნელობა, დეპრესია, აგრესია, მიღებისა და მოქმედების თერაპია, ფსიქოლოგიური მოქნილობა

მიმოხილვა

ფსიქოლოგიური მოუქნელობა მოიაზრებს ღირებულებებზე დაფუძნებული ქმედების წარმართვის შეუძლებლობას, ნებსებისადმი რიგიდულ მიყოლასა და მცდელობას, აკონტროლო საკუთარი ფიქრები, ემოციები და სხეულებრივი შეგრძნებები. ამის საპირისპიროდ, ფსიქოლოგიური მოქნილობა გულისხმობს უნარს, სრულად დაამყარო კავშირი არსებულ რეალობასთან და საკუთარ ღირებულებებზე დაყრდნობით წარმართო ქცევა (Steven C. Hayes, Luoma, Bond, Masuda, & Lillis, 2006). მსოფლიოში აღიარებული ახალი თერაპიული მიდგომა – მიღებისა და მოქმედების თერაპია (Steven C. Hayes et al., 2006; “Hayes, Strosahl, & Wilson, 1999 | Association for Contextual Behavioral Science,” n.d.) – ცხოვრების ხარისხის გაუმჯობესებას ფსიქოლოგიური მოქნილობის ზრდას უკავშირებს. ამ მიდგომის თანახმად, ფსიქოლოგიური კეთილდღეობა ემყარება ღია და მოქნილ ურთიერთობას ინტერნალურ და ექსტერნალურ გარემოსთან, ნეგატიური თუ პოზიტიური გამოცდილების სრულად მიღებას. ფსიქოლოგიურ მოუქნელობას აქვს ექვსი ძირითადი წყარო: გამოცდილების არიდება, კოგნიტური შერწყმა, წარსულისა

და მომავლის დომინირება ანმყოზე, კონცეპტუალურ სელფზე მიჯაჭვულობა, ღირებულებების არქონა და ამ ყველაფრის გათვალისწინებით ქმედების წარმართვის შეუძლებლობა (Steven C. Hayes et al., 2006).

გამოცდილების ამრიგებლობა მოიაზრებს ინდივიდის მიერ საკუთარი გამოცდილებისგან დისტანცირებას, შესაბამისად, იმ კონტექსტთან განრიდებას, რომელშიც ასეთი გამოცდილება იჩენს თავს (S. C. Hayes, Wilson, Gifford, Follette, & Strosahl, 1996). ფსიქოპათოლოგიების შემსწავლელი თეორიების თანახმად, ამრიგებლური ქცევა ემოციური აშლილობების გაზრდილ რისკთან არის დაკავშირებული (Kashdan, 2010).

საგულისხმოა ფსიქოლოგიური მოუქნელობის კავშირი დეპრესიასა (Ruiz, 2010) და ბრაზთან. ბრაზის არიდების მოდელის თანახმად, ბრაზის შემცირების მიზნით მოუქნელი სტრატეგიების გამოყენება არაადაპტური მექანიზმია და აგრესიისა და ძალადობრივი ქცევის განხორციელების მიზეზი ხდება (Gardner & Moore, 2008). აგრესიისა და დეპრესიის გაზრდილი მაჩვენებელი საგულისხმოა მოზარდობის ასაკში, როდესაც მიმდინარეობს იდენტობის ფორმირება. მოზარდობის ასაკში აგრესია უკავშირდება ისეთ მნიშვნელოვან და აქტუალურ პრობლემებს, როგორებიცაა: ბულინგი, ანტისოციალური ქმედება, ფიზიკური ზიანის მიყენება და ა.შ. აგრესიისა და დეპრესიის საფუძვლად მდებარე მექანიზმების შესწავლა შესაძლებელს გახდის ვმართოთ აღნიშნული მდგომარეობები. პრობლემის აქტუალობიდან გამომდინარე შემუშავდა შემდეგი საკვლევი ჰიპოთეზები:

1. ფსიქოლოგიური მოუქნელობის მახასიათებელი დადებით კავშირში უნდა იყოს დეპრესიასთან და იყოს მისი პრედიქტორი;
2. ფსიქოლოგიური მოუქნელობის მახასიათებელი დადებით კავშირში უნდა იყოს აგრესიასთან და იყოს მისი პრედიქტორი;
3. დეპრესიასა და აგრესიას შორის უნდა იყოს დადებითი კავშირი.

ფსიქოლოგიური მოუქნელობა და დეპრესია

მრავალი კვლევა ადასტურებს კავშირს ფსიქოლოგიურ მოუქნელობასა და დეპრესიას შორის. მიღებისა და მოქმედების თერაპიის თანახმად, დეპრესიული სიმპტომები უკავშირდება ინდივიდის მიერ მიუღებელ არასასურველ შინაგან გამოცდილებას (Steven C. Hayes et al., 2006). დეპრესიისადმი მიდრეკილ ინდივიდებს მოუქნელი კოგნიციები და ემოციები ახასიათებთ. ამრიგებლური ქცევის საშუალებით ცდილობენ გაექცნენ არასასურველ შინაგან გამოცდილებას (Williams, 2008). Ehrling და Watkins ემხრობიან მოსაზრებას, რომ განმეორებადი ნეგატიური ფიქრები პირველი ღერძის აშლილობათა მნიშვნელოვან ნაწილში ვლინდება (Ehrling & Watkins, 2008).

ფსიქოლოგიური მოუქნელობის კიდევ ერთი წყარო – კოგნიტური შერწყმა – აღწერს მდგომარეობას, როდესაც გონება დატყვევებულია ავერსიული აზრების მიერ, რომლებიც სხვადასხვა შინაარსობრივ კონტექსტში აღმოცენდება (“Hayes, Strosahl, & Wilson, 1999 | Association for Contextual Behavioral Science,” n.d.). რაც უფრო მეტად უჭირს ინდივიდს საკუთარი ავტომატური აზრების იდენტიფიცირება, მით უფრო მეტად აქვს მცდელობა, თავიდან აირიდოს ისინი და მათთან დაკავშირებული ავერსიული

ფსიქოლოგიური მოუქნელობის კავშირი დეპრესიისა და აგრესიის მახასიათებლებთან

გამოცდილება (S. C. Hayes et al., 1996). კვლევები აჩვენებს, რომ პრობლემასთან გამკლავების ამრიდებლური სტილი ფსიქოპათოლოგიების განვითარების რისკს ზრდის (Rohde, M. Lewinsohn, Tilson, & R. Seeley, 1990).

წარსულზე ან მომავალზე რიგიდულად მიმართული ყურადღება, რომელიც ფსიქოლოგიური მოუქნელობის კიდევ ერთი წყაროა, დეპრესიის ერთ-ერთი მახასიათებელს – რუმინაციას უკავშირდება (Davis & Nolen-Hoeksema, 2000). რუმინაცია განაპირობებს ინდივიდის ფოკუსირებას ნეგატიურ აზრებზე, ემოციებსა და ქმედებაზე (Papageorgiou & Siegle, 2003) (Treynor, Gonzalez, & Nolen-Hoeksema, 2003). დეპრესიის რეაქციის სტილის თეორიის თანახმად (Just & Alloy, 1997; Susan Nolen-Hoeksema & Morrow, 1991), ინდივიდები, რომლებიც სიმპტომებზე არიან ფოკუსირებულნი, უფრო მეტად ავლენენ (S. Nolen-Hoeksema, Morrow, & Fredrickson, 1993) და ინარჩუნებენ (Davis & Nolen-Hoeksema, 2000) დეპრესიას. კვლევებით დადასტურდა, რომ ნეგატიური მოვლენების არიდებასა და მათზე ფიქსირებაზე დიდ ენერჯიას ხარჯავენ ინდივიდები, რომლებიც ფსიქოლოგიური მოუქნელობით ხასიათდებიან (Bond & Bunce, 2003). ბოლოდროინდელი კვლევები აჩვენებს კავშირს ფსიქოლოგიურ მოუქნელობასა და დეპრესიას შორის კოლეჯის სტუდენტებში (Gloster, Klotsche, Chaker, Hummel, & Hoyer, 2011), დასაქმებულებში (Bond et al., 2011), ქრონიკული ტკივილის მქონე ინდივიდებში (McCracken, Williams, & Tang, 2011). გაირკვა ისიც, რომ მიღებისა და მოქმედების თერაპიული მიდგომით ინტერვენციისას ფსიქოლოგიური მოუქნელობის დონის შემცირება უკავშირდებოდა დეპრესიის შემცირებას (Bohlmeijer, Fledderus, Rokx, & Pieterse, 2011).

ფსიქოლოგიური მოუქნელობა და აგრესია

აგრესია და მასთან დაკავშირებული სოციალური ქცევა მოზარდობის ასაკში მნიშვნელოვანი პრობლემაა და უკავშირდება ასაკთან დაკავშირებული ემოციების რეგულაციის სირთულეს. აგრესიული ქცევის გამოვლინება იმატებს მოზარდობის პერიოდში (Loeber & Hay, 1997).

აგრესიის ამხსნელი ერთ-ერთი თეორიის – ბრაზის არიდების მოდელის (Gardner & Moore, 2008) თანახმად, ადრეულ ასაკში მიღებული ნეგატიური გამოცდილება ინფორმაციის გადამუშავებისა და ემოციური რეგულაციის უნარზე უარყოფითად მოქმედებს დამტრული რუმინაციის სახით ვლინდება. ამ მოდელის თანახმად, აგრესიული ქცევა შეიძლება შეფასდეს, ბრაზის, როგორც ნეგატიური ემოციის, მიუღებლობით გამოწვეული ქცევა. ემპირიული მონაცემებიდან ირკვევა, რომ აგრესიული ქცევა (Bushman, Baumeister, & Phillips, 2001), კონკრეტულად კი ინტერპერსონალური ძალადობა (Jakupcak, Lisak, & Roemer, 2002), გაქცევაზე დამყარებული ემოციური რეგულაციის სტრატეგიას წარმოადგენს. ბრაზის განცდისგან გაქცევის მოსაზრებას მხარს უჭერს ისიც, რომ ე.წ. „არაფრის განცდა“ უშუალოდ აგრესიის გამოვლენისა და მის შემდგომ პერიოდში იჩენს თავს (Gardner & Moore, 2013).

გამოცდილების ამრიდებლობასა და აგრესიას შორის კავშირი ნაკლებად არის შესწავლილი. ერთ-ერთი კვლევიდან, რომელიც მამრობითი სქესის სტუდენტებზე ჩატარდა,

გაირკვა, რომ ამრიგებლობა აგრესიულ ქცევასთან კავშირში იყო იმ შემთხვევაშიც, როცა გაკონტროლებული იყო PTSD სიმპტომები და ბრაზის მახასიათებელი (Tull, Jakupcak, Paulson, & Gratz, 2007). სხვა კვლევამ აჩვენა, რომ გამოცდილების ამრიგებლობა კავშირში იყო ინტიმური ხასიათის ფიზიკურ ძალადობასა და ვიქტიმიზაციასთან მამაკაცებში (Reddy, Meis, Erbes, Polusny, & Compton, 2011).

კოლეჯის სტუდენტებზე ჩატარებული კვლევის შედეგების თანახმად, ჩაგვრისკენ მიდრეკილ, ამრიგებლობისა და მცირე მხარდაჭერის მქონე ინდივიდებს აგრესიის მაღალი დონე ახასიათებთ (Scarpa, Haden, & Hurley, 2006). აღსანიშნავია ისიც, რომ ბრაზი ნეგატიურ კავშირში იყო AAQ-II-თი გაზომილი გამოცდილების არიდების კონსტრუქტთან (“Understanding Anger through the Framework of Experiential Avoidance – Pro-Quest,” n.d.).

დეპრესია და აგრესია

დეპრესიასა და აგრესიას შორის კავშირზე ჯერ კიდევ ფსიქოანალიტიკოსები საუბრობდნენ. ფროიდი დეპრესიას საკუთარი თავისადმი მიმართულ აგრესიად მიიჩნევდა (Newman & Hirt, 1983). ბრენერმა (Brenner, 1991) და მილროდმა (Milrod, 1988) შემოგვთავაზეს დეპრესიისა და აგრესიის კავშირის თანამედროვე ახსნა. ბრენერის თეორია დეპრესიას პიროვნულ მახასიათებლად, აგრესიას კი დეპრესიულ სიმპტომებზე საპასუხო შესაძლო დაცვის მექანიზმად მიიჩნევს.

დეპრესიისა და აგრესიის შესაძლო კავშირს ადასტურებს მრავალი კვლევა. ერთ-ერთ კვლევაში დეპრესიული მდგომარეობის გაუმჯობესების შემდეგ პაციენტები ნაკლებად თვითკრიტიკულები ხდებოდნენ, ხოლო საკუთარი თავისკენ მიმართული აგრესია იკლებდა (Mayo, 1967). შვედეთში ჩატარებულ ერთ-ერთ კვლევაში დეპრესიის მქონე ინდივიდები შეადარეს დეპრესიის არმქონეებს მათი კრიმინალური ისტორიის მიხედვით. დეპრესიის მქონე ინდივიდები 3-ჯერ მეტად იყვნენ მიდრეკილნი, ჩაედინათ ძალადობრივი ქმედებები, მკვლელობა ან თავდასხმა (Fazel et al., 2015). ეს შედეგი მნიშვნელობას ინარჩუნებდა მაშინაც, როცა გათვალისწინებული იყო ძალადობის ისტორია, თვითდამაზიანებელი ქცევა, ნივთიერებების მოხმარება. ამასთანავე, დეპრესიის სიმწვავის შესაბამისად ძალადობის რისკი იზრდებოდა. დეპრესიისა და ძალადობრივი ქმედების კავშირი დადასტურდა, აგრეთვე, მოზარდების შემთხვევაშიც. კვლევაში, რომელშიც სწავლის მეშვიდე საფეხურის მოსწავლეები მონაწილეობდნენ, დეპრესიის სიმპტომები ძალადობრივი ქმედების განხორციელების მნიშვნელოვანი პრედიქტორი აღმოჩნდა (Blitstein, Murray, Lytle, Birnbaum, & Perry, 2005).

დეპრესიის მქონე მოზარდები განიცდიან სირთულეს ბრაზის გამოხატვაშიც. ბრაზის არიდების მოდელის თანახმად, ბრაზის არაადაპტური გზით გამოვლენას აგრესიამდე მივყავართ. ამასთანავე, დეპრესიულ ინდივიდებს, დეპრესიის არმქონეებთან შედარებით, მეტი სირთულე აღენიშნებათ ბრაზზე კოგნიტიური კონტროლის განხორციელების მხრივ (Kashani, Dahlmeier, Borduin, Soltys, & Reid, 1995).

იმპულსურობა, რომელიც ფსიქოლოგიური მოუქნელობის ერთ-ერთი ასპექტია, აგრეთვე, ხშირია დეპრესიის მქონე პაციენტებში და ის პოზიტიურ კავშირშია აგრე-

ფსიქოლოგიური მოუქნელობის კავშირი დეპრესიისა და აგრესიის მახასიათებლებთან

სიულ ქცევასთან (Perroud, Baud, Mouthon, Courtet, & Malafosse, 2011). დეპრესიის მქონე ინდივიდებში იმპულსურობა აგრესიულობას უკავშირდებოდა, მაშინ, როცა დეპრესიის არმქონე ინდივიდების ჯგუფში იმპულსურობი და არაიმპულსურობი არ განსხვავდებოდნენ ერთმანეთისგან აგრესიის გამოვლენის თვალსაზრისით (“Effects of impulsivity, depression, provocation, and time on aggressive behavior” n.d.).

წინამდებარე კვლევა მიზნად ისახავს ფსიქოლოგიური მოუქნელობის კავშირის კვლევას წარმოდგენილ ორ ცვლადთან. დეპრესიასა და აგრესიას შორის კავშირის შესასწავლად ჩატარებულმა კვლევებმა გააჩინა ახალი კვლევის კითხვა: რამდენად არის ფსიქოლოგიურ მოუქნელობასა და აგრესიას შორის კავშირი პირდაპირი და ხომ არ არის ის გაშუალებული დეპრესიით. ამასთანავე, თუ ბრენერის თეორიას დავეყრდნობით და დეპრესიას პიროვნულ მახასიათებლად მივიჩნევთ, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ფსიქოლოგიურ მოუქნელობასა და დეპრესიას, შესაძლოა, ურთიერთგადამფარავი მნიშვნელობა ჰქონდეთ აგრესიის ახსნაში.

მეთოდი

მონაწილეები

კვლევაში მონაწილეობას იღებდა 157 მოსწავლე თბილისის სხვადასხვა უბანში მდებარე ოთხი საჯარო სკოლიდან. მათი ასაკი მერყეობდა 14-დან 16-წლამდე. მათგან 81 იყო ვაჟი, ხოლო 76 – გოგონა.

პროცედურა

კვლევა ჩატარდა თბილისის მასშტაბით ოთხ საჯარო სკოლაში. პირველ რიგში, საჯარო სკოლებიდან მივიღეთ თანხმობა კვლევის ჩატარების თაობაზე. სკოლის დირექტორებს მივანოდეთ ინფორმაცია კვლევის მიზნების შესახებ. შეფასების პროცედურა ტარდებოდა სკოლებში. სტანდარტული ინსტრუქციის მიცემის შემდეგ მოსწავლეებს მიენოებოდათ დეპრესიის, ფსიქოლოგიური მოუქნელობისა და აგრესიის შესაფასებელი კითხვარები და პასუხის ფურცელი.

საზომები

მიღებისა და ქმედების კითხვარი

ფსიქოლოგიური მოუქნელობის შესაფასებლად გამოვიყენეთ მიღებისა და ქმედების კითხვარი (Acceptance and Action Questionnaire – II;) (Bond et al., 2011), რომელიც ზომავს ერთფაქტორიან კონსტრუქტს. კითხვარი შედგება 7 დებულებისგან. AAQ-ს რევიზირებული ვერსია აჩვენებს კარგ კონვერგენტულ და დისკრიმინაციულ ვალიდობას, შინაგან შეთანხმებულობას (ალფა კოეფიციენტით – 0.840) და 3 – 12 თვით განსაზღვრულ ტესტ-რეტესტ სანდოობას, შესაბამისად, .810 და .790 კოეფიციენტით (Bond et al., 2011).

წარმოდგენილ კვლევაში მონაწილეები დებულებას აფასებდნენ 7-საფეხურიანი ლიკერტის ტიპის სკალაზე, სადაც 1-ით აღინიშნებოდა „არასოდესაა მართებული“, ხოლო 7 ქულით – „ყოველთვის მართებულია“. მონაწილეებს მიეცათ ინსტრუქცია

შეეფასებინათ რამდენად იყო დებულებები მართებული მათთან მიმართებაში. კითხვარში მიღებული მაღალი ქულა ფსიქოლოგიურ მოუქნელობას, ხოლო დაბალი – ფსიქოლოგიურ მოქნილობას აღნიშნავს. კითხვარის შინაგანი შეთანხმებულობის მაჩვენებელი არის მაღალი ($\alpha=.853$).

დეპრესიის შესაფასებელი კითხვარი

დეპრესიის დონის შესაფასებლად გამოვიყენეთ ბეკის დეპრესიის საკვლევი კითხვარი. კითხვარის ორიგინალი ვერსია 21-დებულებიანი ინსტრუმენტი, რომელიც თვითადმინისტრირებად კითხვართა ჯგუფს მიეკუთვნება და დეპრესიის სიმპტომების გასაზომად გამოიყენება (Salkind, 1969). ჩვენ მიერ გამოყენებული, ქართულ პოპულაციაზე მორგებული ვერსია შედგება 18 დებულებისგან. თითოეულ დებულებას თან ახლავს 5 სავარაუდო პასუხი, რომელიც ერთმანეთისგან სიმპტომების გამოვლენის სიხშირით განსხვავდებიან. კითხვარის ადმინისტრირება საშუალოდ მოითხოვს 10 წუთს და მეხუთე-მეექვსე საფეხურის კითხვის დონეს (“Beck Depression Inventory (BDI),” n.d.).

ბეკის დეპრესიის საკვლევი კითხვარის სანდოობა სხვადასხვა მონაცემებით მერყეობს .73-დან .92-მდე, სანდოობის საშუალო მაჩვენებელი ტოლია .86-ის (“Psychometric properties of the Beck Depression Inventory: Twenty-five years of evaluation – ScienceDirect,” n.d.). ჩვენს კვლევაზე დაყრდნობით, შინაგანი შეთანხმებულობის მაჩვენებელი მაღალი იყო ($\alpha = .850$). მაღალი იყო, აგრეთვე, მისი ცალკეული სკალების შინაგანი შეთანხმებულობა, კერძოდ, მტრულობის სანდოობა იყო .812, ბრაზის – .698, ფიზიკური აგრესიის – .742, ვერბალური აგრესიის – .696.

აგრესიის საკვლევი კითხვარი

აგრესიის შესაფასებლად გამოვიყენეთ ბასისა და პერის აგრესიის საკვლევი კითხვარი (“Buss AH, Perry M. The aggression questionnaire. J Pers Soc Psychol 63: 452-459,” n.d.), რომელიც ოთხ სუბსკალას მოიცავს და ზომავს, შესაბამისად, აგრესიის ოთხ სახეს: ფიზიკურ აგრესიას, ვერბალურ აგრესიას, ბრაზსა და მტრულობას. მათგან პირველი ორი წარმოადგენს აგრესიის ინსტრუმენტულ კომპონენტს, ბრაზი არის ემოციურ-აფექტური, ხოლო მტრულობა კოგნიტური კომპონენტი. კითხვარი შედგება 29 დებულებისგან. თითოეული დებულება ფასდება 6-ქულიანი ლაიკერტის ტიპის სკალაზე, სადაც 1 ნიშნავს „საერთოდ არ მახასიათებს“, ხოლო 6 – „სავსებით მახასიათებს“. აგრესიის საკვლევი კითხვარის შინაგანი შეთანხმებულობის მაჩვენებელი, ჩვენი კვლევის მონაცემებით, მაღალი იყო ($\alpha = .866$). მაღალი იყო, აგრეთვე, მისი ცალკეული სკალების შინაგანი შეთანხმებულობა, კერძოდ, მტრულობის სანდოობა იყო .812, ბრაზის – .698, ფიზიკური აგრესიის – .742, ვერბალური აგრესიის – .696.

მონაცემთა ანალიზი

მონაცემები დამუშავდა სტატისტიკური პროგრამა SPSS-20-ის საშუალებით.

შედეგები

ჯგუფთაშორისი განსხვავებების მხრივ, სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი სხვაობა გამოვლინდა ფსიქოლოგიური მოუქნელობის მახასიათებლის მიხედვით სქესთა შორის

ფსიქოლოგიური მოუქნელობის კავშირი დეპრესიისა და აგრესიის მახასიათებლებთან

($F = .040, p < .05$). გოგონები უფრო მაღალი მოუქნელობით ხასიათდებოდნენ ($M = 21.8, SD = 9.5$), ვიდრე ბიჭები ($M = 17.90, SD = 8.90$).

საკვლევი ცვლადების აღწერითი სტატისტიკა და მათ შორის არსებული კორელაციები მოცემულია ცხრილში 1. ძლიერი დადებითი კავშირი გამოვლინდა ფსიქოლოგიურ მოუქნელობასა და დეპრესიას შორის ($r = .680$). ასევე ძლიერ დადებითი კავშირი გამოვლინდა აგრესიასა და ფსიქოლოგიურ მოუქნელობას შორის ($r = .590$). ეს კავშირი განსაკუთრებით მაღალ მნიშვნელობას იძენს აგრესიის მტრულობის კომპონენტის შემთხვევაში ($r = .680$). დეპრესიასა და აგრესიას შორის საშუალო სიძლიერის დადებითი კავშირი გამოვლინდა ($r = .430$).

ცხრილი 1

საკვლევი ცვლადების საშუალოები, სტანდარტული გადახრები, ალფა კოეფიციენტი და კორელაციები

	M	SD	1	2	3	Cronbach α
1. Aggress.	85.35	21.25	-	.435**	.593**	.866
Anger	19.25	6.52	.819**	.337**	.433**	.698
Hostility	21	8.43	.709**	.509**	.683**	.812
Ph. Aggress.	27.12	8.08	.752**	.266**	.378**	.742
Verb. Aggress.	17.94	5.51	.698**	-	.175**	.696
2. Dep.	35.1	11.06	-	-	.682**	.850
3. Psych. Inflex.	19.83	9.41	-	-	-	.853
Controlling for psych. Inflex.		Aggress.	Anger.	Hostility.	Ph.Aggress.	Verb.aggress.
correl		.052	.063	.081	.012	-.013
sig		.519	.434	.315	.881	.871
$N = 157$						
** $p < .01$						

პარციალური კორელაციური ანალიზის შედეგად გამოვლინდა, რომ აგრესიასა და დეპრესიას შორის კავშირი, ფსიქოლოგიური მოუქნელობის გაკონტროლების შემდეგ, კარგავდა სტატისტიკურ მნიშვნელობას. ცხრილში 1 მოცემულია აგრესიას, მის ცალკეულ კომპონენტებსა და დეპრესიას შორის კავშირი ფსიქოლოგიური მოუქნელობის ცვლადის გაკონტროლების შემდეგ.

Baron-ის და Kenny-ს (1986) რეკომენდაციის გათვალისწინებით, ორი ცვლადის კავშირში მესამე ცვლადის გამაშუალებელი მნიშვნელობის გამოსავლენად საჭიროა სრულდებოდეს შემდეგი პირობები: პრედიქტორსა და გამოსავალ ცვლადს შორის იყოს კავშირი, გამაშუალებელ ცვლადსა და პრედიქტორს შორის იყოს კავშირი, შუამავალსა და გამოსავალ ცვლადს შორის იყოს კავშირი, პრედიქტორსა და გამოსავალს შორის კავშირი სუსტდებოდეს შუამავალი ცვლადის გაკონტროლების შემდეგ. ჩვენ მიერ ჩატარებულმა ანალიზმა გვიჩვენა, რომ ყველა მოცემული პირობა სრულდება. კერძოდ,

ფსიქოლოგიურ მოუქნელობასა და დეპრესიას შორის არსებობს ძლიერი კავშირი ($\beta = 0.682, p < 0.01$). ასევე, ძლიერი კავშირი არსებობს ფსიქოლოგიურ მოუქნელობასა და აგრესიას შორის ($\beta = 0.593, p < 0.01$). საშუალო სიძლიერის კავშირი გამოვლინდა დეპრესიასა და აგრესიას შორის ($\beta = 0.435, p < 0.01$). ფსიქოლოგიურ მოუქნელობას ჰქონდა მაღალი პრედიქტული ღირებულება აგრესიის ახსნაში ($\beta = .550, p < .01$). ფსიქოლოგიური მოუქნელობის გაკონტროლების შემდეგ დეპრესიას უკვე აღარ ჰქონდა სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი ღირებულება აგრესიის ცვლადის ახსნაში. ცხრილში 2 მოცემულია რეგრესიული ანალიზის საბოლოო შედეგი, სადაც ჩანს, რომ დეპრესია დამოუკიდებლად ვერ ხსნის ცვლილებებს აგრესიის ცვლადში. ეს შედეგები ამყარებს მოსაზრებას, რომ კავშირი დეპრესიასა და აგრესიას შორის გაშუალებულია ფსიქოლოგიური მოუქნელობით.

ცხრილი 2

რეგრესიული ანალიზი ფსიქოლოგიური მოუქნელობის მედიატორული წვლილის განსაზღვრისთვის აგრესიასა და დეპრესიას შორის

პრედიქტორები	B	t	p	R ²	F	p
				.354	42.16	.000
Depress.	.057	.646	.519			
Psych. Inflex.	.554	6.262	.000			

დისკუსია

წარმოდგენილი კვლევა ხელს უწყობს ახალი კონსტრუქტის – ფსიქოლოგიური მოუქნელობის შესახებ ცოდნის გაფართოებას. აქამდე არსებული კვლევების გათვალისწინებით, წარმოდგენილი ნაშრომის ჰიპოთეზა იყო, რომ ფსიქოლოგიური მოუქნელობა დეპრესიისა და აგრესიის მაღალ მაჩვენებელთან იქნებოდა კავშირში. როგორც მოსალოდნელი იყო, ძლიერი კავშირი დადასტურდა ფსიქოლოგიურ მოუქნელობასა და დეპრესიას შორის ($r = 0.680$). აღნიშნულმა შედეგმა გაიმეორა აქამდე არსებული კვლევის შედეგები, სადაც ეს მნიშვნელობა 0.60-ის ტოლი იყო (Kato, 2016). საგულისხმოა ისიც, რომ აქამდე ჩატარებული კვლევების მსგავსად (Miron, Sherrill, & Orcutt, 2015), ფსიქოლოგიური მოუქნელობა უფრო მაღალი იყო მდედრობითი სქესის ინდივიდებში, ვიდრე მამრობითი სქესის ინდივიდებში. მდედრობითი სქესის ინდივიდებში დეპრესია უფრო მაღალი სიხშირით იჩენს თავს (Albert, 2015), რაც შესაძლოა უკავშირდებოდეს ფსიქოლოგიური მოუქნელობის მახასიათებელს.

ასევე მაღალი დადებითი კავშირი გამოვლინდა ფსიქოლოგიურ მოუქნელობასა და აგრესიას შორის ($r = .590$). საინტერესოა ისიც, რომ ფსიქოლოგიურ მოუქნელობასა და ინსტრუმენტულ აგრესიას შორის კავშირი შედარებით სუსტი იყო (ვერბალური აგრესია $r = .175$; ფიზიკური აგრესია $r = .378$), ხოლო ფსიქოლოგიურ მოუქნელობასა და მტრულობის კომპონენტს შორის კავშირი, აგრესიის სხვა კომპონენტებთან შედარებით, ძლიერი ($r = .680$). აღნიშნული შედეგი კარგად აიხსნება აგრესიის ინსტრუმენტული

კომპონენტის ხასიათის გათვალისწინებით. ინსტრუმენტული აგრესია წინასწარ განზრახული ქმედებაა, რომელიც ორიენტირებულია შედეგზე. შესაბამისად, მასზე ნაკლებად მოახდენს გავლენას ის ავტომატური პროცესები, რომლებიც ფსიქოლოგიური მოუქნელობითაა გამონვეული. აღნიშნულისგან განსხვავებით, აგრესიის მტრულობისა და ბრაზის კომპონენტები კოგნიტურ-აფექტურ მდგომარეობას გულისხმობს, რომელშიც ავტომატიზმი დიდ როლს ასრულებს. აგრესიის მტრულობის კომპონენტსა და ამრიგდებლურ ქცევას შორის კავშირი დადასტურებულია აქამდე ჩატარებულ კვლევებშიც (Gerhart, Baker, Hoerger, & Ronan, 2014).

რეგრესიული ანალიზის შედეგად გამოვლინდა, რომ ფსიქოლოგიურ მოუქნელობას შეუძლია ახსნას ცვლილებები აგრესიის ცვლადში, მაშინ, როცა გაკონტროლებულია დეპრესიის ცვლადი. ამასთანავე, დეპრესიასა და აგრესიას შორის კავშირი გაშუალებულია ფსიქოლოგიური მოუქნელობით. ერთ-ერთ კვლევაში მიღებული შედეგით მიღებისა და ქმედების თერაპიით ინტერვენციის შემდეგ ფსიქოლოგიური მოუქნელობის შემცირებასთან ერთად მცირდებოდა როგორც პარტნიორებზე განხორციელებული ძალადობა, ისე დეპრესიის სიმპტომები (Zarling, 2013).

ასაკობრივ ჯგუფებს შორის სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი განსხვავებები არ გამოვლინდა, თუმცა შეინიშნებოდა საინტერესო დინამიკა. 14-დან 16-წლამდე ინდივიდებში ფსიქოლოგიური მოუქნელობა იზრდებოდა. ფსიქოსოციალური განვითარების თეორიის თანახმად, აღნიშნულ ასაკში ხდება ღირებულებათა გადაფასება და იდენტობის ძიება. როგორც აღვნიშნეთ, ფსიქოლოგიური მოუქნელობის ერთ-ერთი ძირეული ასპექტი სწორედ ღირებულებებზე დამყარებული ქმედების წარმართვის სირთულეა. შესაბამისად, მომნიშვნელო ღირებულებათა სისტემის მქონე ინდივიდები ნაკლები მოუქნელობით ხასიათდებიან თანატოლებთან შედარებით. შესაძლოა ვივარაუდოთ, რომ იდენტობის ძიების შუა ასაკობრივი საფეხური ღირებულებათა სისტემის დიფუზიით ხასიათდება, რაც 14-დან 16-წლამდე ინდივიდთა შორის მოუქნელობის ზრდას განაპირობებს. ეს დაშვება მოითხოვს შემდგომ კვლევებს იდენტობის ძიებასა და ფსიქოლოგიურ მოუქნელობას შორის არსებული კავშირების მიმართულებით.

კვლევის შეზღუდვად შეიძლება ჩაითვალოს შერჩევის მცირე ზომა, რაც შესაძლოა ვერ უზრუნველყოფს შედეგების გენერალიზებას არსებულ პოპულაციაზე. ამასთანავე, საინტერესო იქნება, თუ მსგავსი კვლევა ჩატარდება სხვა ასაკობრივ ჯგუფებზეც.

შეიძლება ითქვას, რომ წარმოდგენილ კვლევას აქვს როგორც თეორიული, ისე პრაქტიკული მნიშვნელობა. დისფუნქციურ მდგომარეობებს შორის მსგავსი კავშირების ღრმად შესწავლა საფუძველს უმზადებს სხვა კვლევებს, განსაზღვრონ კაუზალური კავშირი ფსიქოლოგიურ მოუქნელობასა და ადაპტაციაში ხელისშემშლელ მდგომარეობებს შორის.

დასკვნები

მიღებული და დამუშავებული მონაცემების საფუძველზე შესაძლოა გამოვიტანოთ შემდეგი დასკვნები: ფსიქოლოგიური მოუქნელობა ძლიერ დადებით კავშირშია როგორც დეპრესიის, ისე აგრესიის ცვლადებთან. ამასთანავე, ეს კავშირი წარჩუნდება ჩვენ მიერ ნაკვლევ ასაკობრივ და სქესობრივ ჯგუფებში. ფსიქოლოგიური მოუქნელობის ცვლადს

დამოუკიდებლად შეუძლია ახსნას ცვლილებები აგრესიის ცვლადში, მაშინ როცა გაკონტროლებული დეპრესიის ცვლადი დადებითი კავშირი არსებობს დეპრესიისა და აგრესიის ცვლადებს შორის, თუმცა ფსიქოლოგიური მოუქნელობის გაკონტროლების შემდეგ ეს კავშირი კარგავს მნიშვნელობას. გოგონები გამოირჩევიან ფსიქოლოგიური მოუქნელობის უფრო მაღალი მაჩვენებლით, ვიდრე ბიჭები.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- Albert, P. R. (2015). Why is depression more prevalent in women? *Journal of Psychiatry & Neuroscience* : JPN, 40(4), 219–221. <https://doi.org/10.1503/jpn.150205>
- Beck Depression Inventory (BDI). (n.d.). Retrieved November 29, 2017, from <http://www.apa.org/pi/about/publications/caregivers/practice-settings/assessment/tools/beck-depression.aspx>
- Blitstein, J. L., Murray, D. M., Lytle, L. A., Birnbaum, A. S., & Perry, C. L. (2005). Predictors of Violent Behavior in an Early Adolescent Cohort: Similarities and Differences Across Genders. *Health Education & Behavior*, 32(2), 175–194. <https://doi.org/10.1177/1090198104269516>
- Bohlmeijer, E. T., Fledderus, M., Rokx, T. a. J. J., & Pieterse, M. E. (2011). Efficacy of an early intervention based on acceptance and commitment therapy for adults with depressive symptomatology: Evaluation in a randomized controlled trial. *Behaviour Research and Therapy*, 49(1), 62–67. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2010.10.003>
- Bond, F. W., & Bunce, D. (2003). The role of acceptance and job control in mental health, job satisfaction, and work performance. *The Journal of Applied Psychology*, 88(6), 1057–1067. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.88.6.1057>
- Bond, F. W., Hayes, S. C., Baer, R. A., Carpenter, K. M., Guenole, N., Orcutt, H. K., ... Zettle, R. D. (2011). Preliminary Psychometric Properties of the Acceptance and Action Questionnaire–II: A Revised Measure of Psychological Inflexibility and Experiential Avoidance. *Behavior Therapy*, 42(4), 676–688. <https://doi.org/10.1016/j.beth.2011.03.007>
- Brenner, C. (1991). A psychoanalytic perspective on depression. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 39(1), 25–43. <https://doi.org/10.1177/000306519103900102>
- Bushman, B. J., Baumeister, R. F., & Phillips, C. M. (2001). Do people aggress to improve their mood? Catharsis beliefs, affect regulation opportunity, and aggressive responding. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81(1), 17–32.
- Buss AH, Perry M. The aggression questionnaire. *J Pers Soc Psychol* 63: 452-459. (n.d.). Retrieved November 29, 2017, from https://www.researchgate.net/publication/21751339_Buss_AH_Perry_M_The_aggression_questionnaire_J_Pers_Soc_Psychol_63_452-459
- Davis, R. N., & Nolen-Hoeksema, S. (2000). Cognitive Inflexibility Among Ruminators and Nonruminators. *Cognitive Therapy and Research*, 24(6), 699–711. <https://doi.org/10.1023/A:1005591412406>
- Effects of impulsivity, depression, provocation, and time on aggressive behavior. (n.d.). Retrieved November 29, 2017, from https://www.researchgate.net/publication/222146381_Effects_of_impulsivity_depression_provocation_and_time_on_aggressive_behavior
- Ehring, T., & Watkins, E. R. (2008). Repetitive Negative Thinking as a Transdiagnostic Process. *International Journal of Cognitive Therapy*, 1(3), 192–205. <https://doi.org/10.1521/ijct.2008.1.3.192>

- Fazel, S., Wolf, A., Chang, Z., Larsson, H., Goodwin, G. M., & Lichtenstein, P. (2015). Depression and violence: a Swedish population study. *The Lancet. Psychiatry*, 2(3), 224–232. [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(14\)00128-X](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(14)00128-X)
- Gardner, F. L., & Moore, Z. E. (2008). Understanding clinical anger and violence: the anger avoidance model. *Behavior Modification*, 32(6), 897–912. <https://doi.org/10.1177/0145445508319282>
- Gardner, F. L., & Moore, Z. E. (2013). *Contextual Anger Regulation Therapy for the Treatment of Clinical Anger: A Mindfulness and Acceptance-Based Behavioral Approach*. Routledge.
- Gerhart, J. I., Baker, C. N., Hoerger, M., & Ronan, G. F. (2014). Experiential avoidance and interpersonal problems: A moderated mediation model. *Journal of Contextual Behavioral Science*, 3(4), 291–298. <https://doi.org/10.1016/j.jcbs.2014.08.003>
- Gloster, A. T., Klotsche, J., Chaker, S., Hummel, K. V., & Hoyer, J. (2011). Assessing psychological flexibility: what does it add above and beyond existing constructs? *Psychological Assessment*, 23(4), 970–982. <https://doi.org/10.1037/a0024135>
- Hayes, S., Bissett, R., Roget, N., Padilla, M., Kohlenberg, B., Fisher, G., ... Niccolls, R. (2004). The Impact of Acceptance and Commitment Training and Multicultural Training on the stigmatizing attitudes and professional burnout of substance abuse counselors. *Psychology Faculty Publications*. Retrieved from https://scholarworks.gsu.edu/psych_facpub/102
- Hayes, S. C., Luoma, J. B., Bond, F. W., Masuda, A., & Lillis, J. (2006). Acceptance and commitment therapy: model, processes and outcomes. *Behaviour Research and Therapy*, 44(1), 1–25. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2005.06.006>
- Hayes, S. C., Wilson, K. G., Gifford, E. V., Follette, V. M., & Strosahl, K. (1996). Experimental avoidance and behavioral disorders: a functional dimensional approach to diagnosis and treatment. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64(6), 1152–1168.
- Hayes, Strosahl, & Wilson, 1999 | Association for Contextual Behavioral Science. (n.d.). Retrieved November 29, 2017, from https://contextualscience.org/publications/hayes_strosahl_wilson_1999
- Jakupcak, M., Lisak, D., & Roemer, L. (2002). The Role of Masculine Ideology and Masculine Gender Role Stress in Men’s Perpetration of Relationship Violence. *Psychology of Men and Masculinity*, 3(2), 97–106. <https://doi.org/10.1037/1524-9220.3.2.97>
- Just, N., & Alloy, L. B. (1997). The response styles theory of depression: tests and an extension of the theory. *Journal of Abnormal Psychology*, 106(2), 221–229.
- Kashani, J. H., Dahlmeier, J. M., Borduin, C. M., Soltys, S., & Reid, J. C. (1995). Characteristics of Anger Expression in Depressed Children. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 34(3), 322–326. <https://doi.org/10.1097/00004583-199503000-00017>
- Kashdan, T. B. (2010). Psychological Flexibility as a Fundamental Aspect of Health. *Clinical Psychology Review*, 30(7), 865–878. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2010.03.001>
- Kato, T. (2016). Impact of psychological inflexibility on depressive symptoms and sleep difficulty in a Japanese sample. *SpringerPlus*, 5, 712. <https://doi.org/10.1186/s40064-016-2393-0>
- Lillis, J., & Hayes, S. C. (2007). Applying acceptance, mindfulness, and values to the reduction of prejudice: a pilot study. *Behavior Modification*, 31(4), 389–411. <https://doi.org/10.1177/0145445506298413>

- Loeber, R., & Hay, D. (1997). Key issues in the development of aggression and violence from childhood to early adulthood. *Annual Review of Psychology*, 48, 371–410. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.48.1.371>
- Mayo, P. R. (1967). Some Psychological Changes Associated with Improvement in Depression. *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 6(1), 63–68. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8260.1967.tb00501.x>
- McCracken, L. M., Williams, J. L., & Tang, N. K. Y. (2011). Psychological flexibility may reduce insomnia in persons with chronic pain: a preliminary retrospective study. *Pain Medicine (Malden, Mass.)*, 12(6), 904–912. <https://doi.org/10.1111/j.1526-4637.2011.01115.x>
- Milrod, D. (1988). A Current View of the Psychoanalytic Theory of Depression. *The Psychoanalytic Study of the Child*, 43(1), 83–99. <https://doi.org/10.1080/00797308.1988.11822736>
- Miron, L., Sherrill, A., & Orcutt, H. (2015). Fear of self-compassion and psychological inflexibility interact to predict PTSD symptom severity. *Journal of Contextual Behavioral Science*, 4. <https://doi.org/10.1016/j.jcbs.2014.10.003>
- Newman, R. S., & Hirt, M. (1983). The psychoanalytic theory of depression: symptoms as a function of aggressive wishes and level of field articulation. *Journal of Abnormal Psychology*, 92(1), 42–48.
- Nolen-Hoeksema, S., & Morrow, J. (1991). A Prospective Study of Depression and Posttraumatic Stress Symptoms After a Natural Disaster: The 1989 Loma Prieta Earthquake. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 115–21. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.61.1.115>
- Nolen-Hoeksema, S., Morrow, J., & Fredrickson, B. L. (1993). Response styles and the duration of episodes of depressed mood. *Journal of Abnormal Psychology*, 102(1), 20–28.
- Papageorgiou, C., & Siegle, G. J. (2003). Rumination and Depression: Advances in Theory and Research. *Cognitive Therapy and Research*, 27(3), 243–245. <https://doi.org/10.1023/A:1023918331490>
- Perroud, N., Baud, P., Mouthon, D., Courtet, P., & Malafosse, A. (2011). Impulsivity, aggression and suicidal behavior in unipolar and bipolar disorders. *Journal of Affective Disorders*, 134(1–3), 112–118. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2011.05.048>
- Psychometric properties of the Beck Depression Inventory: Twenty-five years of evaluation – ScienceDirect. (n.d.). Retrieved November 29, 2017, from <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0272735888900505>
- Reddy, M. K., Meis, L. A., Erbes, C. R., Polusny, M. A., & Compton, J. S. (2011). Associations among experiential avoidance, couple adjustment, and interpersonal aggression in returning Iraqi war veterans and their partners. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 79(4), 515–520. <https://doi.org/10.1037/a0023929>
- Rohde, P., M. Lewinsohn, P., Tilson, M., & R. Seeley, J. (1990). Dimensionality of Coping and Its Relation to Depression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 499–511. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.58.3.499>
- Ruiz, 2010 | Association for Contextual Behavioral Science. (n.d.). Retrieved November 29, 2017, from https://contextualscience.org/publications/ruiz_2010
- Salkind, M. R. (1969). Beck depression inventory in general practice. *The Journal of the Royal College of General Practitioners*, 18(88), 267–271.

- Scarpa, A., Haden, S. C., & Hurley, J. (2006). Community violence victimization and symptoms of posttraumatic stress disorder: the moderating effects of coping and social support. *Journal of Interpersonal Violence*, 21(4), 446–469. <https://doi.org/10.1177/0886260505285726>
- Treynor, W., Gonzalez, R., & Nolen-Hoeksema, S. (2003). Rumination Reconsidered: A Psychometric Analysis. *Cognitive Therapy and Research*, 27(3), 247–259. <https://doi.org/10.1023/A:1023910315561>
- Tull, M. T., Jakupcak, M., Paulson, A., & Gratz, K. L. (2007). The role of emotional inexpressivity and experiential avoidance in the relationship between posttraumatic stress disorder symptom severity and aggressive behavior among men exposed to interpersonal violence. *Anxiety, Stress, and Coping*, 20(4), 337–351. <https://doi.org/10.1080/10615800701379249>
- Understanding Anger through the Framework of Experiential Avoidance – ProQuest. (n.d.). Retrieved November 29, 2017, from <https://search.proquest.com/openview/c12dd634f32338b9c8d875ceb9ac3c3a/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y>
- Valdivia-Peralta, M., Fonseca-Pedrero, E., González-Bravo, L., & Lemos-Giráldez, S. (2014). Psychometric properties of the AQ Aggression Scale in Chilean students. *Psicothema*, 26(1), 39–46. <https://doi.org/10.7334/psicothema2013.84>
- Williams, J. M. G. (2008). Mindfulness, Depression and Modes of Mind. *Cognitive Therapy and Research*, 32(6), 721. <https://doi.org/10.1007/s10608-008-9204-z>
- Zarling, A. (2013). A preliminary trial of ACT skills training for aggressive behavior. Theses and Dissertations. Retrieved from <http://ir.uiowa.edu/etd/2420>

ტექსტი წარმოდგენილია ორი ცხრილი

RELATIONSHIP BETWEEN PSYCHOLOGICAL INFLEXIBILITY, DEPRESSION AND AGGRESSION

Eka Nadiradze, Teona Lodia

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Summary

Psychological inflexibility, which is the fundamental component of acceptance and commitment therapy, is considered as one of the main aspects of psychopathologies. The given work aims to determine relationship between psychological inflexibility and maladaptive conditions, such as depression and aggression. The research was carried out on Georgian population and involved 157 adolescents 14-16 years of age, from Georgian public schools. 81 of them were male, and 76 were female. Correlation analysis showed strong positive correlation between depression and psychological inflexibility ($r=.68$) in all age groups. Strong positive correlation was revealed between aggression and psychological inflexibility ($r=.59$). Furthermore, psychological inflexibility is kind of a mediator in the relationship of depression and aggression. Detecting the associations between psychological inflexibility, aggression and depression will allow to determine the basic aspects of maladaptive conditions, and by the implementation of therapy methods, help adolescents to overcome emotional dysregulations.

Key words: *Psychological inflexibility, depression, aggression, acceptance and commitment therapy, psychological flexibility*

STIGMA AND SELF-STIGMA IN ADOLESCENTS WITH EPILEPSY PSYCHO-SEMANTIC APPROACH

Maia Machavariani-Tsereteli, Lali Surmanidze, Tamar Gagoshidze

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Introduction: Over 50 million people worldwide have epilepsy and 80% of them live in developing countries. [7]. According to the international statistics, although the complete seizure control is achieved in considerable part of the patients, the majority of them are suffering the enormous influence of social stigma and self-stigmatization [1]. Level of stigma awareness in patients with epilepsy is relatively high. It turns out that, 50% of them consider themselves stigmatized, while 15% has strong feeling of being an object of stigmatization. Furthermore, young people face stigma more often than the old ones. [5]. Considering psychological issues of adolescence, stigma-related problems of chronic disease should be of biggest importance for this age group among population with epilepsy. Problems of stigmatization in adolescents with epilepsy are less explored nowadays though.

Researches about adolescents with epilepsy involve youngsters between the ages 11-21. It should be noted, that researches are mostly based on data obtained from questionnaires and scales [8], [6], [4], [3]. One of the limitations associated with the study of stigma is, that it is difficult to narrow it down to specific variables. Because of that, most of the studies about stigma are correlative and quantitative. Although recently in a scientific study of the stigmatization of people with epilepsy, qualitative, phenomenological approaches have become more common [11]. On the one hand, the reason is that quantitative researches do not provide enough data about the subject, because individuals might not be conscious of some of the components of self-stigmatization and these components may unconsciously affect their important attitudes. On the other hand, qualitative approaches are far more relevant for studying phenomena, such as stigma and stigma perception. Psycho-social aspects of epilepsy has not been studied on Georgian population until recently, therefore the number of researches is few. The most part of the studies involve only adult patients and comprises general information about the quality of their life and public awareness [13].

Stigma, either in a form of social discrimination or any other kind of action, expressed in behavior towards the group of people with epilepsy is obvious, observable, exteriorized and conscious. It's far more difficult to study the phenomena of stigma perception and self-stigmatization. The patient's values and attitudes to self-perception and self-stigmatization are not obvious, observable and very often are unconscious. It should be noticed that less conscious attitudes and beliefs are very hard to reveal and assess because of psychological defense mechanisms (denial, regression, rationalization etc.) affecting such types of phenomenon. Therefore attitudes and values of patients with chronic disease, related to self-perception and self-stigmatization are hard to reveal and require

specific approach. The best way to accomplish this is to use a procedure that would allow phenomenological analysis of the issues of self-perception, self-stigmatization and help to unveil true values and believes of patients with epilepsy, while avoiding the defense mechanisms mentioned above.

Objective of the research is to reveal the subjective picture of self-stigmatization.

Methodology: To expose the picture of self-stigmatization of adolescents with epilepsy, we considered using psycho-semantic experiment to be most valid, to study important attitudes for individual consciousness.

The paradigm of psycho-semantic experiment originates from Osgood’s semantic space model (semantic differential technique) and personal construct theory of Kelly. Psycho semantics, although a discipline of psychology, is of apparent interdisciplinary nature and is linked with other fields of study such as sociology and philosophy. Psycho-semantic experiment gives opportunity to study knowledge, connotation and constructs of individual in action and not introspectively. Experimental psycho-semantic paradigm allows modeling the real forms of action of speech and reasoning, especially reconstructing the system of connotative meaning of individual or group consciousness by building up the semantic space [12]. Semantic spaces reconstructed with psycho-semantic experiment, describes the perception of the disease and related social and psychological aspects perceived by the adolescents with epilepsy (as an integrated group), as well as “true”, unveiled meanings of the phenomena mentioned above, and relations between them.

For the research, we used non-probability sampling method while recruiting participants from epilepsy program of state health service, on their informed consent. Participants group included 55 adolescents: 26 females and 29 males.

Criteria for Selecting Participants: 1. diagnosis of epilepsy; 2. the length of the diagnosis at least 2 years; 3. the age of the participants 14-18 years.

Criteria for Excluding Participants: 1.intellectual disability; 2. specific language impairment; 3. severe organic brain syndrome; 4. physical disability.

Control group included: 30 healthy adolescent of both gender (16 male, 14 female).

In this research we use the combination of different categories of words with connotations describing disease-related, psychological or social phenomena. Materials for experiment were selected with the expert of the field. 126 words/connotations where selected in total. Several categories have been outlined (See Table 2). During experiment participants were given a stack of cards with notions and were asked to group them together as it made sense to them (no right or wrong answers).

Table 1

General notions:	Notions describing individual characteristics	Notions describing psychological feelings	Notions associated to the disease	Notions describing social function
Light	Independence	Learning	Epilepsy	Support
Darkness	Activeness	Anger	Seizure	Respect
Beauty	Indifference	Tormenting	Patient	Power
Hope	Self-control	Grief	Healthy	Friendship

Results: Data have been processed in SPSS-16. Cluster analysis refers to categorize the variables in different groups (clusters). In the given case, hierarchical cluster analysis was used, that considers visual analysis of dendrogram and determining the maximum distance of cluster agglomeration. Clusters of analyzing level are semantic system reconstruction of the group consciousness. Each cluster of patients with epilepsy represents significant semantic unities. These integrities create the picture of relations of their consciousness. Thus we named the clusters according to their connotations.

Cluster “Family and Love”

It is one of the biggest clusters in semantic space of patients with epilepsy. The central construct of this cluster is “fate”. The cluster describes traditional family: man and woman united in marriage with their children. The same cluster includes the notions, such as “reproduction”, “love”, “happiness” and “respect”. Unification of these notions indicates that the group of patients considers family as source of social respect and happiness. Merging “reproduction” and “child” with the cluster of family suggests that reproduction and having children is considered obligatory in family, while having children without marriage is precluded. All these factors represent the understanding of family in context of tradition and culture. The family cluster also includes the notions of “past” and “future”. Having a family is considered a stable, strong value and is a consistent unit through the past and future. In case of control group, “fate” is associated with “infertility” and is in the same sub-cluster together with “hope” and “future”. This difference suggests that for healthy adolescents, infertility is considered in context of fate, but in positive and optimistic perspective. Unlike to patient group, where family is related to past as well as future, for healthy participants family is merely connected to future.

Cluster “Hope”

The given cluster contains two sub-clusters. The first sub-cluster gathers the notions “friendship” and “support”, which is considered similar by the adolescents with epilepsy. Thus support and friendship for adolescents with epilepsy is related to compassion while friendship is associated with kindness and hope. Friendship considers support, compassion and gives hope and optimism to patients. Hope is hereby related to psychological comfort, compassion, support, that on its hand is associated with joy and delight. The data reveals that unlike patients healthy adolescents connect “hope” with family.

Cluster “Human”

Central constructs of the cluster are “beauty” and “health”. Concept of “human” is related to “life” and “health”, while “health”, on its hand, is related to “attractiveness” and “beauty”. In fact, for the patients, healthy person is beautiful and attractive as well. Therefore, person with disease is neither beautiful, nor attractive. This fact must have an important influence on their self-esteem. In case of control group the notion of “beauty” appeared to be associated with “sympathy” and “friendship”. Thus for healthy participants, beauty and the resulting sympathy are prerequisites of stable social connections and friendship. Healthy adolescents unified the notion of “human” with

“life” and “viability” in separate cluster, showing that they see this concept in more general context and do not attribute it to health and beauty.

Cluster “psychological self-affirmation in society”

The cluster describes self-affirmation in society. The basic semantic construct is “distinctiveness”. The cluster also comprises “fight”, “competitiveness”, “public opinion” and “sociability”. For patients being different means fighting competing and considering the public opinion. Other important notions in this cluster include “strength” and “sociability”. Supposedly, for the victorious fight, they consider “strength” and “sociability” as most important traits. Considering the context, sociability is possibly the way to prove to “others” that they are not “different”. Thus, self-affirmation in society and reducing difference may be achieved with sociability. As for “distinctiveness”, being the basic construct of self-affirmation in society for patients, it is standing separately in the dendrogram of the control group, in the same cluster with “respect” and “self-confidence”. For the patients “distinctiveness” has a significant role on their way of self-affirmation, while for healthy participants it is not connected to “competitiveness”, “public opinion”, “strength” and “sociability”.

Cluster “ego-regulation and situation control”

This is one of the most important clusters with central construct of “regime compliance”. This construct turns out to be connected with “prudence”, “motivation”, “and ability to work”. Regime compliance is the most important constructs for epilepsy patients which means keeping regime – systematic and timely use of medicine, getting enough sleep and reducing the factors that trigger seizure (e.g. exhausting, prolonged computer use etc.) Having seizure refers to losing control over one’s body and regime compliance means controlling seizures that gives them opportunity to maintain control over oneself and situation. For this group, this makes person prudent, motivated, purposeful and able to work. The concept of “regime compliance” is connected to “safety” – this shows more connection between regime compliance and controlling seizures. Very often, seizure is the cause of injure, moreover, impairment of consciousness during seizure endangers their life – for example, losing consciousness during swimming or getting serious brain injury after falling may be life-threatening. For the control group, “regime compliance” is located with “profession”, “high salary”, “power” and “success”. Therefore, healthy adolescents see the regime compliance in different, mainly in social context.

Cluster “Illness”

The cluster describes medical condition. It contains more of description than emotional characteristics. Presumably, the emotions related to the situation are suppressed. The main constructs in the cluster are “curable” and “incurable”. Besides, “incurable” is linked with the notion of “disability”. Therefore, inability to cure the disease equates to disability. The notions given are connected with “infertility”, referring to the fact that fertility (and therefore having family, as we have argued above) is associated with good outcome of their disease. It is noteworthy that notions “spells” and “seizure” are located in different clusters. “Spells” is more connected to “anxiety”, while “seizure” is associated to “epilepsy”, “patient” and “curable”. Therefore, adolescents with epilepsy do not

consider the two notions (“seizure” and “spells”) similar. Furthermore, if “seizure” is connected to the notion of “curable” and this connection has optimistic orientation, “spells” is associated to “anxiety” and has rather negative sense. Unlike the group of patients, disease-related notions, such as “anxiety” and “spells” are classified in totally different clusters. More specifically, “anxiety” is together with “fear” and “victim” in the cluster of negative emotional experience, like notions of “frustration”, “failure”, and “grief”. For the control group, “spells” unifies the large cluster, containing disease-related notions: “clinic”, “medical personnel”, “epilepsy”, “seizure”, “patient” etc. Thus, for healthy participants “spells” is the construct that generalizes epilepsy and related medical context.

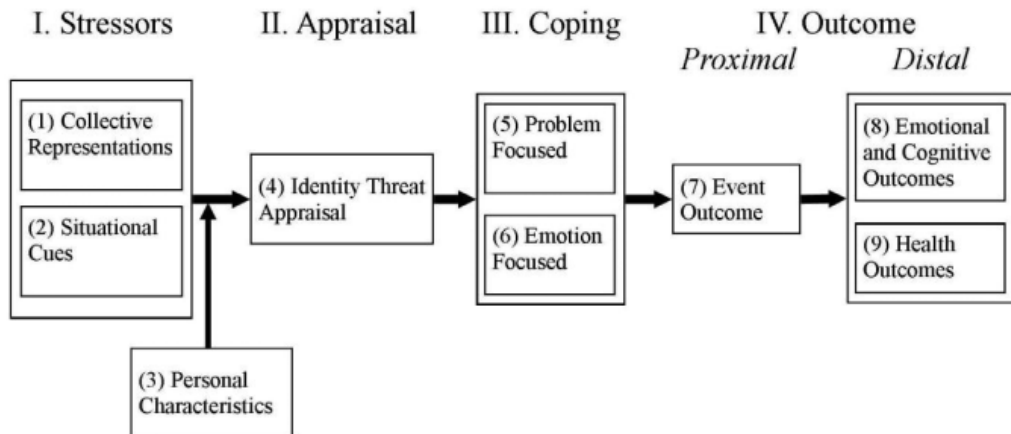
Cluster “Self-stigmatization”

Separate cluster of stigmatization and stigma-related concept describe the phenomenon of stigma very well: for the adolescents with epilepsy stigma is connected with “ugliness”, “mockery”, “isolation” and “frustration”. All these notions are unified together with the notion of “flattery”. Connection of flattery with these notions is particularly interesting, because these notions are directly related to discrimination and stigmatization. Therefore absence of mocking, isolation, and humiliation is perceived by patients as flattery, emphasizing the fact that the adolescents with epilepsy consider themselves stigmatized. This cluster shows that accepting people with epilepsy as an equal and alike, is an expression of stigma, because patient with epilepsy knows, that he or she is different and is not accepting this fact by others, is regarded as not sincere.

“Flattery” and “damaging”, which patients located in self-stigmatization cluster, are connected to “disability”, “fault” and “label” for the control group. Healthy patients see the disability as a fault and the reason of stigma. Logically, the cluster contains separate group of “mockery”, “antipathy” and “humiliation”. It, in fact, describes all actual attributes of stigmatization. While for group of patients stigma is connected to the notions describing self-stigmatization and related emotional state (isolation, mockery, frustration, and ugliness). “Isolation” and “ugliness” were located by the control group in separate cluster with notions of “aggressiveness”, “irritation”, “confusion” and “shame”. Here “shame” is part of stigma-cluster.

Discussion: Human cognitive processes tend to categorize objects, events and society members. Our perception of the universe is based on such cognitive processes as categorization, generalization, or division into smaller sub-groups, creating of subordinate systems. The mentioned process is then followed by stereotyping. This means granting a separate category with a stereotype or prejudice. Adolescents with epilepsy have obvious manifestations (epileptic seizure) of their condition which is associated with different stereotypes and prejudices in almost every culture of the world, including Georgian society. The participants with this disease experience stigmatization from the members of the society and are in conditions of suffer from constant pressure and stress. Considering the mentioned characteristics of the target population, for interpreting data obtained from a research we chose “identity disturbance model” [9].

According to the model of the threat of identity caused by stigma, stigma is a source of stress. And as a result of stress, the physical, cognitive and emotional welfare of the adolescents with epilepsy can be disturbed. According to the identity disturbance model, the main sources of stress,

for the participants with epilepsy, are collective stereotypes, situational cues and individual characteristics.

Collective stereotypes : The effect of illness-related collective stereotypes can be clearly seen from the clusters such as “human”, in which the notions of “life”, “beauty”, “attractiveness” and “health” reflect the widespread opinion that a human is beautiful and attractive and subsequently, a person with illness cannot be perceived as beautiful or attractive. Thus, belonging to the category of not-healthy participants shall have an important impact on the self-esteem of the adolescents with epilepsy! For the epilepsy patients of both genders, the concept of “family” is connected to the notions of “reproduction” and “child”. This connection reflects the stereotype established in Georgia, that family without a child is not a family. The influence of collective stereotypes is also evident in the cluster of “illness”. To be more specific, the notions “infertility” and “disability” appeared to be united in the cluster that assembles the illness-describing notions. The mentioned indications represent the opinion spread in the society about the possibilities of a person with epilepsy to have a child. So, for the adolescent with epilepsy, the diagnosis of epilepsy includes the following threats: infertility, problems in getting married, diminished self-assessment (I am not healthy – I am not attractive).

Situational cues: The most important from the situational cues is discrimination. In the given case, these are the situations where the person with epilepsy perceives his/her distinctiveness acutely. The results make it clear that the adolescents with epilepsy clearly see their distinctiveness. This is well described in the cluster “psychological self-affirmation in society”. The patients with this diagnosis are exposed to threat of discrimination in plenty of situations. This may be a necessity to take anticonvulsants, some limitations (driving a car, swimming etc.), special regime and hyper-caring from the family members and friends.

Individual characteristics: This factor gathers the characteristics of the adolescents with epilepsy that differentiates them from their healthy peers, such as diagnosis of epilepsy and probability of seizure occurrence. The diagnosis of epilepsy itself considers discrimination and stigma while the threat of the seizure occurrence exacerbates the feeling of one’s “distinctiveness”. Because of these factors, patient has a permanent expectation of discrimination and stigmatization that

causes the reevaluation of the possible threat. In addition, patients with epilepsy are aware of the above-mentioned stressors, accept and share the collective representations that lead to self-stigmatization. The obtained data shows that the adolescents with epilepsy experience self-discrimination have low self-esteem and are ashamed of their diagnosis. The cluster “self-stigmatization” outlined on the dendrogram of the adolescents with epilepsy, shows that even the equal treatment towards the adolescents with epilepsy is perceived by them as a negative attitude – flattery.

Having the influence of collective stereotypes, situational cues and individual characteristics, the adolescents with epilepsy are in permanent state of expecting threat and thus, they permanently feel the pressure of the above-mentioned stereotypes. The influence of stress threatens the social identity of the adolescents with epilepsy.

The analysis of the research data shows all types of identity disturbances that are included in the given model. Particularly, the **categorization threat**– division of the society according to the criteria: healthy, non-healthy. For the adolescent with epilepsy, disclosure of the illness means accepting the identity of the epilepsy group against his or her will. This considers the devaluation of his/her identity in the eyes of the healthy people (either in reality, or in the imagination of the patient). Therefore, the adolescent is unintentionally enrolled in group of the stigmatized people. The adolescents with epilepsy are always exposed to the **distinctiveness threat**. This is the obligation to take drugs, be in a special regime, probability of seizure occurrence, different limitations because of the illness that differentiates them from healthy peers. From the dendrogram of the adolescents with epilepsy it is clearly seen that the members of the group have a severe sense of the **acceptance threat**. For example, they think that others are always flattering; they have an increased need of friendship and support. In addition to this, the analysis of the data reveals that the adolescents with epilepsy perceive themselves as an object and never as the subject of compassion.

One of the most obvious examples of identity threat is the **threat of stereotyping**. In this case, the patient has emotional, behavioral and cognitive responses not only to the obvious behavior (discrimination), but also on to potential behavior. The adolescents with epilepsy acknowledge the stereotypes connected with this illness and they believe that their social identity is in threat. In such situation, the responsive reaction to the stress is initiated without any stressor. According to identity disturbance model, the expectancy of the above-mentioned threats and the assessment of probability of their occurrence is the process of primary appraisal. The primary appraisal is followed by the secondary appraisal that means the assessment of the resources of the adolescents with epilepsy for overcoming the stereotypes (possible threats). The strategies of overcoming stress are the most changeable aspect of the process caused by the stigma. Although, the analysis of the results revealed that the adolescents with epilepsy have a quite wide range of stress coping strategies. The analysis of data shows that one of the problem-focused strategies is regime compliance. In case of adolescents with refractory seizures, situation control and self-control is connected with overcoming “distinctiveness”. In this case, “regime compliance” is not included in the process of problem solving, because for this group of patients the seizures and their frequency are not related to regime compliance. Social support was outlined from the emotion-focused strategies, this is shown in the cluster “hope” – the adolescents with epilepsy think of friendship and social support as a psychological comfort. The mentioned connection indicates that tension and distress is not present in this case.

Prolonged Stress Outcome: The processes related to stress have adaptive functions. Although the permanent state of stress has a negative impact on the physical, cognitive and emotional conditions, as well as immune system, attention, memory functions, learning productivity. The stress coping strategies such as suppression, regression and enhanced control, cause the overloading of working memory. The allostatic load caused by stress is the reason of anxiety and depression, emotional exaltation (Phelan, 2010). Therefore, the high level of depression and reduced self-esteem of the adolescents with epilepsy showed in different studies are supposedly results of the negative impact of stigma-induced identity threat.

References

- Ahmad M.** Epilepsy:Stigma and Management [Article] // Current research in neuroscience. – 2011. – pp. 1-14.
- Bandstra N.F., Camfield C.S., Camfield P.R. (2008). Stigma of epilepsy. *Can J Neurol Sci*, 35(4):436-40.
- Begley CE1 Famulari M, Annegers JF,** The cost of epilepsy in the United States: an estimate from population-based clinical and survey data. [Journal] // *Epilepsia*. – 2000.
- Cramer JA1 Blum D, Fanning K, Reed M and Group. Epilepsy Impact Project** The impact of comorbid depression on health resource utilization in a community sample of people with epilepsy. [Journal] // *Epilepsy Behav.* – 2004. – pp. 5(3):337-42.
- DiIorio C, Osborne Shafer P, Letz R, Henry T, Schomer D.L, Yeager K; Group., Project EASE Study. (2003). The association of stigma with self-management and perceptions of health care among adults with epilepsy. *Epilepsy Behav.*, 4(3):259-67.
- Dunn DW1, Austin JK, Huster GA. (1999). Symptoms of depression in adolescents with epilepsy. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 38(9):1132-8.
- Hanneke M. de Boer Marco Mula, Josemir W Sander** The global burden and stigma of epilepsy [Journal] // *Epilepsy & Behavior* . – [s.l.] : Epilepsy & Behavior , 2008. – pp. 540–546.
- MacLeod J. S., & Austin J. K. (2003). Stigma in the lives of adolescents with. *Epilepsy & Behavior*, 112–117.
- Phelan Sean Michael** Evaluating the Implications of Stigma-Induced Identity Threat for Health and Health Care [Article]. – December 2010.
- Shinnar, Lauren E. Westbrook Laurie J. Bauman Shlomo. (1992). Applying Stigma Theory to Epilepsy: A Test of a Conceptual Model. *J Pediatr Psychol*, 17 (5): 633-649.
- S. Kılınc C. Campbell** “It shouldn’t be something that’s evil, it should be talked about”: A phenomenological approach to epilepsy and stigma [Journal] // *Seizure*. – 2009. – pp. Volume 18, Issue 10,Pages 665–671.
- V. Petrenko O. Mitina** Using psycho-semantic methods in political psychology [Journal] // *Societal and Political Psychology International Review*. 2010.
- Gzirishvili, N., Kasradze, S., Lomidze, G., Okujava, N., Toidze, O., de Boer, H.M. et al. . (2013). Knowledge, attitudes, and stigma towards epilepsy in different walks of life: a study in Georgia. *Epilepsy Behav.*, 27:315–318.

სოციალური იდენტობისა და სოციალური მხარდაჭერის როლი აკადემიურ სტრესთან გამკლავებაში – პირველკურსელი სტუდენტების გამოცდილება

თამარ გველესიანი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი

კვლევის მიზანს წარმოადგენდა სოციალური ფაქტორების – სოციალური მხარდაჭერისა და სოციალური იდენტობის როლის შესწავლა აკადემიურ სტრესთან გამკლავების პროცესში, უმაღლესი სასწავლებლების პირველკურსელების მაგალითზე. შესწავლილი იქნა პირველკურსელი სტუდენტების აკადემიური სტრესის დონე, სტრესის გამომწვევი მიზეზები, ეფექტური და არა-ეფექტური დაძლევის სტრატეგიები, სოციალური მხარდაჭერისა და სოციალური იდენტობის როლი, სტრესის გავლენა პირველკურსელების აკადემიურ მოტივაციაზე და აკადემიურ მიღწევებზე. კვლევა ჩატარდა თბილისში, სამი უმაღლესი სასწავლებლის (თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი) პირველკურსელ სტუდენტებთან, რაოდენობრივი და თვისებრივი მეთოდების გამოყენებით. გამოკითხვაში მონაწილეობა მიიღო 252-მა პირველკურსელმა (150 ქალი, 100 კაცი), მათი ასაკი 18-დან 24 წლამდე ვარირებდა. თსუ-ში ჩატარებულ ორ ფოკუს ჯგუფში კი მონაწილეობა მიიღო 13-მა პირველკურსელმა (10 ქალი, 3 კაცი). კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ პირველკურსელს შორის საშუალოზე მაღალია სტრესის დონე, რის მთავარ მიზეზადაც უნივერსიტეტში ჩაბარების შემდგომ საცხოვრებელი და სოციალური გარემოს ცვლილება გამოვლინდა, ხოლო აკადემიურ გარემოში მათთვის ყველაზე სტრესული პრეზენტაციების მომზადება და საჯაროდ წარდგენა აღმოჩნდა. სტრესის დაძლევის სტრატეგიებიდან სტუდენტები ყველაზე ხშირად პოზიტიურ რეინტერპრეტაციასა და დაგეგმვას იყენებენ. კვლევის შედეგად დადასტურდა სოციალური მხარდაჭერისა და სოციალური იდენტობის მნიშვნელობა სტრესთან გამკლავების პროცესში. სტუდენტებს, რომლებიც იღებენ სოციალურ მხარდაჭერას და თავს თანაკურსელების ჯგუფთან მიკუთვნებულად თვლიან, სტრესის ნაკლები დონე და, ამასთანავე, მაღალი აკადემიური მოსწრება ახასიათებთ.

საკვანძო სიტყვები: აკადემიური სტრესი, სოციალური მხარდაჭერა, სოციალური იდენტობა, მოტივაცია, აკადემიური მიღწევა

შესავალი

კვლევის მიზანი იყო სოციალური ფაქტორების, სოციალური იდენტობისა და სოციალური მხარდაჭერის გავლენის შესწავლა, პირველკურსელი სტუდენტების აკადემიურ სტრესთან გამკლავებისა და აკადემიური მიღწევის პროცესში.

უმაღლესი განათლების დაწესებულებაში სწავლის დაწყება მოზარდს მრავალი გამოწვევისა და სირთულის წინაშე აყენებს, რაც საგრძნობლად ზრდის სტრესის დონეს. თანამედროვე კვლევები აჩვენებს, რომ სტუდენტების 60%-ზე მეტს აღენიშნება

სტრესის მაღალი მაჩვენებელი, რაც სხვადასხვა ფაქტორითაა განპირობებული და აკადემიური წარმატების მიღწევაზე უარყოფითად მოქმედებს (Verger et al., 2009).

აკადემიური სტრესი გულისხმობს აკადემიურ მიღწევებთან დაკავშირებულ შფოთვას, იმედგაცრუებასა და წნეხს (Bisht, 1989). სტრესის წყაროებად – სტრესორებად განიხილება ყველა ის მოვლენა თუ გარემოება, რომელიც ხელს უშლის ადამიანების ყოველდღიურ ფუნქციონირებასა და მათ ქცევაში ცვლილებების შეტანის საჭიროებას აჩენს (Burstein et al, 2008). სტრესორები წარმოადგენენ შინაგანი ან გარეგანი გარემოს მოთხოვნებს, რომლებიც არღვევს ინდივიდის ბალანსს, შესაბამისადაფერხებს ფიზიკურ და ფსიქოლოგიურ კარგად ყოფნას და ინდივიდისგან მოქმედებას მოითხოვს ბალანსის აღდგენის მიზნით (Lazarus & Cohen, 1977). თუმცა ისინი განსხვავდებიან როგორც ხანგრძლივობით, ასევე ინტენსივობით; ის რაც სტრესულია ერთი პიროვნებისთვის, შესაძლოა ნაკლები მნიშვნელობის მატარებელი იყოს სხვებისთვის. მაგალითად, ლექციების გაცდენა შესაძლოა სტრესული იყოს პირველკურსელისთვის, თუმცა სტრესის წყაროს არ წარმოადგენდეს დამამთავრებელი კურსის სტუდენტისთვის, მისი ცოდნისა და გამოცდილების საფუძველზე. ამავე დროს ლექციის გაცდენა სხვა ცხოვრებისეულ ცვლილებებთან შედარებით ნაკლები ინტენსივობის სტრესის წყარო იქნება ნებისმიერი სტუდენტისთვის, კურსისა და გამოცდილების მიუხედავად (Yumba, 2008).

სტრესის დაძლევის პროცესში გვერდს ვერ ავუვლით სოციალური ფაქტორების მნიშვნელობას, როგორცაა სოციალური იდენტობა და სოციალური მხარდაჭერა. სოციალური გარემო, ოჯახი, მეგობრები და სხვა ფორმალური თუ არაფორმალური ჯგუფები მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ სტუდენტების სოციალური იდენტობის ჩამოყალიბების პროცესში. სოციალური იდენტობა კონკრეტული ჯგუფისადმი მიკუთვნებულობის განცდას გულისხმობს ემოციურ და ღირებულებების დონეზე (Tajfel, 1972). სოციალური იდენტობა არ ასახავს მხოლოდ გარკვეულ სოციო-დემოგრაფიულ ჯგუფს (სქესი, ასაკი, რელიგია და ა.შ.), არამედ ინდივიდის მიერ გარკვეულ ჯგუფთან მიკუთვნებულობის მნიშვნელობის ხარისხს, რაც დროთა განმავლობაში შეიძლება შეიცვალოს. სოციალური იდენტობის თეორია გვეხმარება, ავხსნათ თუ რა გავლენა აქვს სოციალურ იდენტობას სტუდენტის აკადემიურ მოსწრებაზე (Haslam et al., 2009).

კვლევების უდიდესი ნაწილი ადასტურებს, რომ სოციალური კონტექსტი, განსაკუთრებით კი ჯგუფისადმი მიკუთვნებულობა და ჯგუფშიდა ურთიერთობები გავლენას ახდენს სტრესის დაძლევის პროცესზე (Haslam, 2004). ამის მთავარ არგუმენტად კი მოჰყავთ ფაქტი, რომ საერთო იდენტობა სოციალური მხარდაჭერის გაცემისა და მიღების საფუძველია. ჯგუფის წევრობა ზრდის ალბათობას, რომ ჩვენ სხვა წევრებს გავუწევთ დახმარებას, ისინი – ჩვენ და ორივე შემთხვევაში მხარდაჭერა კონტექსტის შესაბამისად იქნება აღქმული. აღნიშნულ მოსაზრებას ლევინი და მისი კოლეგები ადასტურებენ მონმის ეფექტის კვლევებში, სადაც უცნობების მიმართ დახმარების განწევის ალბათობა იზრდება, თუ ისინი ერთი და იმავე სოციალური ჯგუფის წევრები არიან და საერთო სოციალური იდენტობა აქვთ (Levine, Prosser, Evans, & Reicher, 2005). სოციალური მხარდაჭერა შეგვიძლია განვიხილოთ, როგორც დამხმარე მექანიზმი, სხვების აქტიური ჩართულობით სტრესის გადასაჭრელად. ტერმინი სოციალური მხარდაჭერა ფართოდ გამოიყენება იმ მექანიზმების აღსაწერად, რომლითაც ინტერ-

პერსონალური ურთიერთობები გვეხმარება გარემო პირობებთან ადაპტაციაში (Cohen & Wills, 1985).

სტუდენტების სოციალური მხარდაჭერის წყაროები, ერთის მხრივ, გავს ყველა დანარჩენისას: მეგობრები, მშობლები, ოჯახის წევრები. თუმცა ამას ემატება თანაკურსელები, ლექტორები და ფაკულტეტის სხვა წევრები. კონი (2004) სოციალური მხარდაჭერის სამ ძირითად ეფექტს გამოყოფს: პრობლემური სიტუაციის განეიტრალება, ინდივიდის ფიზიკური და ფსიქოლოგიური მდგომარეობის გაუმჯობესება და სტრესის შემცირება. ამასთანავე, სოციალური მხარდაჭერა მნიშვნელოვნად ამცირებს აღქმულ სტრესს, რაც გულისხმობს რომ გარემო სტრესორები შემცირებული ინტენსივობით ან საერთოდ არ აღიქმება მხარდაჭერთა არსებობის შემთხვევაში (Cohen et al., 2004).

სოციალურ მხარდაჭერასა და სტრესს შორის კავშირები ფართოდაა ნარმოადგენილი საგანმანათლებლო სფეროს კონტექსტში. სოციალური მხარდაჭერის დაბალი დონე კავშირშია აკადემიური სტრესორების მიმართ მაღალი ინტენსივობის ემოციურ, კოგნიტიურ და ქცევით რეაქციებთან (Misra et al., 2003). ნაკლები სოციალური მხარდაჭერის მქონე სტუდენტები სტრესულ სიტუაციებში ხშირად მიმართავენ ჯანმრთელობისთვის სახიფათო და რისკის შემცველ ქცევებს. მაგალითად, გამოცდების პერიოდში ნაკლები სოციალური მხარდაჭერის მქონე ქალ სტუდენტებში იზრდება მონევის, ხოლო ორივე სქესის სტუდენტებში – ალკოჰოლის მიღების სიხშირე. მაშინ როდესაც სოციალური მხარდაჭერის მაღალი დონის პირობებში ალკოჰოლის მოხმარება მცირდება (Condren & Greenglass, 2011). გარდა მეგობრებისა და მშობლებისა, სოციალური მხარდაჭერის მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენენ მასწავლებლები. მასწავლებლების მხრიდან მაღალი მოლოდინების არსებობას, პოზიტიურ სამუშაო გარემოსა და სტრესულ სიტუაციებში სოციალურ მხარდაჭერას დადებითი კავშირი აქვს სტუდენტების სასწავლო პროცესში ჩართულობის დონესთან, რაც, თავის მხრივ, აკადემიური მიღწევის ძირითადი პრედიქტორია (Klem & Connell, 2004).

კვლევის მეთოდოლოგია

გამოკითხვა ჩატარდა საქართველოს სამ უმაღლეს სახელმწიფო სასწავლებელში (თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი და საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი). მასში მონაწილეობა მიიღო 252-მა პირველკურსელმა, რომლებიც შეირჩნენ ხელმისაწვდომი შერჩევის მეთოდის გამოყენებით. 150 (59.5%) მათგანი იყო ქალი, ხოლო 100 (39.7%) კაცი. კვლევის მონაწილეთა ასაკი ვარირებდა 17-დან 24 წლამდე, ($M=18.62$, $SD=1.06$). კითხვარების შევსება ხდებოდა ინდივიდუალურად უნივერსიტეტებში, სალექციო და სასემინარო გარემოში. კვლევის ფარგლებში ასევე ჩატარდა ორი ფოკუს ჯგუფი, რომელშიც მონაწილეობა მიიღო 13-მა პირველკურსელმა, მათგან 10 იყო გოგო, ხოლო 3 – ბიჭი.

სტრესის დონის გასაზომად გამოყენებული იქნა ჰოლმისა და რეიჰის (Holmes & Rahe, 1967) სტრესულ მოვლენათა სკალა, რომელიც 43 დებულებისგან შედგება, რომელთაგან თითოეულს საკუთარი ქულა აქვს მინიჭებული. მაგალითად „მეუღლის გარდაცვალებას“ მაქსიმალური 100 ქულა ენიჭება, ხოლო „კანონის უმნიშვნელო დარღვევას“ მინიმალური 11 ქულა. აღქმული სტრესის დონე გაიზომა კოჰენისა და კოლე-

სოციალური იდენტობისა და სოციალური მხარდაჭერის როლი აკადემიურ სტრესთან...

გების (Cohen, Kamarck & Mermelstein, 1994) მიერ შემუშავებული 10-დებულებიანი აღქმული სტრესის სკალით.

სტრესის დაძლევის სტრატეგიების გასაზომად გამოყენებული იქნა 60-დებულებიანი, დაძლევის სტრატეგიების შეფასების ლიკერტის ტიპის სკალა – COPE (Carver, Scheier & Weintraub, 1989). ინსტრუმენტი 15 სკალას მოიცავს, რომლებიც სტრესის დაძლევის სხვადასხვა სტრატეგიებს წარმოადგენენ. აკადემიური მოტივაციის, სოციალური მხარდაჭერისა და სოციალური იდენტობის გასაზომად გამოყენებულია კვლევისთვის შექმნილი სკალები, რომლებზეც დებულებების შეფასება ასევე ლიკერტის 5-ბალიან სკალაზე ხდება, ხოლო აკადემიური მიღწევა გაზომილია სტუდენტების GPA-ს (საშუალო ჯამური ქულა) მაჩვენებლის საშუალებით.

შედეგების აღწერა და ანალიზი

კვლევის შედეგები დამუშავდა სტატისტიკური პროგრამის SPSS 24-ის საშუალებით და გამოყენებულ იქნა შემდეგი სტატისტიკური ოპერაციები: T-კრიტერიუმი დამოუკიდებელ ჯგუფთა შედარებისთვის, პირსონის კორელაციური ანალიზი, ნრფივი რეგრესიული ანალიზი, დისპერსიული ანალიზი (ANOVA) და ხი კვადრატი, სკალების შინაგანი კონსისტენტობის საკვლევად კრონბახის ალფა კოეფიციენტი. ხოლო ფოკუს ჯგუფების თვისებრივი მონაცემები კონტენტ ანალიზის საშუალებით დამუშავდა.

სტრესულ მოვლენათა სკალის შედეგები სტრესის საშუალო და საშუალოზე მაღალ დონეს ადასტურებს პირველკურსელ სტუდენტებს შორის. გამოკითხულთა 38%-ის სტრესის დონე 0-დან 150 ქულამდე მერყეობს, რაც სტრესის საშუალოზე დაბალ დონეზე მიუთითებს. მაშინ როდესაც პირველკურსელების ნახევარზე მეტს (54%) სტრესის საშუალო მაჩვენებლი (150-299 ქულა) აღენიშნება, ხოლო სტუდენტების 8%-ს ძალზედ მაღალი სტრესი აქვს (300 ქულაზე მეტი).

გამოკითხულ პირველკურსელ სტუდენტებს სტრესის სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი $t(251)=9.251, p=.000$ საშუალოზე მაღალი დონე აქვთ ($M=18.44, SD=7.2$) აღქმული სტრესის სკალაზეც, სადაც სტანდარტიზებული მონაცემების მიხედვით 18-29 წლის ახალგაზრდებისთვის ნორმას 14.2 ქულა წარმოადგენს. დაძლევის სტრატეგიებს შორის, რომელთაც სტუდენტები ყველაზე ხშირად მიმართავენ სტრესთან გამკლავების მცდელობის დროს რამდენიმე ძირითადი სტრატეგია გამოიკვეთა. ისინი ყველაზე აქტიურად გამოიყენებენ პოზიტიურ რეინტერპრეტაციასა და ზრდას ($M=12.11, SD=2.18$), დაგეგმვას ($M=11.52, SD=2.35$), აქტიურ დაძლევას ($M=11.29, SD=2.12$) და ინსტრუმენტულ სოციალურ მხარდაჭერას ($M=10.79, SD=2.49$). ხოლო ყველაზე ნაკლებად მოქმედების განხორციელებისგან თავის არიდებისა ($M=6.68, SD=2.28$) და ნივთიერებათა მოხმარების ($M=6.13, SD=2.94$) სტრატეგიებს მიმართავენ.

ყველაზე ეფექტურ დაძლევის სტრატეგიებს შორის (ცხრილი 1) პოზიტიური რეინტერპრეტაცია და ზრდა გამოიკვეთა, რომელიც დადებით კორელაციაშია აკადემიურ მოტივაციასთან ($r=.293^{**}, n=252, p<.01$) და უარყოფით კორელაციაშია აღქმული სტრესის დონესთან ($r=-.250^{**}, n=252, p<.01$). რაც გულისხმობს, რომ ზრდაზე ორიენტირებულ სტუდენტებში აკადემიური მოტივაციის დონე მაღალია, ხოლო აღქმული სტრესის დონე დაბალი. აკადემიურ მოტივაციასა ($r=.453^{**}, n=252, p<.01$) და სტუდენტთა GPA-

თამარ გველესიანი

სთან ($r = .230^{**}$, $n=252$, $p < .01$) ასევე დადებითი კავშირი აქვს აქტიურ დაძლევას, რომლის ზრდასთან ერთადაც სტუდენტების სტრესის დონეც ($r = -.169^{**}$, $n=252$, $p < .01$) მცირდება. თუმცა დაძლევის სტრატეგიებს შორის აკადემიურ მოსწრებასთან ყველაზე ძლიერი კორელაცია დაგეგმვას აქვს ($r = .178^{**}$, $n=252$ $p < .01$).

რაც შეეხება დაძლევის სტრატეგიებს, რომლებიც უარყოფითად მოქმედებენ როგორც სტრესის შემცირებაზე, ასევე სწავლის ხარისხზე, რამდენიმე მათგანი გამოიკვეთა: ნივთიერებათა მოხმარებასთან ერთად იზრდება როგორც სტრესის, ასევე ალკმული სტრესის დონე ($r = .283^{**}$, $n=252$ $p < .01$), ამავე დროს მცირდება აკადემიური მოტივაცია ($r = -.347^{**}$, $n=252$ $p < .01$) და აკადემიური მოსწრება ($r = -.207^{**}$, $n=252$ $p < .01$). მსგავსი ტენდენციები გამოიკვეთა ემოციებზე ფოკუსირებისა და უარყოფის სტრატეგიების გამოყენების შემთხვევებშიც. ემოციებზე ფოკუსირების დროს სტუდენტებს შორის იზრდება ალკმული სტრესის დონე ($r = .406^{**}$, $n=252$ $p < .01$) და მცირდება შინაგანი მოტივაცია ($r = -.229^{**}$, $n=252$ $p < .01$).

ცხრილი 1

	სტრესი	ალკმული სტრესი	სოციალური იდენტობა	სოციალური მხარდაჭერა	GPA
პოზიტიური რეინტერპრეტაცია და ზრდა	.011	-.250**	.013	.130*	.089
ფიქრების სხვა საკითხზე გადატანა	-.012	.179**	-.254**	.054	.002
ემოციებზე ფოკუსირება და ვენტილაცია	.162*	.406**	-.128*	.024	-.032
ინსტრუმენტალური სოციალური მხარდაჭერა	-.107	-.026	-.039	.227**	.140*
აქტიური დაძლევა	-.169**	-.253**	.103	.222**	.230**
უარყოფა	.149*	.096	-.139*	.018	-.204**
რელიგიური დაძლევა	.079	-.080	-.034	.051	-.065
იუმორი	.093	.056	-.126*	.063	-.127*
მოქმედებების განხორციელებისგან თავის არიდება	.101	.307**	-.143*	-.061	-.202**
თავშეკავებულობა	-.074	-.180**	.014	.217**	.044
ემოციური მხარდაჭერის გამოყენება	.030	.082	-.034	.130*	.086
ნივთიერებების მოხმარება	.283**	.283**	-.210**	-.045	-.207**
მიღება/აღიარება	.018	.046	-.066	-.052	-.110
სხვა აქტივობების ჩახშობა	-.085	-.169**	-.009	.243**	.172**
დაგეგმვა	-.061	-.224**	.110	.118	.178**

** $p \leq .01$; * $p \leq .05$

სოციალური იდენტობისა და სოციალური მხარდაჭერის როლი აკადემიურ სტრესთან...

რაც შეეხება სხვადასხვა წყაროებიდან სოციალური მხარდაჭერის მიღებას, სტუდენტები სტრესულ სიტუაციებში ყველაზე დიდ მხარდაჭერას მშობლებისა ($M=3.88$, $SD=1.14$) და მეგობრებისგან ($M=3.53$, $SD=1.11$) იღებენ. საშუალოზე დაბალი შეფასება აქვს აკადემიურ სივრცეში მიღებულ მხარდაჭერას, თუმცა განსხვავებები აქაც დაფიქსირდა, მაგალითად, ლექტორებისგან მიღებული სოციალური მხარდაჭერა ($M=2.32$, $SD=1.14$) სტუდენტების აზრით აღემატება ადმინისტრაციული პერსონალისგან მიღებულ მხარდაჭერას ($M=1.59$, $SD=0.91$).

კვლევის ფარგლებში ასევე შესწავლილი იქნა სტუდენტების სოციალური იდენტობის საკითხი. სოციალური იდენტობის სკალების საშუალოების შედარებამ აჩვენა სტატისტიკურად სანდო, თუმცა ძალზედ მცირე განსხვავებები საკუთარი თავის შეფასებასა ($M=40.48$, $SD=5.56$) და თანაკურსელების შეფასებებს შორის ($M=39.44$, $SD=40.48$), $t(251)=-2.734$, $p=.007$. შედეგები მსგავსია სკალაზე მოცემული თითოეული მახასიათებლის მიხედვითაც. მიუხედავად მცირე განსხვავებებისა, სტუდენტები საკუთარ თავსა და თანაკურსელებს ამა თუ იმ თვისებას თანაბრად მიაწერენ. მონაცემები საშუალებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ პირველკურსელები არ ხედავენ არსებით განსხვავებებს საკუთარ თავსა და თანაკურსელებს შორის, შესაბამისად, თავს საერთო ჯგუფის ნაწილად და მსგავსად წარმოიდგენენ.

კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ცვლადი, რომელიც კვლევის ფარგლებში შევისწავლეთ სტუდენტების აკადემიური მიღწევა იყო. მისი შეფასებისთვის ქულების საშუალო მაჩვენებელი GPA გამოვიყენეთ. აღსანიშნავია, რომ სტუდენტების 46%-ს საშუალოზე მაღალი GPA აქვს (2.75 ქულაზე მეტი).

სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია სქესთაშორისი განსხვავებები აკადემიური მიღწევის დონის მიხედვით, სადაც გოგონებს ($M=2.76$, $SD=.93$), ბიჭებთან შედარებით ($M=2.02$, $SD=1.05$) უფრო მაღალი GPA აქვთ $t(249)=-5.690$, $p=.000$. ამასთანავე, ქალი სტუდენტების ნახევარი (48%) 3-დან 4-მდე GPA კატეგორიაშია. მაშინ როდესაც კაცი სტუდენტების ყველაზე დიდი ჯგუფი (36%) 1-დან 2-მდე GPA-ს მქონე სტუდენტების კატეგორიაში ხვდება, $X^2(6, N=252) = 32.387$, $p=.000$.

ძირითად საკვლევ ცვლადებს შორის, როგორებიცაა: სტრესი, სოციალური იდენტობა, სოციალური მხარდაჭერა, აკადემიური მოტივაცია და აკადემიური მიღწევა (GPA), პირსონის კორელაციის შედეგად შემდგომი კავშირები გამოვლინდა (ცხრილი 2): სტრესის დონესა და სოციალურ მხარდაჭერას შორის უარყოფითი კავშირი ($r = -.242^{**}$, $n=252$, $p < .01$), ხოლო სოციალურ მხარდაჭერასა და აკადემიურ მოსწრებას შორის დადებითი კორელაცია ($r = .251^{**}$, $n=252$, $p < .01$). მათ ვისაც ოჯახის წევრები და ახლობლები აქტიურად უჭერენ მხარს მეტად აქვთ სწავლის მოტივაცია და მეტად წარმატებულნი არიან აკადემიურ სივრცეში, ასევე აღენიშნებათ სტრესის შედარებით დაბალი დონე.

სტუდენტების სოციალურ იდენტობას უარყოფითი კავშირი აქვს მხოლოდ აღქმული სტრესის სკალასთან ($r = -.241^{**}$, $n=252$, $p < .01$). ისინი, ვინც საკუთარ თავს ჯგუფის მსგავსად და ნაწილად აღიქვამენ, საკუთარი სტრესის დონეს შედარებით ნაკლები ხარისხით აფასებენ.

შედეგები ასევე გვაჩვენებს, ძლიერ უარყოფით კორელაციას ($r = -.651^{**}$, $n = 252$, $p < .01$) სტრესის დონესა და აკადემიურ მიღწევას შორის. სტუდენტებს, რომელთა სტრესის დონე მაღალია, დაბალი აკადემიური მოსწრება აქვთ.

ცხრილი 2

	სტრესი	აღქმული სტრესი	სოციალური იდენტობა	სოციალური მხარდაჭერა	GPA
სტრესი	-				
აღქმული სტრესი	.341 ^{**}	-			
სოციალური იდენტობა	.055	-.241 ^{**}	-		
სოციალური მხარდაჭერა	-.242 ^{**}	-.224 ^{**}	-.157 [*]	-	
GPA	-.651 ^{**}	-.292 ^{**}	.032	.251 ^{**}	-

** $p \leq .01$; * $p \leq .05$

კორელაციური კავშირების დადგენის შემდგომ ჩატარდა მონაცემთა მარტივი ნრფივი რეგრესიული ანალიზი, რომელმაც აჩვენა, რომ აკადემიური მოსწრების ყველაზე მაღალი პრედიქტორი სტუდენტების სტრესის დონეა: პირველკურსელების სტრესის დონის მაჩვენებელი აკადემიური მიღწევის ვარიანტობის 42,4%-ს ხსნის ($R^2_{ADJ}=.421$, $F(1,250)=183.79$, $p<.01$) და სტუდენტების GPA-ს სანდო პრედიქტორია ($\beta = -.65$, $p<.01$); შედარებით ნაკლებ – 6,3%-ს ხსნის სოციალური მხარდაჭერის დონე ($R^2_{ADJ}=.059$, $F(1,250)=16.74$, $p<.01$), თუმცა ასევე სტუდენტთა GPA-ს პრედიქტორია ($\beta = -.25$, $p<.01$).

დასკვნები

კვლევის შედეგებმა აჩვენა, რომ საქართველოს სამი ძირითადი უნივერსიტეტის პირველკურსელების ნახევარზე მეტს სტრესის საშუალო ან საშუალოზე მაღალი მაჩვენებელი აქვს. აღნიშნული სტრესის მთავარი მიზეზი საცხოვრებელი პირობებისა და სოციალური გარემოს შეცვლაა.

სტრესთანბრძოლის პროცესში კვლევის მონაწილეები განსხვავებულ სტრატეგიებს მიმართავენ. მათ შორის ყველაზე აქტიურად პოზიტიურ რეინტერპრეტაციასა და ზრდას, დაგეგმვასა და ინსტრუმენტული სოციალური მხარდაჭერის ძიებას იყენებენ. ორივე მათგანი, სოციალურ მხარდაჭერასთან ერთად, ეფექტური დაძლევის მექანიზმებია, ხოლო არაეფექტურ სტრატეგიებს შორისაა პრობლემების უარყოფა, მოქმედებების განხორციელებისგან თავის არიდება, ფიქრების სხვა საკითხზე გადატანა და ნივთიერებების მოხმარება. მათი გამოყენების დროს არათუ არ მცირდება, არამედ იზრდება სტრესის დონე და, შესაბამისად, უარყოფითი გავლენა აქვს სტუდენტების აკადემიურ მოტივაციასა და მოსწრებაზე.

კვლევის შედეგები აჩვენებს, რომ სოციალური მხარდაჭერა, სოციალური იდენტობა და აკადემიური სტრესი ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირშია. დაბალი აკადემიური სტრესის

სოციალური იდენტობისა და სოციალური მხარდაჭერის როლი აკადემიურ სტრესთან...

მქონე სტუდენტები გამოირჩევიან მაღალი მოტივაციითა და აკადემიური მიღწევებისა და GPA-ს. მაღალი სოციალური იდენტობა და ჯგუფისადმი მიკუთვნებულობის განცდა ასევე აკადემიური წარმატების პრედიქტორია. ხოლო სტუდენტები, რომლებიც აქტიურად იღებენ სოციალურ მხარდაჭერას სტრესის დაბალი მაჩვენებლითა და მაღალი აკადემიური მოტივაციით გამოირჩევიან, მათი აკადემიური მოსწრების დონე კი მხარდაჭერის არმქონე სტუდენტებთან შედარებით საგრძნობლად მაღალია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- Bernstein, D.A; Penner, L.A; Stewart, A.C and Roy, E.J (2008). Psychology (8th edition). Houghton Mifflin Company Boston New York.
- Bisht, A.R. (1989). A study of stress in relation to school climate and academic achievement (age group 13-17). Doctoral thesis, Education, Kumaon University.
- Carver, C. S., Scheier, M. F., & Weintraub, J. K. (1989). Assessing coping strategies: A theoretically based approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56, 267-283.
- Cohen, S. (2004). Social relationships and health. *American Psychologist*, 59(8): 676- 684.
- Cohen, S., & Wills, T. A. (1985). Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological Bulletin*, 98(2): 310-357.
- Cohen, S., Kamarck, T., & Mermelstein, R. (1994). Perceived stress scale. *Measuring stress: A guide for health and social scientists*.
- Condren, M., & Greenglass, E. (2011). Optimism, emotional support, and depression among first-year university students: Implications for psychological functioning within the educational setting. In, G. Reevy & E. Frydenberg (Eds.), *Personality, Stress, and Coping: Implications for Education*. (pp. 133-152).
- Charlotte, North Carolina: Information Age Publishing, Inc.
- Haslam, S.A. (2004). Psychology in organizations: The social identity approach (2nd ed.). London: Sage.
- Haslam, S.A., Jetten, J., Postmes, P., & Haslam, C. (2009). Social Identity, Health and Well-Being: An Emerging Agenda for Applied Psychology. *Applied Psychology: An International Review*, 58 (1), 1–23.
- Holmes, T. H., & Rahe, R. H. (1967). The social readjustment rating scale. *Journal of psychosomatic research*, 11(2), 213-218.
- Klem, A. M., & Connell, J. P. (2004). Relationships matter: Linking teacher support to student engagement and achievement. *Journal of school health*, 74(7), 262-273.
- Lazarus, R.S. & Cohen, J.B. (1977). "Environmental Stress". In I. Altman and J.F. Wohlwill (eds.), *Human Behavior and Environment*. (Vol 2) New York: Plenum.
- Levine, R. M., Prosser, A., Evans, D., & Reicher, S. D. (2005). Identity and emergency intervention: How social group membership and inclusiveness of group boundaries shape helping behavior. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31: 443-453.
- Misra, R., Crist, M., & Burant, C. J. (2003). Relationships Among Life Stress, Social Support, Academic Stressors, and Reactions to Stressors of International Students in the United States. *International Journal of Stress Management*, 10(2): 137- 157.

- Tajfel, H. (1972). The context of social psychology: A critical assessment (pp. 69–119). London: Academic Press.
- Verger, P., Combes, J.B., Kovess-Masfety, V., Choquet, M., Guagliardo, V., Rouillon, F., & Peretti-Wattel, P. (2009). Psychological distress in first year university students: socioeconomic and academic stressors, mastery and social support in young men and women. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 44, 643-6.
- Yumba, W. (2008). *Academic Stress: A Case of the Undergraduate student*

THE ROLE OF SOCIAL IDENTITY AND SOCIAL SUPPORT IN OVERCOMING ACADEMIC STRESS – FIRST YEAR STUDENTS’ EXPERIENCE

Tamar Gvelesiani

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Summary

The main goal of this research was to determine the role of social support and social identity in overcoming academic stress, based on the experiences of first year university students. The research explores variables, such as first year students’ academic stress levels, their stressors, effective and ineffective coping strategies, role of social identity and social support, influence of stress on academic motivation and achievement. The research was conducted among first year students of the three largest Georgian universities (Tbilisi State University, Iliia State University and Georgian Technical University). Both quantitative and qualitative methods were applied, with 252 survey respondents (150 girls, 100 boys) aged between 17 to 24 and 13 focus group participants (10 girls, 3 boys) aged between 18 to 20 years. The results show, that academic stress level among freshmen students is higher than average. The main reason of said stress is new living and social conditions, though preparing and publicly presenting their work is the biggest stressor in an academic setting. Among coping strategies, students use positive reinterpretation and growth and planning most often. Analysis show, that major predictor of academic success is low level of stress, with academic motivation and social support also being the key factors.

Key words: *Stress, Social Support, Social Identity, Motivation, Academic Success*

გობიერთი მოსაზრება ნებისყოფის ფსიქოლოგიური ბუნების შესახებ

ნოდარ ბარამიძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი

ნაშრომში გაანალიზებულია ნ. ახის, დ. უზნაძისა და შ. ჩხარტიშვილის შეხედულებები ნებისყოფის სპეციფიკური ბუნების შესახებ. გამოთქმულია მოსაზრება „მე მინდა“ და „მე უნდა“ განცდების ადგილის თაობაზე ნებისყოფისა და ნებულობითი ქცევის სტრუქტურაში. ნარმოდგენილია პოზიცია ნებულობითი ქცევის განწყობის ჩხარტიშვილისეულ გაგებასთან (დინამიკურ მოდელთან) დაკავშირებით.

საკვანძო სიტყვები: ნებისყოფა, „მე მინდა“, „მე უნდა“, მოტივი, გადაწყვეტილების მიღება, განწყობა, ობიექტური ღირებულება.

ნებისყოფის პრობლემა კვლავაც აქტუალურია და ეს ასეა, როგორც ამ პრობლემასთან დაკავშირებული ცალკეული საკითხების გარკვევის თვალსაზრისით, ისე, ზოგადად, ნებისყოფის ფსიქოლოგიური კატეგორიის არსებობა-საჭიროების დასაბუთების თვალსაზრისითაც. როგორც ცნობილია, ამერიკისა და დასავლეთის ფსიქოლოგიაში ნებისყოფის ცნება უკვე კარგა ხანია შეცვალა „მოტივაციის“ ცნებამ. მართალია, ბოლო დროს ნებისყოფის პრობლემისადმი ინტერესი მსოფლიო ფსიქოლოგიაში თითქოს გაიზარდა, მაგრამ რაიმე მნიშვნელოვანი შემობრუნება მაინც არ მომხდარა. ეს კარგად ჩანს გერიგისა და ზიმბარდოს (2009) თანამედროვე ტიპის სქელტანიან სახელმძღვანელოშიც „ფსიქოლოგია და ცხოვრება“, რომელშიც ნებისყოფის ცნება საერთოდ არაა ნახსენები. ნებისყოფის გარეშე კი ძნელი წარმოსადგენია ადამიანის ფსიქოლოგია და ცხოვრებაც.

სამწუხაროდ, ასეთი ტენდენცია დაფიქსირდა ჩვენს სინამდვილეშიც. რატომღაც ჩვენთანაც გაურბიან ნებისყოფის თითქოსდა „მისტიკურ“ და „ამოუცნობ“ უნარზე საგანგებო მსჯელობას და ახლებურად შედგენილ სახელმძღვანელოებშიც თავს არიდებენ ამ ცნების ცალკე მონაკვეთად გამოყოფას (იმედაძე, 2011). და ეს მაშინ, როდესაც ფსიქოლოგიურ მეცნიერებაში ნებისყოფის საკუთარი ბუნებისა და ადამიანის სულიერ სამყაროში მისი ადგილის ნათელსაყოფად ყველაზე მეტი გააკეთეს ქართველმა ფსიქოლოგებმა – დ. უზნაძემ და შ. ჩხარტიშვილმა (უზნაძე, 1964, 1977; ჩხარტიშვილი, 1958, 1964).

აქ არ შევეუდგებით ამ ავტორების საკმაოდ ცნობილი შეხედულებების სისტემატურ დალაგებას. აღვნიშნავთ მხოლოდ, რომ დ. უზნაძე ნებისყოფის პრობლემას იხილავს განწყობის თეორიის პოზიციებიდან. იგი ნებისყოფის არსს ხედავს გადაწყვეტილების

აქტში. მის ფსიქოლოგიურ ბუნებას უკავშირებს „მე მინდა“ განცდას და ნებისყოფის უშუალო ამოცანად მიიჩნევს „მეორე პლანზე (ე.ი. ობიექტივაციის დონეზე – ნ.ბ.) შემუშავებული განწყობის აქტუალურ განწყობად გადაქცევას, რათა იგი ნამდვილ ძალად იქნეს განცდილი, ძალად, რომელიც სუბიექტის ქცევას წარმართავს“ (უზნაძე, 1977, გვ. 164).

შ. ჩხარტიშვილი თავიდანვე ერთმანეთისაგან მკვეთრად მიჯნავს აქტივობის ორ ძირითად წყაროს – მოთხოვნილებასა და ნებისყოფას. პირველი, მისი აზრით, საერთოა ცხოველისა და ადამიანისათვის, მეორე კი – სპეციფიკურ-ადამიანური აქტივობის საფუძველს წარმოადგენს. მოთხოვნილებით აღძრულ ქცევას იგი იმპულსურ ქცევას უწოდებს, ნებისყოფით აღძრულს – ნებისმიერ (ნებელობით) ქცევას. ჩვენ ვიზიარებთ ნებისყოფის ცნების ჩხარტიშვილისეულ გაგებას, რომლის მიხედვითაც, ისტორიული განვითარების პროცესში ადამიანმა ცნობიერების გვერდით ნებისყოფის სახით შეიძინა ისეთი სპეციფიკური თავისებურება, რომელიც საშუალებას აძლევს მას განთავისუფლდეს აქტუალურ მოთხოვნილებათა ტყვეობისაგან, დადგეს წუთიერ ინტერესებზე მაღლა, ხელში აიღოს საკუთარი ფსიქო-ფიზიკური შესაძლებლობანი და ისეთი აქტივობა განავითაროს, რომელიც მიმართულია ობიექტურ ღირებულებათა სამკვიდროსაკენ, შეესაბამება საზოგადოების მოთხოვნებს და, ამასთანავე, პიროვნების მომავალი ცხოვრების ამოცანებს პასუხობს. სწორედ ნებისყოფა არის პიროვნების არსებობის ძირითადი ფორმა. სადაც არაა ნებისყოფა, იქ არც პიროვნებაა. ვფიქრობთ, ეს არის ნებისყოფის ფსიქოლოგიური კატეგორიის ყველაზე უფრო მისაღები განსაზღვრება, რომელიც, ჩვენი აზრით, კიდევ უფრო სრული იქნებოდა ნებელობითი ქცევის სტრუქტურაში ერთი მომენტის გათვალისწინებით, რომლის შესახებაც ქვემოთ გვექნება მსჯელობა.

დ. უზნაძისაგან განსხვავებით, რომელიც ნებისყოფის ბუნებას უკავშირებს „მე მინდა“ განცდას, შ. ჩხარტიშვილი ასაბუთებს, რომ „მე მინდა“ განცდა გამოხატავს იმპულსური ქცევის ფსიქოლოგიურ ბუნებას, ხოლო ნებისყოფითი ქცევის ბუნება ვლინდება „მე უნდა“ განცდაში.

როგორც ცნობილია, ნებისყოფის ფენომენი პირველად სერიოზულად იკვლია ნ. ახმა. მან ექსპერიმენტულად დაასაბუთა ნებისყოფის სპეციფიკური ბუნება. ახი თავის ცდებში ერთმანეთს უპირისპირებდა მტკიცე ასოციაციით გაპირობებულ „რეპროდუქციის ტენდენციას“ და მის წინააღმდეგ მიმართულ ნებისყოფის აქტს.

ცდის პირთა თვითდაკვირვებამ, როგორც ეს დ. უზნაძისა (1964) და რ. ნათაძის (1977) (და არა მხოლოდ) ზოგადი ფსიქოლოგიის სახელმძღვანელოებშია ხაზგასმული, დაადასტურა ნებისყოფის ფენომენტან დაკავშირებული რამდენიმე ფსიქოლოგიური მომენტი, რომელთაგან ნებისყოფის აქტისათვის განსაკუთრებით სპეციფიკურია აქტივობის განცდა, რომელიც არ დაიყვანება სხვა განცდებზე და რომელსაც ცდის პირები გამოხატავენ გამოთქმებით: „მე მინდა“, „მე ნამდვილად მინდა“, „აი, ახლა მე ნამდვილად მინდა“. საკუთარი მომავალი მოქმედების განცდის უფრო ადეკვატური სიტყვიერი გადმოცემა შეუძლებელია. საგულისხმოა, რომ ახის მიხედვით ეს სპეციფიკური, პროსპექტული ბუნების განცდა დაკავშირებულია გადანყვებილების შესრულების პერიოდთან. სუბიექტს ნათელი წარმოდგენა აქვს, იგი ნათლად განიცდის იმას, თუ

რა უნდა ქნას, რა უნდა გააკეთოს მომავალში, რომელიც ანმყოს თავისებური გაგრძელება იქნება.

ისმება კითხვა: რა მოხდა? რატომ მოხდა, რომ ის, რაც სუბიექტს აქამდე არ უნდოდა, ახლა მოუნდა? რატომ და საიდან აღმოცენდა „აი, ახლა მე ნამდვილად მინდა“ განცდა? როგორც არ უნდა იყოს ამ კითხვაზე პასუხი, ერთი რამ უეჭველია: სუბიექტი ამ გამონათქვამით ფაქტობრივად ადასტურებს, რომ მოცემულ კონკრეტულ მომენტში, სწორედ ახლა მასში რეალურად მოხდა მნიშვნელოვანი ცვლილება, რომ ეს თავისებური შინაგანი გადახალისება „არ მინდადან მინდასკენ“ წინამორბედი მუშაობის შედეგია, რამაც თავი იჩინა აღნიშნული განცდის სახით. სწორედ ამ („მე მინდა“) განცდას უკავშირებს დ. უზნაძე ნებისყოფის ფსიქოლოგიურ ბუნებას.

ნებისყოფისა და ნებელობითი ქცევის სტრუქტურაში „მე მინდა“ და „მე უნდა“ განცდების ადგილის შესახებ ჩვენი მოსაზრებები გამოთქმული გვაქვს ადრე გამოქვეყნებულ ნაშრომებშიც (ბარამიძე, 2007, 2008, 2013). ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ნებისყოფით განსაზღვრული ნებელობითი ქცევისათვის არც „მე მინდა“ განცდაა უცხო და არც „მე უნდა“ განცდა. ორივე ეს განცდა შედის ნებელობითი ქცევის, ოღონდ მისი სხვადასხვა ეტაპის სტრუქტურაში. ჩვენს ნაშრომებს მოჰყვა სერიოზული მეცნიერული მსჯელობა და პოლემიკური ხასიათის წერილები ფსიქოლოგიურ ჟურნალებსა და კრებულებში (იმედაძე, 2010, 2013, 2014). წინამდებარე სტატია იწერება რამდენადმე განსხვავებული ასპექტით, ჩვენ მიერ ადრე გამოთქმული ზოგიერთი დებულების უფრო დაზუსტებული ინტერპრეტაციით, რაც მთლიანობაში კიდევ უფრო ამყარებს ჩვენს ზემოაღნიშნულ შეხედულებას. რა თქმა უნდა, ამ მიმართულებით მუშაობას მომავალშიც გავაგრძელებთ, მით უფრო, რომ ამის მოტივაციურ საფუძველს აძლიერებს ი. იმედაძის (2013), ნებისყოფის პრობლემის შესანიშნავი მკვლევარის, მეტად საყურადღებო ნაშრომებიც.

დავუბრუნდეთ ნებისყოფის აქტის ახისეულ ანალიზს. რას გვეუბნება „აი, ახლა მე ნამდვილად მინდა“-ს განცდა? მხოლოდ ერთს: ის, რაც სუბიექტს აქამდე არ უნდოდა, ან ჯერ კიდევ თავისთვის გარკვეული არ ჰქონდა ემოქმედა თუ არა ასე, ახლა უკვე ნამდვილად მოუნდა მას ასეთი ქცევის განხორციელება. ცხადია, ეს ვერ მოხდებოდა მის ფსიქიკაში (პიროვნებაში) შესაბამისი ცვლილებისა და სათანადო გადაწყვეტილების გარეშე. სწორედ ამ გადაწყვეტილების შემდეგ აღმოცენდა მასში ე.წ. „მე მინდა“ განცდა.

მაგრამ რის საფუძველზე ხდება გადაწყვეტილების მიღება? რეალური ცხოვრებისეული მაგალითებით რომ ვილაპარაკოთ, – ვთქვათ, საკუთარი მცდარი შეხედულების აღიარების, პაპიროსისადმი თავის დანებების, თუ ცივ ოთახში ბუნებრივი სიზანტის დაძლევისა და ლოგინიდან დროულად ადგომის გადაწყვეტილება? ცხადია, ობიექტური ვითარების, აუცილებლობისა და მოვალეობის, საკუთარი მომავალი მდგომარეობის გათვალისწინების ნიადაგზე. ასეთი თეორიული მუშაობის თუ მოტივაციის პროცესში იკვეთება გადაწყვეტილების საფუძველმდებარე მოტივი. ნებელობითი ქცევის მოტივის ძიება ყოველთვის მიმდინარეობს ობიექტურ ღირებულებათა ცნობიერების, საჭიროების, ე.წ. „მე უნდა“ განცდის ფონზე. სწორედ „მე უნდა“ განცდა არის დამახასიათებელი გადაწყვეტილების მიღების ეტაპისათვის, რომელიც შემდეგ გადაიზრდება „მე მინდა“-ში.

ახის მიერ ექსპერიმენტულად დადასტურებული „მე მინდა“ განცდაც, რომელიც განსახორციელებელი ქცევის სურვილს გამოხატავს, ჩვენი აზრით, ტრანსფორმირებული „მე უნდა“ განცდაა. ცდის პირი ხომ ექსპერიმენტატორის ინსტრუქციის შესაბამისად, ერთგვარი დავალების – „ასე უნდა იმოქმედო“-ს მიხედვით მოქმედებს: მან მოისმინა ინსტრუქცია, გაიაზრა, შეინყნარა, მიიღო როგორც ობიექტური აუცილებლობა და გადაწყვიტა მისი შესრულება. ვფიქრობთ, აქაც ანალოგიური ფსიქოლოგიური მექანიზმი იკვეთება.

რეალურად, „მე მინდა“, ანუ განსახორციელებელი ქცევის სურვილი, შინაგანი და გარეგანი მოტივაციური ფაქტორების ზეგავლენით, ქცევის მიმდინარეობის პროცესში განუწყვეტლად იცვლება – მისი ინტენსივობის შესუსტების, გაძლიერების და განეიტრალება-მოხსნის მიმართულებითაც. ბუნებრივია, ნებელობითი ქცევაც შესაბამის ემოციურ ფონზე წარიმართება ან შეწყდება კიდეც. ასე რომ, სათანადო განსჯის შემდეგ, თვით უმძიმესი ქცევის შესრულების გადაწყვეტილების მიღების შემთხვევაშიც, ადამიანს ეუფლება ერთგვარი შვება, ასეთი ქცევის შესრულების სურვილის თავისებური განცდა, რომელიც შეიძლება იყოს მომენტალურიც, მეტნაკლებად ხანიერიც, ამბივალენტურიც და მოქმედების პროცესში შესაძლებელია შეიცვალოს ამა თუ იმ მიმართულებით, ანდა აღიკვეთოს კიდეც.

ამრიგად, „მე უნდა“ განცდის „მე მინდა“-ში გადაზრდა არ ნიშნავს იმას, რომ ნებელობითი ქცევა აუცილებლად შესრულდება, ან მისი მიმდინარეობის ყველა ეტაპზე დადებით ემოციურ ფონზე წარიმართება. ხშირად, ნებისყოფის დამატებითი ჩარევის გარეშე, ასეთი ქცევის შესრულება სრულიადაც შეუძლებელი იქნებოდა. მაგალითად, შრომა წმინდა ნებელობითი ქცევაა, მაგრამ ის შეიძლება სასურველიც იყოს, სასიამოვნოც და უაღრესად მძიმე, უსიამოვნო აქტივობადაც განიცდებოდეს, რომელიც ნებისყოფის დიდ დაძაბვას მოითხოვს.

რაც შეეხება ნებელობითი ქცევის განწყობას, ეს ცალკე მსჯელობის საგანია და ამაზე აქ არ შევჩერდებით. აღვნიშნავთ მხოლოდ, რომ ეს საკითხი განწყობის ჩხარტიშვილისეული დინამიკური მოდელის საფუძველზე პოულობს თავის ახსნას.

ნებელობითი ქცევის მოტივი ყოველთვის სუბიექტის ახლანდელი მდგომარეობისაგან დამოუკიდებელი, ობიექტური ღირებულებაა. ასეთი ღირებულების მქონე მოტივის ძიებისას, გადაწყვეტილების მიღების პროცესში ხშირად სუბიექტის ცნობიერებაში ერთმანეთს უპირისპირდება „მე მინდა“ და „მე უნდა“ განცდები, განსახორციელებელი ქცევის სამომავლო ღირებულებასთან დაკავშირებული ვითარებები. თუმცა, ისიც შესაძლებელია, რომ გადაწყვეტილების მიღებისას სუბიექტი არ განიცდიდეს აქტუალური მოთხოვნილების იმპულსის ზეგავლენას და მის წინაშე იდგეს ამოცანა ორი ნებელობითი ქცევიდან ყველაზე უფრო ღირებულის არჩევისა. შეიძლება იყოს სხვა სიტუაციაც. მაგრამ, ყველა შემთხვევაში, ნებელობითი ქცევის სუბიექტისთვის ობიექტურად მისაღები ქცევის მოძებნის პერიოდი „მე უნდა“ განცდის ფონზე მიმდინარეობს. მოტივაციის პროცესი კი ქცევის სუბიექტის ინდივიდუალური თავისებურებებიდან გამომდინარე, შეიძლება იყოს სათანადოდ დროში გაშლილიც, შეკუმშულიც და მყისიერიც. მაგრამ უფრო არსებითი მაინც ამ პროცესში არის შესასრულებლად მიღებული ქცევის რაგვარობა, ვინაიდან „ფსიქიკური აქტივობის არცერთ

პროცესში არ ჩანს ადამიანის სპეციფიკური თავისებურება ისე ღრმად, როგორც ნებელობით პროცესში“ (ნადირაშვილი, 2010, გვ. 188). ეს კი სრულიად ბუნებრივია, რადგანაც ნებისყოფა ადამიანს აქცევს პიროვნებად, რაზედაც მიუთითებს მისი გადანყვეტილებისა და მის მიერ სამოქმედოდ არჩეული ქცევის (ქცევების) ხასიათი.

ნებელობითი ქცევის მოტივის დადგენისა და შესაბამისი გადანყვეტილების მიღების შემდეგ, უზნაძის სიტყვებით რომ ვთქვათ, სუბიექტში „წინანდელი უმწეობისა და გაურკვევლობის მდგომარეობა ქრება და მის ნაცვლად საბოლოოდ გარკვეულობის, სიმყარისა და დამშვიდებულობის განცდა რჩება“ (უზნაძე, 1977, გვ. 193). მაგრამ ეს „გარკვეულობა“ და „დამშვიდებულობა“ სრულიადაც არაა სუბიექტის ინდიფერენტული, პასიური, ინაქტიური მდგომარეობა. ჩვენი აზრით, სუბიექტს ეუფლება გადანყვეტილების საფუძველმდებარე განწყობის ამსახველი „მე უნდა“ განცდის სახე-შეცვლილი, უკვე ტრანსფორმირებული ვარიანტი – თავისებური „მე მინდა“ განცდა, სურვილი შეწყნარებული ქცევის განხორციელებისა. მართალია, ეს სურვილიც შემდეგ შეიძლება სხვადასხვა მიმართულებით შეიცვალოს, მაგრამ ექსპერიმენტულად მრავალგზის დადასტურებულია, რომ თვით გადანყვეტილების მიღება განსაზღვრავს არჩეული ვარიანტისადმი დადებით დამოკიდებულებას და ცნობიერების მუშაობის სელექციურობას არჩევანის გამართლებისა და რეალიზაციის მიმართულებით (Festinger, 1964; ბარამიძე, 1995; კეკელია, 2007).

აღსანიშნავია, რომ განწყობის თეორიის ჩამოყალიბების გზაზე იყო შემთხვევა, როდესაც ნებელობითი ქცევის მოტივს დ. უზნაძე აქტუალური მოთხოვნილების მონახვის პროცესად მიიჩნევდა, რასაც ადასტურებს ვ. კაკაბაძეც (1986). შემდეგ მან მოტივს წარმოსახული მოქმედების განწყობის აქტუალურ განწყობად გარდაქმნის ფუნქცია დააკისრა. მაგრამ პირველი ვარიანტიც არ იყო საფუძველს მოკლებული. ეს ფაქტობრივად საკითხის ისეთივე გააზრებად გვეჩვენება, რასაც ჩვენ მოტივაციის პროცესის შედეგად „მე უნდა“ განცდის „მე მინდა“ განცდაში გადაზრდას, მის ტრანსფორმაციას ვუნოდებთ. მოტივის დადგენისა და გადანყვეტილების მიღების შემდეგ, როგორც ვთქვით, სუბიექტი რეალურად გრძნობს დადებით ემოციურ მუხტს, სათანადო მოთხოვნილებების ერთგვარ აქტივაციას, რომლის აღმძვრელობითი ძალაც ბევრ ფაქტორზეა დამოკიდებული და ამიტომაც არჩეული ქცევის განხორციელებაში ხშირად ნებისყოფის ჩართვა ხდება აუცილებელი.

ამრიგად, დ. უზნაძისა და შ. ჩხარტიშვილის შეხედულებების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ მთელი რიგი საკითხების გაგებაში არსებული განსხვავების მიუხედავად, ისინი გარკვეულად ავსებენ კიდევ ერთმანეთს. ასე მაგალითად, მართალია, უზნაძემ სათანადო ყურადღება არ (თუ ვერ) მიაქცია მოტივაციის პროცესში (განსაკუთრებით, მის დასასრულს) აღმოცენებულ, გადანყვეტილების საფუძველმდებარე ვითარების ამსახველ „მე უნდა“ განცდას და ნებელობის აქტის ფენომენოლოგიური მხარე მთლიანად დაუკავშირა „მე მინდა“ განცდას, ხოლო ჩხარტიშვილმა გადამწყვეტი როლი დააკისრა „მე უნდა“ განცდას და ნებისყოფიდან არსებითად გამორიცხა „მე მინდა“ განცდა, მაგრამ, როგორც ვნახეთ, ნებელობითი ქცევის, ოღონდ მისი სხვადასხვა ეტაპის, სტრუქტურაში ორივე განცდას აქვს ადგილი. კერძოდ, „მე უნდა“ განცდა გადანყვეტილების მიღების ეტაპთანაა დაკავშირებული, „მე მინდა“ კი – მიღებული

გადანყვეტილების შემდეგ იჩენს თავს და სრულად პასუხობს გადანყვეტილების შემდგომი პერიოდის ემოციურ დახასიათებას. ამიტომაც ვფიქრობთ, რომ ეს შეხედულებები თავისებურად ავსებენ კიდევ ერთმანეთს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ბარამიძე ნ. (1995). შორეული მოტივაციური ქცევა და სწავლა, ბათუმი.
- ბარამიძე ნ. (2007). „მე მინდა“ და „მე უნდა“ განცდების ადგილისათვის ნებისყოფის სტრუქტურაში, ჟ. „საქართველოს ფსიქოლოგიის მაცნე“, №1, თბილისი.
- ბარამიძე ნ. (2008). დ. უზნაძე და შ. ჩხარტიშვილი – ნებისყოფის ორიგინალური თეორიის ავტორები, აქსელერაცია და შორეული მოტივაციური ქცევა, ბათუმი.
- ბარამიძე ნ. (2013). ნებისყოფისა და ნებისმიერი ქცევის სტრუქტურის შესახებ, ნებისმიერი და ზნეობრივი ქცევის მიმართების პრობლემა, ბათუმი.
- გერიგი რ., ზიმბარდო ფ. (2009). ფსიქოლოგია და ცხოვრება, თბილისი.
- იმედაძე ი. (2010). ნებელობითი ქცევის ფენომენოლოგია, ფსიქოლოგია, ტ. XXII, თბილისი.
- იმედაძე ი. (2011). ფსიქოლოგიის საფუძვლები, თბილისი.
- იმედაძე ი. (2013) გამოკვლევები თეორიულ ფსიქოლოგიაში, თბილისი.
- იმედაძე ი. (2014). ნებისყოფის ფენომენოლოგია: რამდენიმე პოლემიკური მოსაზრება, ფსიქოლოგიური გამოკვლევები, ტ. VII, ბათუმი.
- კაკაბაძე ვ. (1986). მოტივის ცნების გაგება დ. უზნაძის განწყობის ფსიქოლოგიაში, ფსიქოლოგია, ტ. XVII, თბილისი.
- კეკელია ვ. (2007). გადანყვეტილების შემდგომი პერიოდის ცნობიერების სელექციურობა, ჟ. „საქართველოს ფსიქოლოგიის მაცნე“, №1, თბილისი.
- ნათაძე რ. (1977). ზოგადი ფსიქოლოგია, თბილისი.
- ნადირაშვილი დ. (2010). ნებელობის ფენომენი განწყობის თეორიის დღევანდელი პოზიციიდან, ფსიქოლოგია, ტ. XXII, თბილისი.
- უზნაძე დ. (1964). შრომები, ტ. III-IV, ზოგადი ფსიქოლოგია, თბილისი.
- უზნაძე დ. (1977). შრომები, ტ. VI, განწყობის ფსიქოლოგია, თბილისი.
- ჩხარტიშვილი შ. (1958). ნებისმიერი ქცევის მოტივის პრობლემა, თბილისი.
- ჩხარტიშვილი შ. (1964). ნებისყოფა და მისი აღზრდა, თბილისი.
- Festinger L. (1964). Conflict, Decision and Dissonance, Stanford.

SOME OPINIONS ABOUT THE PSYCHOLOGICAL NATURE OF WILLPOWER

Nodar Baramidze

Batumi Shota Rustaveli State university

Summary

According to the author's opinion D. Uznadze's and Sh. Chkhartishvili's judgments about the willpower, complement each other in a certain way. It is true, that Uznadze connected the phenomenological side of the willpower act to the "I want" feeling and for Chkhatarashvili it turned out to

be the feeling “I must”, but on bases of peculiar analyses the author thinks that in any structure of behaviour the both feelings are present. In particular, the feeling “I must” dominates at the stage of decision-making and the feeling “I want” reveals as the desire to realize the decision willpower. It appears by the way of feeling sensual and to comply with the decision made by justification, also the way of fulfilling. Another feeling may be instant and/or long duration, which constantly changes by influence of inner and outside motivational station and it may be suppress as well. According to this phenomenal side of conduct is changeable too.

Key words: *Willpower, “I want”, “I must”, Motive, Decision, Set, Objective value*

PSYCHOANALYTIC THERAPY: BASICS

*Book review: Thoma H. Kachele H. Psychoanalytic Therapy: Basics.
Vol.1. 2017. Publishing House “Nekeri” (Georgian Translation)*

Marine Chitashvili

*Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
Address: 11a Ilia Chavchavadze Ave. TSU III build.
Contact: email – marine.chitashvili@tsu.ge, mobile 577 450 331*

There are two options to write the book review: descriptive and critical. I'll pursue the first one – descriptive – due to the impact the book, *Psychoanalytic Therapy: Basics. Vol.1. 2017. Publishing House “Nekeri”*, can influence the foundation and extension of knowledge on psychoanalysis in general in Georgia.

There were quite few books available in psychoanalysis in Georgian till 2005. Afterwards translation of psychoanalytic literature by the different publishing houses flooded the book market. However the quality of translation and particularly the essence and exact definitions of psychoanalytic concepts presented there stays questionable. The new translated books are full of misinterpretations and mismatch with conceptual framework of psychoanalysis. Not to say that sometimes they are more literary interpretations rather than authors' original work on different themes and topics.

Translation of seminal work by Dr. Helmut Thoma and Dr. Horst Kachele, *Psychoanalytic Practice*, is the major step forward to introduce the state-of-arts in contemporary psychoanalysis: theory and practice available in Georgian for professionals and academics, as well as for students and interested audience in general.

The Georgian translation of the book starts with the introduction to one of the authors H. Kachele with the clear statement that the book is a challenge to identify different approaches and schools existing in contemporary psychoanalysis and facilitates the research in framework of psychoanalytic theory and ground the psychoanalytic research in full format. The book is for informed audience in psychoanalysis, but beginners with vigor can also benefit from it.

The book has 10 chapters. The 1st discusses the state-of-art of contemporary psychoanalysis; the following chapters 2, 3, 4 and 5 provide the overview of basic concepts of psychoanalysis theory and practice such as transfer and interaction, counter transference, resistance and dream interpretation. The following chapters are concentrated on clinical work and discuss the issues of first interview and latent third party attendee [chapter 6], rules of psychoanalysis [chapter 7], means and objectives [chapter 8], process of psychoanalysis [chapter 9] and interconnection of psychoanalytic theory and practice [chapter 10].

Discussing the contemporary psychoanalysis authors highlight two propositions: first they quote frequently and in detail the founding father and second, critically evaluate the concepts and interpretations developed from the classical theory. Authors use the common sense approach to discuss the current standing in theory and practice. They recognize development as a main principle for re-definitions and explorations in psychoanalytic theory and follow the route proposed by Freud – “psychoanalysis is developing slowly and accurately. The development never ends and psychoanalysis is ready to change and improve itself” (გომე ჰ. კეხელე ჰ. 2017, p. 1).

Authors identify the main challenge of psychoanalytic tradition – the problem of operationalization of concepts and creating the evidence based epistemology of the theory, practice and treatment. They are introducing the concepts of causality in time slot – interconnecting “far past” and “here and now” as the dyadic system to analyze case, maintaining the person as an agent of free will and responsible for the performance in life (გომე ჰ. კეხელე ჰ. 2017, p. 6-7).

Discussing the issue of “classics” or “classical psychoanalysis” authors suggest that the term is an oxymoron. Normative definition of classics is something that cannot be changed and excludes development. Psychoanalysis is ongoing flow of evolution of different approaches and explanatory models of theories. Furthermore any identification as a classics kills the idea of science and ongoing process of knowledge creation. The history of psychoanalytical tradition shows that there is no standard technique, rather modifications, variations and interpretative approach to the cause. The latter leads to research in psychoanalysis.

The issue of interaction during the therapeutic process being cause of debate from different perspectives – as something that should be formed in advance of therapy and have to be pursued without any deviations. Authors suggest to shift this approach to a problem based approach that automatically leads to the quest – is there any fixed matrix of doing analytical therapy? The answer is, that “it is an art, with clear rules and procedures that make psychoanalytical intervention possible”, (გომე ჰ. კეხელე ჰ. 2017, p.18-19) resonating with methodology of human science and ethics of intervention in general.

Authors share position that psychoanalysis is theory of systemic psychopathology of conflicts and the objects of the conflict can vary from inter and intra – psyche conflicts with self and with others [object relation, attachments, affiliations, identities, etc.]. The art of interpretation in psychoanalysis remains the issue and is difficult avoid the insufficiency of existing justifications in terms of scientific validation and reliability.

Authors are focusing on the crisis of theory and highlight Freud’s aspiration to create the metapsychological theory based on principles of dynamics, topics and economy. Repression as a main concept of psychoanalysis and others derive from the metapsychological theory however the 100 years of existence of the theory explores different means to justify the concepts. The concept are discussed further in details in context how unconscious influence the human fate and development of disorders.

The chapter ten is summarizing the existing knowledge in psychoanalysis as an interaction of theory and practical implications. They state that connection between theory and practice is justifiable only in case when effectiveness of psychoanalytic treatment is evidence based and is followed by creation of knowledge.

The knowledge in psychoanalysis is created due a specific dyad interaction that leads patients to insights cause cure due to interpretations/definitions psychoanalysts provide. The knowledge transmitted in dyadic system is different than ‘accumulated knowledge’. Dyadic system itself is the focus of research and treatment. Authors argue that any descriptive or classificatory knowledge, like symptom classification, is not sufficient to know the causes and cannot answer the main question “WHY”, that is the key question for understanding of human behavior. They argue that failure of behaviorism as a therapy failed avoiding to answer the question of why, dropping out the human being as a personality, who has the meaningful past and meanings are created by him as a stand point for his/her behavior.

Authors specifically stress that there is two types of knowledge that do not follow automatically from each other. One is the pure theory of psychoanalysis, descriptive knowledge including the forms of causal explanations. The second is applied psychoanalysis – scope of knowledge on substantial and operational technologies, including knowledge of treatment. These two are different types of epistemology and they are valued by different criteria. They also highlight that there is no complete set of empirically proved psychoanalytic technologies that these technologies could be applied in practice and they are reliable and effective.

The key issue discussed from different angles is how we interact with person in psychoanalysis assuming that conflict is based on unconscious experience and is represented in emotions. The difference that makes this book intriguing is how submissive patient is replaced with active and full empowered personality finding the own way to life and living via specific dyadic interaction in psychoanalytical treatment.

The Georgian translation of the book is excellent opportunity to meet the arts of psychoanalysis on evidence based approach and justified inferences. Authors’ narrative is provocative and drives the reader to own reflection on the topic and creates the space for further development of ideas and hypothesis for future studies.

References

ტომე ჰ. კეხელე ჰ. ფსიქონალიტიკური თერაპია: საფუძვლები. ტომი 1. 2017.
გამომცემლობა ნეკერი.

გამომცემლობის რედაქტორი
გარეკანის დიზაინი
კომპ. უზრუნველყოფა

მაია ეჯიბია
ნინო ებრალიძე
ლალი კურდღელაშვილი

TSU Press Editors:
Cover Designer
Layout Designer

Maia Ejibia
Nino Ebralidze
Lali Kurdghelashvili

0179 თბილისი, ი. ჭავჭავაძის გამზირი 14
14, Ilia Tchavtchavadze Ave., Tbilisi 0179
Tel: +995 (32) 2250484, 6284; 6278
www.press.tsu.edu.ge